

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2018

Bc. Martin Skala

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Martin Skala

Politický vývoj na Slovensku po volbách v roce 2010

Political Development in Slovakia after the 2010 Elections

Pod'akovanie:

Chcel by som sa poďakovať Mgr. Martinovi Štefkovi, Ph.D. za trpezlivé vedenie práce, veľmi cenné rady, pripomienky a ochotu.

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som celú diplomovú prácu vypracoval samostatne, za riadneho použitia a citovania uvedených zdrojov, a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia alebo na získanie iného titulu.

V Prahe, dňa

.....

Martin Skala

Abstrakt

Účelom diplomovej práce je analyzovať jednak pohyby a zmeny na slovenskej politickej scéne, slovenský stranícky systém ako aj zvýšenie podpory pre antisystémové a populistické strany. Diplomová práca venuje svoju pozornosť jednotlivým vládam, ich charakteristike tak voličskej podpore relevantným stranám. Práca si kladie za úlohu dať odpoveď na otázky, či sa stranícky systém v skúmanom období zmenil a akým spôsobom, či za ostatných šesť rokov došlo k nárastu antisystémových strán a fenoménu populizmu.

Pri skúmaní dynamiky slovenskej politickej scény, s cieľom poskytnúť odpovede na vyššie položené otázky, sú využívané teoretické koncepty straníckych systémov Giovanni Sartoriho, antisystémových strán od Sartoriho a Giovanni Capoccia a populizmu od Francisca Panizzu, Casa Muddeho, Cristóbalu Roviru Kaltwassera a Chantal Mouffe.

Kľúčové slová

voľby, politické strany, stranícky systém, umiernený pluralizmus, polarizovaný pluralizmus, antisystémové strany, protestné strany, populizmus

Abstract

The purpose of this master thesis is to analyze movements and changes on the Slovak political scene, Slovak party system as well as increase of support for antisystem and populist parties. The master thesis devotes its attention to individual governments, their characteristics and electoral support to relevant parties. The work is intended to answer the question whether the party system has changed over the period under review and in what way, and if the antisystemic parties and the phenomenon of populism have grown in the last six years.

The theoretical concepts of Giovanni Sartori's party systems, the antisystemic parties from Sartori and Giovanni Capoccia and populism from Francisco Panizza, Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser and Chantal Mouffe are used to examine the dynamics of the Slovak political scene in order to answer the above questions.

Keywords

elections, political parties, party system, moderate pluralism, polarized pluralism, antisystem parties, protest parties, populism

Zoznam skratiek

AECR	- Aliancia konzervatívco a reformistov
AfD	- Alternatíva pre Nemecko
ALDE	- Aliancia liberálov a demokratov za Európu
ANO	- Aliancia nového občana
CDU-CSU	- Kresťanskodemokratická únia Nemecka - Kresťansko-sociálna únia Bavorska
DPH	- Daň z pridanej hodnoty
DÚ	- Demokratická únia
EDP	- Európska demokratická strana
EFD	- Európa slobody a demokracie
EP	- Európsky parlament
EPH	- Energetický a priemyslový holding
EPP	- Európska ľudová strana
EÚ	- Európska únia
FND	- Fond národného majetku
FPÖ	- Slobodná strana Rakúska
HDP	- Hrubý domáci produkt
HSLES	- Hlinkova slovenská ľudová strana
IVO	- Inštitút pre verejné otázky
KDH	- Kresťanskodemokratické hnutie
KDS	- Konzervatívni demokrati Slovenska
KSČ	- Komunistická strana Československa
KSS	- Komunistická strana Slovenska
ĽS-HZDS	- Ľudová strana - Hnutie za demokratické slovensko
ĽSNS	- Ľudová strana Naše Slovensko
NAKA	- Národná kriminálna agentúra
NaS	- Národ a spravodlivosť
NATO	- Organizácia Severoatlantickej zmluvy
NKÚ	- Najvyšší kontrolný úrad
NOVA	- Nová väčšina
NR SR	- Národná rada Slovenskej republiky
OKS	- Občianska konzervatívna strana

OE	- Obyčajní ľudia
OLaNO	- Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti
PES	- Strana európskych socialistov
S&D	- Progresívna aliancia socialistov a demokratov
SaS	- Sloboda a solidarita
SAV	- Slovenská akadémia vied
SDKÚ-DS	- Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana
SDE	- Strana demokratickej ľavice
SF	- Slobodné fórum
SKOK	- Slovenská občianska koalícia
SLS	- Slovenská ľudová strana
SMK	- Strana maďarskej komunity (predtým Strana maďarskej koalície)
SNS	- Slovenská národná strana
SOP	- Strana občianskeho porozumenia
SPP	- Slovenský plynárenský priemysel
SŠHR	- Správa štátnych hmotných rezerv
USA	- Spojené štáty americké
VOS	- Vojenské obranné spravodajstvo
VšZP	- Všeobecná zdravotná poisťovňa
VÚC	- Vyšší územný celok
ZRS	- Združenie robotníkov Slovenska

Obsah

Zoznam skratiek.....	7
Úvod.....	11
1 Teoretická časť	13
1.1 Definícia stranického systému	13
1.2 Definícia politických strán	16
1.3 Definícia antisystémových strán	16
1.4 Definícia populizmu.....	17
2 Parlamentné voľby v roku 2010	20
2.1 Politická situácia pred parlamentnými voľbami	20
2.1.1 <i>Vláda Smeru-SD, SNS a ĽS-HZDS.....</i>	<i>20</i>
2.1.2 <i>Pohyby v opozícii</i>	<i>21</i>
2.1.3 <i>Prezidentské voľby v roku 2009</i>	<i>23</i>
2.1.4 <i>Predvolebná kampaň.....</i>	<i>23</i>
2.2 Stranícky systém pred parlamentnými voľbami v roku 2010	24
2.3 Antisystémové strany pred parlamentnými voľbami v roku 2010.....	25
2.4 Populizmus pred parlamentnými voľbami v roku 2010.....	26
2.5 Výsledky volieb	28
3 Vláda Ivety Radičovej.....	32
3.1 Komunálne voľby v roku 2010	32
3.2 Problémy vládnej koalície.....	33
3.3 Pád vlády	35
3.4 Kauza Gorila	37
3.5 Stranícky systém v rokoch 2010-2012	38
3.6 Antisystémové strany v rokoch 2010-2012.....	39
3.7 Populizmus v rokoch 2010-2012	39
4 Predčasné parlamentné voľby v roku 2012	41
4.1 Politická situácia pred parlamentnými voľbami	41
4.2 Výsledky volieb	43
5 Druhá vláda Roberta Fica	46
5.1 Pohyby na stredo-pravej scéne.....	49
5.2 Voľby do samosprávnych orgánov VÚC v roku 2013	54
5.2.1 <i>Výsledky volieb.....</i>	<i>54</i>
5.2.2 <i>Vzostup Mariána Kotlebu</i>	<i>55</i>
5.2.3 <i>História Ľudovej strany Naše Slovensko.....</i>	<i>56</i>
5.3 Komunálne voľby v roku 2014	57

5.4 Stranícky systém v rokoch 2012-2016.....	58
5.5 Antisystémové strany v rokoch 2012-2016.....	58
5.6 Populizmus v rokoch 2012-2016	59
6 Prezidentské voľby v roku 2014	62
6.1 Kandidáti a ich kampaň.....	62
6.1.1 Andrej Kiska.....	62
6.1.2 Robert Fico.....	63
6.1.3 Radoslav Procházka.....	64
6.1.4 Milan Kňažko	65
6.1.5 Gyula Bárdos	65
6.1.6 Pavol Hrušovský.....	66
6.1.7 Ostatní kandidáti.....	67
6.2 Výsledky volieb	68
6.2.1 Prvé kolo volieb.....	68
6.2.2 Druhé kolo volieb.....	70
7 Parlamentné voľby v roku 2016	71
7.1 Predvolebná kampaň	71
7.2 Výsledky volieb	72
7.3 Povolebná konštelácia	74
7.3.1 Dôvody úspechu LSNS	77
7.3.2 Stredo-pravé strany.....	78
7.4 Stranícky systém po parlamentných voľbách v roku 2016.....	81
7.5 Antisystémové strany po parlamentných voľbách v roku 2016.....	81
7.6 Populizmus po parlamentných voľbách v roku 2016.....	82
Záver.....	84
Zoznam použitej literatúry.....	91
Zoznam tabuliek.....	98

Úvod

Politický vývoj na Slovensku po voľbách v roku 2010 priniesol viacero zaujímavých a bezprecedentných situácií. V parlamentných voľbách v roku 2010 sa ĽS-HZDS Vladimíra Mečiara po prvý raz od svojho vzniku nedostalo do parlamentu, čo znamenalo koniec pre bývalú dominantnú politickú stranu. Vládu zložili stredo-pravé strany, ktorú prvýkrát v histórii Slovenska viedla žena. Rovnako tak táto vláda neobvyklým spôsobom ukončila svoje trvanie, dôsledkom nevyslovenia dôvery časťou jej koalíčných poslancov na konci roku 2011.

Následné predčasné voľby v roku 2012 priniesli ďalšie novum, a to vládu jednej strany, Smeru-SD, ktorý po volebnom úspechu nepotreboval na zostavenie vlády žiadneho koalíčného partnera. Za dôležitú udalosť, ktorá nemala v moderných slovenských dejinách obdobu možno pokladať aj zvolenie Mariána Kotlebu, zo strany ĽSNS, za predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja v regionálnych voľbách v roku 2013. Išlo tak o prvý volebný úspech tejto politickej strany, ktorá ex ante vykazuje prvky antisystémovej a krajne pravicovo populistkej strany. Prezidentské voľby v roku 2014 so sebou priniesli rovnako bezprecedentný výsledok, kedy najsilnejšieho kandidáta a lídra slovenskej politickej scény Roberta Fica, porazil občiansky kandidát Andrej Kiska. Prvýkrát tak bol za prezidenta zvolený človek bez akejkoľvek politickej minulosti a skúsenosti. Rovnako ako v komunálnych voľbách v roku 2010 tak aj v roku 2014 zaznamenali výrazní úspech nezávislí kandidáti, čo poukázalo na krízu straníckej politiky.

Voľby do NR SR v roku 2016 so sebou priniesli nielen ďalší, oveľa významnejší úspech Kotlebovej strany, ktorá sa po prvý raz dostala do NR SR, ale aj tretiu vládu Roberta Fica, ktorá na rozdiel od tej predošlej pozostávala z pravo-lavej koalície Smeru-SD, SNS, Mosta-Híd a Siete. Došlo tak k prelomeniu tabu medzi Smerom-SD a niektorými pravicovými stranami ako aj medzi dvoma antagonickými stranami SNS a Mostom-Híd. SDKÚ-DS a KDĽK vo voľbách skončili historicky pred bránami parlamentu.

Cieľom práce je jednak charakterizovať pohyby a zmeny na slovenskej politickej mape analyzovaním parlamentných, komunálnych, krajských a prezidentských volieb, skúmať vývoj straníckeho systému vychádzajúc z teoretickej koncepcie straníckych systémov, ktoré ponúka Giovanni Sartori, analýza nárastu

podpory antisystémových strán, ktorých Sartoriho definičné rámce dopĺňa a rozširuje Giovanni Capocchia, ako aj fenoménu populizmu, na základe teoretických rámcov Francisca Panizzu, Casa Muddeho, Cristóbalu Roviru Kaltwassera a Chantal Mouffe.

Práca má za úlohu dať odpoveď na otázky, či sa slovenský stranický systém od roku 2010 do roku 2016 zmenil, ak áno akým spôsobom, či v tomto období došlo k nárastu antisystémových strán a populizmu. V prípade, že k takémuto nárastu došlo poskytnúť odpovede z akých dôvodov.

Práca je rozdelená do siedmich kapitol. Prvá kapitola je zameraná na teoretické vymedzenie problematiky stranického systému, politických strán, antisystémových strán a populizmu. Druhá kapitola sa venuje jednak samotným parlamentným voľbám v roku 2010, politickej situácii, ktorá voľbám predchádzala ako aj problematike stranických systémov, antisystémových strán a populizmu v období do parlamentných volieb v roku 2010. Tretia kapitola rozoberá vládu Ivety Radičovej a otázky stranického systému, antisystémových strán a populizmu počas skráteného volebného obdobia 2010 až 2012. Predčasnými voľbami v roku 2012 sa zaoberá kapitola štvrtá, na ktorú nadväzuje druhá Ficova vláda spracovaná v nasledujúcej kapitole. V nej je spracovaná aj charakteristika stranického systému, antisystémových strán a populizmu počas obdobia jednofarebnej vlády Smeru-SD. Prezidentské voľby, ktoré časovo rovnako spadajú do tohto obdobia, sú však svojou dôležitosťou vymedzené samostatne v šiestej kapitole. Posledná kapitola vyhodnocuje parlamentné voľby v roku 2016, udalosti pred voľbami, výsledky volieb, prekvapujúci úspech extrémistickej strany ĽSNS s odpoveďami z akých príčin k tomu došlo, taktiež rozoberá súčasný stav demokratickej pravice ako aj analyzuje stranický systém, antisystémové strany a populizmus po parlamentných voľbách.

1 Teoretická časť

1.1 Definícia stranického systému

Keďže diplomová práca, rozoberajúca politický vývoj na Slovensku, skúma aj zmeny stranického systému, je potrebné objasniť, čo pojmem stranický systém v podstate znamená. Ak chceme skúmať konkrétny stranický systém, nestačí len poznať politické strany, ktoré v ňom figurujú, ale je nevyhnutné porozumieť aj vzájomným interakciám medzi stranami samotnými.

Vo všeobecnosti možno diferencovať statické a dynamické prvky stranických systémov. Pod statickými rozumieme samotné politické strany, ktoré predstavujú podstatu stranických systémov. Avšak samostatná analýza politických strán nestačí, pretože neposkytne dostatočné informácie o komplexnom charaktere stranického systému. Stranický systém totiž môže byť zložený ako z jednej strany, tak z viacerých politických strán. Preto je potrebné chápať aj dynamický prvok stranických systémov, zahŕňujúci interakcie medzi politickými stranami, ktoré sú založené predovšetkým na ich vzájomnej súťaživosti.¹

Konečný obraz stranického systému tak vytvára viacero premenných ako sú napr. počet politických strán v stranickom systéme, ich veľkosť, vnútorná štruktúra, ideologická charakteristika, druhy koalícií a opozícií, ktoré vytvárajú, sociálny charakter ich voličov, podoba organizácia a vedenia.²

Stranický systém tak možno definovať jednak ako usporiadanie politických strán v rámci politického systému, súbor vzájomných vzťahov medzi politickými stranami, ktoré sú ovplyvnené ich rivalitou a súťaživosťou o hlasy voličov (v prípade väčšieho počtu strán nevyhnutnosti hľadania potenciálnych koalíčných partnerov)³, taktiež ako súhrn strán vzájomne pôsobiacich v konkrétnom politickom systéme alebo aj ako konšteláciu vytvorenú súčtom vzájomne závislých prvkov, ktoré vyplývajú najmä z počtu a veľkosti jednotlivých politických strán v rámci daného politického režimu.⁴

¹ Cabada, Ladislav, Kubát, Michal: *Úvod do studia politickej vedy*. 2002, s. 246.

² Novák, Miroslav. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. 1997, s. 45-46.

³ Cabada, Ladislav, Kubát, Michal. *Op. cit.*, s. 247.

⁴ Novák, Miroslav. *Op. cit.*, s. 45.

Maurice Duverger stranický systém definuje pomerom všetkých vlastností politických strán (veľkosť, geografické umiestnenie, typy koalícií a opozícií atď.), v konkrétnom stranickom systéme.⁵ Stranické systémy rozdelil podľa počtu strán na monopartizmy, bipartizmy a multipartizmy. Jeho klasifikáciu doplnil o veľkosti strán Jean Blondel, ktorý rozlišoval medzi bipartizmom, systémom dva a pol strany, multipartizmom s dominujúcou stranou a multipartizmom bez dominujúcej strany.⁶

Všeobecne za najpresnejšiu definíciu stranického systému možno určiť tú, ktorú ponúka Giovanni Sartori. Ten tvrdí že: „*stranický systém je presne oným systémom interakcií vyplývajúcim z medzistraníckej súťaže... to znamená, že systém, o ktorom hovoríme, súvisí so vzájomným vzťahom strán a zároveň s tým, ako je každá strana funkciou (v matematickom zmysle slova) ostatných strán a ako reaguje súťaživo alebo inak na ostatné strany.*“⁷

Medzi najpodstatnejšie prínosy Sartoriho definície patrí jednak jasné vymedzenie pojmu stranických systémov, čím diferencoval stranické systémy od politických strán, vytvorenie spojenia medzi numerickým kritériom (napr. počet strán v systéme) a akostným kritériom (napr. polarizácia), ako aj vyvrátenie tvrdenia, že hlavná deliaca čiara je medzi dvojstraníckymi a viacestraníckymi systémami.⁸ Sartori naopak vidí hlavnú deliacu čiaru v rámci viacstraníckeho systému medzi umierneným a polarizovaným pluralizmom. Nemenej dôležité je aj jeho delenie medzi skutočne súťaživými a nesúťaživými stranickými systémami.⁹ Sartori tiež vypracoval 7 tried podľa počtu strán, ktoré sa riadia pravidlom relevantnosti politických strán. Sú nimi: 1. trieda jednej strany, 2. trieda hegemonnej strany, 3. trieda predominantnej strany, 4. trieda dvoch strán, 5. trieda obmedzeného (umierneného) pluralizmu, 6. trieda extrémneho (polarizovaného) pluralizmu a 7. trieda atomizovaná.¹⁰

V podmienkach skúmaného časopriestorového vymedzenia sú pre nás dôležité iba triedy umierneného a polarizovaného pluralizmu. Systém predominantnej strany nie je možné aplikovať na obdobie vlády Smeru-SD, keďže podľa Sartoriho

⁵ Duverger, Maurice: *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. 1954, s. 203.

⁶ Cabada, Ladislav, Kubát, Michal. Op. cit., s. 258-260.

⁷ Sartori, Giovanni: *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. 2005, s. 55.

⁸ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 125-136.

⁹ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 123-135.

¹⁰ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 130.

definície ide o: „...*usporiadanie moci, v ktorom jedna strana vládne sama, bez toho aby bola pri moci striedaná, tak dlho, kým vo voľbách získava absolútne väčšinu.*“¹¹

Polarizovaný pluralizmus je systém, pre ktorý je charakteristická prítomnosť relevantných antisystémových strán, existencia dvojstranných opozícií (navzájom sa vylučujú), vysoká miera polarizácie (veľká ideologická vzdialenosť, ale aj vzájomné odcudzenie a vylúčenie), ideologicky obsadený stred politického spektra, odstredivá logika súťaže, ideologizovaná mentalita (strany medzi sebou súťažia pomocou ideologických argumentov, dôraz na emócie nie na racionalitu), prítomnosť nezodpovedných opozícií (antisystémové strany sú vylúčené a nemusia sa tak zodpovedať zo svojej politiky, zatiaľ čo systémové strany nemajú faktickú alternatívu, dochádza len k zmenám vládnych koalícií, kde sa koalíční partneri vyhovávajú jeden na druhého) a politika triumfovania (patrí sem vyhrotený politický jazyk, demagógia, politika maximálnych sľubov, prehánania, ale aj strašenia).¹²

Jeho náprotivkom je umiernený pluralizmus, ktorý predstavuje bipolárne štruktúrovaný systém s existenciou dostredivej logiky politickej súťaže a malou ideologickou vzdialenosťou, ktorý je postavený na princípe vytvárania koalícií.¹³

Sartori taktiež rozpracoval vyššie spomenuté kritérium relevancie politických strán. Na základe tohto kritéria rozdeľuje strany na také, ktoré ovplyvňujú stranický systém a sú teda podstatné, a tie ktoré systém nijakým spôsobom neovplyvňujú a sú tak nepodstatné. Túto relevanciu hodnotí podľa koalíčného alebo vydieračského potenciálu konkrétnej strany. Politická strana disponuje koalíčným potenciálom ak je nutným a vhodným koalíčným partnerom pre vznik vládnej väčšiny. Z tohto dôvodu nie je až tak podstatná veľkosť samotnej politickej strany, pretože nevyhnutným a vhodným koalíčným partnerom môže byť aj malá strana, zatiaľ čo na druhej strane veľkej strane môže koalíčný potenciál v niektorých prípadoch chýbať.¹⁴

Stranu možno považovať za relevantnú vtedy, ak je po istú dobu schopná určovať aspoň jednu z možných vládnych väčšín, teda disponuje koalíčným potenciálom. Toto pravidlo však nezohľadňuje antisystémové strany, ktoré zo svojej podstaty nemajú koalíčný potenciál. Presnejšie možno definovať stranu ako relevantnú vtedy, kedy samotná jej existencia ovplyvňuje taktiku straníckej súťaže.

¹¹ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 94.

¹² Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 135-145.

¹³ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 185-186.

¹⁴ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 126-127.

V prípade antisystémových strán ich prítomnosť mení spôsob súťaženía z dostredivého na odstredivý, čo predstavuje vydieračský potenciál.¹⁵

1.2 Definícia politických strán

Zadefinovanie pojmu politických strán je v skutočnosti komplikovanejšie než by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Napriek absencii všeobecnej a jednotnej definície, Sartori vypracoval tzv. „minimálnu definíciu“.¹⁶ Podľa neho je definícia minimálna, ak nezahŕňa vlastnosti alebo charakteristiky, ktoré nie sú pre identifikáciu daného predmetu, alebo javu kľúčové.¹⁷ Minimálna definícia teda obsahuje len nevyhnutné avšak uspokojivé množstvo znakov skúmaných predmetov a javov.

Podľa Sartoriho je politická strana: „*akákoľvek politická skupina, ktorá sa predstavuje vo voľbách a je schopná prostredníctvom volieb umiestniť kandidátov do verejných úradov.*“¹⁸ Politické strany sa od záujmových skupín odlišujú práve tým, že záujmové skupiny sa nesnažia presadzovať svoje ciele prostredníctvom volieb.

Keďže Sartoriho minimálna definícia využíva iba nevyhnutný počet charakteristických znakov, neposkytuje podľa jej kritikov dostatočnú charakteristiku a nemôže sa tak stať všeobecnou definíciou politickej strany. Služi predovšetkým ako pomôcka k tomu, aby bolo možné poňať znaky, ktoré sú spoločné pre všetky politické strany.¹⁹

1.3 Definícia antisystémových strán

Dôležitým prvkom Sartoriho teórie je aj koncept antisystémových strán. Tie predstavujú ideologickú opozíciu k danému politickému režimu a popierajú jeho legitimitu. Ich cieľom nie je len zmena vlády, ale celého politického systému v duchu ideológie, ktorú vyznávajú.²⁰ Tieto strany sú dlhodobo ignorované a vylúčené ostatnými stranami z účasti na vládnutí. Nedisponujú tak teoreticky žiadnym koalíčným potenciálom. V ich prípade však môžeme hovoriť o tzv. vydieračskom potenciále.

¹⁵ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 127-129.

¹⁶ Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Chytilík, Roman: *Politické strany moderní Evropy: analýza stranícko-politických systémů*. 2005, s. 10-11.

¹⁷ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 70.

¹⁸ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 74.

¹⁹ Fiala, Petr, Strmiska, Maxmilián: *Teorie Politických Stran*. 2009, s 29-30.

²⁰ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 137-138.

Na Sartoriho koncept nadväzuje aj Giovanni Capoccia, ktorý jeho teóriu dopĺňa a upresňuje. Na rozdiel od Sartoriho však Capoccia hovorí o potrebe diferenciácie medzi dvoma rozmermi antisystémovosti, podľa toho, čo je ich referenčným rámcom. Ak je to politický systém (napr. ideológia, ekonomické zriadenie, členstvo v medzinárodnej organizácii atď.) ide o ideologickú antisystémovosť, kedy strana kritizuje a odmieta niektoré z definičných atribútov politického systému, proti ktorému sa stojí v opozícii. Ak je to zase stranický systém, hovorí o tzv. relačnej antisystémovosti. Jeho podstatou je fakt, či v stranickom systéme figuruje strana, ktorá spôsobuje efekt polarizácie.²¹ Nehovorí však o tom, či tieto strany samé polarizujú napr. tým, že svojich súperov delegitimizujú, očierňujú, ostrakizujú, alebo sú ostatnými stranami samé polarizované.

Na základe dichotómie ideologickej a relačnej antisystémovosti, vytvoril Capoccia štyri typy antisystémových strán. 1. Klasické antisystémové strany sú ideologicky aj relačne antisystémové. 2. Klasické systémové strany naopak nie sú ani ideologicky ani relačne antisystémové. 3. Polarizujúce strany naplňajú iba relačnú antisystémovosť, nie však ideologickú (napr. protestné strany). 4. Akomodujúce strany síce naplňajú ideologickú antisystémovosť, avšak nespôsobujú polarizáciu stranického systému. Do tejto skupiny patria aj irelevantné antisystémové strany, ktoré sú ideologicky aj relačne antisystémové, ale nemajú dostatočnú silu na to, aby polarizovali stranický systém.²²

1.4 Definícia populizmu

Ďalšou dôležitou témou, ktorou sa diplomová práca zaoberá je problematika populizmu. Francisco Panizza hovorí o troch prístupoch skúmania populizmu. 1. Empirický prístup sa zameriava na údajné prípady populizmu v snahe extrahovať sadu presvedčivých definičných vlastností, ktoré by mohli poskytnúť výraznú skupinu atribútov charakterizujúcich fenomén populizmu. 2. Historický prístup spočíva v prepojení populizmu na určité historické obdobie, spoločenské formácie, historický proces alebo súbor historických okolností. Tento prístup zdôrazňuje blízky vzťah medzi populistickou politikou ako triednej aliancie pod vedením charismatického vodcu. 3. prístup, ktorý je obdobný s definíciou populizmu Casa Muddeho a Cristóbala Rivera Kaltwassera, poníma populizmus ako diškurs zameraný

²¹ Capoccia, Giovanni: *Anti-System Parties: A Conceptual Reassessment*. 2002, s. 13-21.

²² Capoccia, Giovanni. Op. cit., s. 23-28.

na zmenu sociálneho a politického statusu quo a ktorý zjednodušuje politický priestor symbolickým rozdelením spoločnosti medzi dve antagonické skupiny – „ľudí“ ako „dobrých“, a tých „druhých“ ako „zlých“.²³

Pojmy ako „slušní ľud“ a „skorumpované elity“ môžu byť rámcované rôznymi spôsobmi. Preto sa jednotlivé výrazy alebo podtypy populizmu môžu líšiť podľa aktérov a skupín, ktoré sú zahrnuté resp. vylúčené zo spoločnosti.²⁴ Avšak zvrchovaní ľud ako aktér v antagonistickom vzťahu voči skorumpovaným a neschopným elitám a cieľ opätovne zaviesť poriadok a vrátiť moc do rúk ľudí sú základnými prvkami každého populizmu.

Mudde a Kaltwasser vo svojej teórii komparujú európsky populizmus s jeho latinsko-americkým náprotivkom. Zatiaľ čo v Európe ide prevažne o pravicový populizmus, ktorý je sociálne exkluzívny a zdôrazňujúci etnickú identitu, v Latinskej Amerike je to skôr ľavicový populizmus, sociálne inkluzívny so zameraním na ekonomiku.²⁵

Panizza uvádza tri okolnosti, ktoré môžu viesť k vzniku populistckej politiky. Prvým z nich je zrútenie spoločenského poriadku a strata dôvery v schopnosť obnovenia politického systému. To môže byť spôsobené ekonomickou krízou, občianskymi vojnami, etnickými konfliktami alebo prírodnými katastrofami. Druhou situáciou je vyčerpanie politických tradícií a diskreditácia politických strán. Typickou pre túto situáciu je vysoká miera korupcie, nezodpovedný výkon moci ako aj zameranosť politických elít na vlastný prospech. Treťou situáciou, ktorá zvyhodňuje vznik populistckej politiky sú zmeny na úrovni ekonomiky, kultúry a spoločnosti ako sú procesy urbanizácie a hospodárskej modernizácie, posuny medzi sociálnymi triedami a medzi regionálnymi či etnickými skupinami, rovnako ako vplyvy globalizácie. Panizza spomína aj masmédiá, ktoré môžu v značnej miere podporovať vzostup populizmu a populistckých strán.²⁶

Ďalším dôležitým aspektom populizmu je líder, ktorý stojí na čele populistckých strán. Ľudia sa stotožňujú s lídrom predovšetkým skrz naratív, ktorým

²³ Panizza, Francisco: *Populism and the Mirror of Democracy*. 2005, s. 2-4., Mudde, Cas, Kaltwasser, Rovira Cristóbal: *Voices of the Peoples: Populism in Europe and Latin America Compared*. 2011, s. 5.

²⁴ Mudde, Cas, Kaltwasser, Rovira Cristóbal: *Voices of the Peoples: Populism in Europe and Latin America Compared*. Notre Dame: The Helen Kellogg Institute for International Studies, 2011, s. 5.

²⁵ Mudde, Cas, Kaltwasser, Rovira Cristóbal. Op. cit., s. 2 - 6.

²⁶ Panizza, Francisco. Op. cit., s. 11-13.

so svojimi voličmi a sympatizantmi komunikuje. Artikuluje celý rad mýtov, symbolov, ideologických tém a racionálnymi argumentmi ako aj demagógiou sa prihovára k svojmu publiku, pričom sa snaží prezentovať spolupatričnosť s nimi, ponúkajúc cestu k lepšej budúcnosti. Populistický líder sám seba často situuje do symbolickej roviny mimo politickú oblasť, tým, že vyhlasuje, že on nie je politik, alebo aspoň, že on „nie je politik ako ostatní“.²⁷

Podľa Chantal Mouffe súčasný stav liberálno-demokratických spoločností je priaznivý pre rozvoj pravicového populizmu. Tvrdí, že úspech pravicových populistických strán do značnej miery vychádza z toho, že poskytujú ľuďom nejakú formu nádeje a vieru v zmenu. Ide však o iluzórne nádeje, založené na falošných predpokladoch a neprijateľných mechanizmoch vylúčenia, kde xenofóbia zvyčajne hrá ústrednú úlohu.²⁸ Súperi sú definovaní ako v morálnej rovine ako „tí zlí“ nepriatelia, nie ako politickí protivníci.

Mouffe hovorí aj o stratégii voči pravicovým populistom, kde ich úplná ostrakizácia je podľa nej kontraproduktívna, keďže ich rétorika je často protirežimná a vylúčením zo strany vládnučích elít by prispelo k posilneniu ich opozičného imidžu. Ich prípadné zahrnutie do vlády, by tento naratív spochybnilo, keďže by sa stali súčasťou establishmentu voči ktorému sa vymedzovali a mohlo by viesť k ich zásadnému oslabeniu. Ako príklad uvádza Haiderovu stranu FPÖ v Rakúsku.²⁹

Daniele Albertazzi a Duncan McDonnell tvrdia, že klasická demokratická politická kultúra nedisponuje žiadnou automatickou bariérou proti populizmu. Ak demokratická politická kultúra kladie dôraz na rozhodujúci význam všeobecnej väčšiny do všetkých legitímnych vlád, potom sa ľahko stane citlivou k populistickej kritike a propagande. V tejto súvislosti sa hovorí o existencii „mlčiacej väčšiny“, ktorej názory nie sú brané do úvahy oficiálnou parlamentnú väčšinu.³⁰

²⁷ Panizza, Francisco. Op. cit., s. 18-21. Mudde, Cas, Kaltwasser, Rovira Cristóbal. Op. cit., s. 6-7.

²⁸ Mouffe, Chantal: *Populism and the Mirror of Democracy*. 2005, s. 56.

²⁹ Mouffe, Chantal. Op. cit., s. 67-68.

³⁰ Albertazzi, Daniele, McDonnell Duncan: *Twenty-first century populism: the spectre of Western European democracy*. 2008, s. 22.

2 Parlamentné voľby v roku 2010

2.1 Politická situácia pred parlamentnými voľbami

2.1.1 Vláda Smeru-SD, SNS a ĽS-HZDS

Voľbami do NR SR v roku 2006 skončila, po necelých ôsmich rokoch, stredopravá vláda pod vedením Mikuláša Dzurindu a nahradila ju koalícia dovtedajších opozičných subjektov. Smer-SD tak prvý raz poskladal vládnú väčšinu s ĽS-HZDS Vladimíra Mečiara a SNS Jána Slotu. Vytvorenie koalície Smeru-SD s týmito stranami, s empirickou skúsenosťou s ich spôsobom vládnutia z rokov 1994 až 1998, vyvolávalo opodstatnené otázky, či nemôže prísť k opätovnému odklonu k neliberálnej demokracii ako tomu bolo počas obdobia mečiarizmu.

Smer-SD ako dominantná strana určila základ vládnej politiky ako budovanie „silného sociálneho štátu“. Hlasná kritika Smeru-SD, ešte ako opozičnej strany, však nemala za následok výrazné zmeny pranierovaných reforiem Dzurindovho kabinetu skôr len ich kozmetické úpravy. Od deklarovanej potreby vykonať celkovú kontrolu reforiem predchádzajúcich vlád, došlo iba k ich čiastkovým úpravám, či dokonca k ich zachovaniu bez ďalšieho prehĺbovania.³¹ „*Vládna politika koalície Smer-SD, SNS a ĽS-HZDS sa vyznačovala vyzdvihovaním záujmov kolektívnych entít a celkov (štátu, národa), pričom pri rozdeľovaní prostriedkov z verejných zdrojov sa uplatňovala metóda stranického klientelizmu a preferovania skupín organizovaných záujmov (najmä finančných a podnikateľských skupín), blízkych stranám vládnej koalície, predovšetkým Smeru-SD.*“³²

Tri strany vládnej koalície spájala namiesto programovej a ideovej zhody stranický klientelizmus. Boli zverejnené viaceré prípady, kedy isté skupiny z podnikateľského prostredia získavali výhody zo vzťahov, ktoré mali s vládnymi stranami.³³ „*Dodatočné informácie o okolnostiach týchto káuz potvrdzovali, že ich spoločným menovateľom bolo úsilie klientov strán vládnej koalície využiť vhodné politické okolnosti na získanie prístupu k verejným zdrojom (prostriedkom zo štátneho rozpočtu, resp. z fondov EÚ).*“³⁴

³¹ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora: *Slovenské voľby '10: šanca na zmenu*. 2011, s. 60-61.

³² Tamtiež.

³³ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútorá, Martin: *Slovensko 2010: správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. 2010, s. 39.

³⁴ Tamtiež.

Okrem klientelizmu a netransparentného nakladania s verejnými zdrojmi, dochádzalo taktiež k nárastu nacionalizmu, uplatňovaniu etnického modelu národného štátu (teda k exkluzívnemu pravicovému populizmu) a k zhoršeniu slovensko-maďarských vzťahoch.³⁵

Mnohé spôsoby akým koalícia vykonávala moc vykazovali príbuzenstvo s obdobím mečiarizmu. Tie spôsobovali pokles kvality demokracie a príklon k jej neliberálnej forme. Išlo napríklad o marginalizáciu opozície, podkopávanie základov právneho štátu, oslabovanie mechanizmov na kontrolu vlády, ale aj princípov rovnosti pred zákonom.³⁶ „Úsilie o kumuláciu všetkých najvyšších ústavných pozícií v štáte v rukách najsilnejšej vládnej strany sa zdôvodňovalo potrebou zabezpečiť jednotu‘ pri riešení sociálno-ekonomických problémov.“³⁷

2.1.2 Pohyby v opozícii

Na druhej strane, opozícia sa snažila ponúkať alternatívu voči vládnej väčšine predkladaním návrhov a riešení, ktoré by pokračovali v reformách uskutočňovanými dvoma Dzurindovými vládami.³⁸ Spolupráca opozičných strán však nebola ideálna a pretrvávali spory, ktoré spôsobili predčasné parlamentné voľby v roku 2006 a koniec druhej vlády Mikuláša Dzurindu.

Počas štyroch rokov prešli opozičné strany vnútrostraníckymi zmenami, osobitne na pozícii lídra. SMK v roku 2007 zvolilo za predsedu Pála Csákyho, čo viedlo k odchodu niektorých členov na čele s bývalým predsedom Béloom Bugárom. Tí neskôr v roku 2009 založili novú stranu – Most-Híd, ktorá nemala byť len úzko etnickou stranou, ale hlásila sa k myšlienke slovensko-maďarskej spolupráce, čo predstavovalo nový prvok v straníckom systéme na Slovensku. Most-Híd možno zdefinovať ako stredo-pravý subjekt, avšak bez konkrétnejšieho ideologického zakotvenia³⁹. Po dvanástich rokoch o maďarského voliča tak opäť súperili dve strany.

K štiepeniu došlo aj v KDĽ, ktorého príčinou boli rozdielne postoje vedenia strany k nožnej budúcej spolupráci so Smerom-SD spolu so súperením o post predsedu. Vo funkcii ostal dovtedajší šéf konzervatívco Pavol Hrušovský, ktorý sa voči spolupráci so Smerom-SD zásadne nevyhraňoval. Jeho neúspešný protikandidát

³⁵ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 61.

³⁶ Tamtiež.

³⁷ Tamtiež.

³⁸ Tamtiež.

³⁹ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 71.

Vladimír Palko spolu s ďalšími tromi poslancami KDĽ opustili a v roku 2008 založili nový politický subjekt - Konzervatívni demokrati Slovenska (KDS).⁴⁰ Strana však bola z hľadiska voličskej podpory irelevantná. K zmene predsedu prišlo v roku 2009, kedy Pavla Hrušovského nahradil bývalý eurokomisár Ján Fígel’.

V SDKÚ-DS okrem turbulencií a konfliktov, ktoré nepresiahli regionálny rozmer, neprišlo k žiadnej výmene vedenia až do obdobia tesne pred parlamentnými voľbami 2010. Po medializovaní pochybností ohľadne financovania strany, pristúpila strana k diverzifikácii medzi predsedom strany a volebným lídrom, čím sa strana snažila zmierniť negatívne dopady týchto nejasností.⁴¹ Zatiaľ čo predsedom ostal Mikuláš Dzurinda, na čelo kandidátky bola zvolená populárna podpredsedníčka strany a neúspešná prezidentská kandidátka Iveta Radičová. Strana sa pod jej vedením viac centralizovala a obsadzovala stred politického spektra.

Na politickej scéne sa objavila, okrem Mosta-Híd, ďalšia nová strana, a to Sloboda a solidarita (SaS). Strana bola založená ľuďmi mimo politiky, najmä z oblasti súkromnej, podnikateľskej sféry, deklarujúc snahu o generačnú výmenu v slovenskom politikom priestore. SaS sa od svojho vzniku profilovala ako strana, ktorá stojí v opozícii voči stranám vládnej koalície a deklarovala jasnú ochotu spolupracovať s opozičnými stredo-pravými stranami, napriek jej niektorým kritickým výhradám.⁴²

Strana prezentovala individuálne slobody a sociálnu solidaritu ako jedny zo svojich hlavných principiálnych hodnôt. Ideovo obsadila voľný liberálny priestor, ktorý bol prázdny po rozpade strany ANO. Obsahuje v sebe ako: „*libertariánske prvky (konzervativizmus v oblasti fiškálnej politiky, liberalizmus v kultúrno-etických otázkach)*“⁴³ tak mierny euroskepticizmus v problematike európskej integrácie, ktorý strana neodôvodňovala kultúrno-politickými, či etickými otázkami, ale ekonomickou a sociálnou politikou.⁴⁴

⁴⁰ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 66.

⁴¹ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 70.

⁴² Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 68.

⁴³ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 71. Mesežnikov, Grigorij: Úplná mocenská diskontinuita. *Listy.cz* [on-line]. Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=104&clanek=041005> [cit. 15. september 2017].

⁴⁴ Tamtiež.

2.1.3 Prezidentské voľby v roku 2009

V dňoch 21. marca a 4. apríla 2009 sa uskutočnili prezidentské voľby. O post hlavy štátu sa opätovne uchádzal Ivan Gašparovič s podporou Smeru-SD, SNS a HZD. Spoločnou opozičnou kandidátkou sa stala Iveta Radičová z SDKÚ-DS, ktorej podporu vyjadrili všetky relevantné opozičné subjekty. Ďalej do prezidentského úradu kandidovali Frantušek Mikloško z KDS, Zuzana Martináková zo Slobodného fóra, Milan Melník za ĽS-HZDS, Dagmar Bollová ako nezávislá kandidátka a Milan Sidor s podporou KSS.

Keďže v prvom kole žiaden z kandidátov nezískal nadpolovičnú väčšinu hlasov všetkých voličov, do druhého kola postúpili dvaja kandidáti, ktorí získali najväčší počet hlasov, a to Ivan Gašparovič s 46,70% a Iveta Radičová s 38,05%. Volebná účasť bola 43,63%. V druhom kole zvíťazil Ivan Gašparovič, ktorý získal 55,53% hlasov zúčastnených voličov zatiaľ čo jeho protikandidátku Ivetu Radičovú podporilo 44,46% voličov. Účasť v druhom kole bola vyššia, a to 51,67%.⁴⁵ „*Vítazstvo Ivana Gašparoviča znamená, že funkciu hlavy štátu bude na Slovensku v období 2009 až 2014 aj naďalej zastávať politik, ktorý stelesňuje to najoportúnnejšie, čo slovenská politika dokázala vyprodukovať v období postkomunistickej transformácie.*“⁴⁶ Ivan Gašparovič, ktorý predstavoval stelesnený pozostatok čias mečiarizmu, prejavoval nadštandardne dobré vzťahy s vládnu koalíciou, najmä Smerom-SD, čo spochybňovalo jeho nestranicky výkon funkcie.

2.1.4 Predvolebná kampaň

Ústrednou témou kampane volieb do NR SR v roku 2010 už nebola problematika zrušenia, alebo prehlbovania reforiem Dzurinových vlád, ako tomu bolo v roku 2006, ale otázky, ktoré sa týkali najmä ekonomickej a sociálnej politiky, vzhľadom na hospodársku krízu, ktorá v tom čase kulminovala. S tým súvisela aj problematika ekonomickej pomoci Grécku, ktoré bolo v kritической hospodárskej situácii, ako hlavným sporom medzi vládnu koalíciou a opozíciou. Zatiaľ čo vládne strany Smer-SD a ĽS-HZDS (SNS bolo proti) zaujali kladný postoj k ekonomickej pomoci, opozičné subjekty boli proti takémuto riešeniu.

⁴⁵ Štatistický úrad SR, 2009.

⁴⁶ Mesežnikov, Grigorij: Prezidentské voľby na Slovensku: výsledky a súvislosti. *Inštitút pre verejné otázky* [online]. 24. apríl 2009. Dostupné z <http://www.ivo.sk/5699/sk/publicistika/prezidentske-volby-na-slovensku-vysledky-a-suvislosti> [cit. 6. apríl 2016].

Ďalšou témou bola tzv. maďarská karta, najmä na jar roku 2010, kedy v maďarských parlamentných voľbách zvíťazila strana Fidesz na čele s Viktorom Orbánom a v ktorých sa po prvý raz do maďarského parlamentu dostal aj krajne pravicový Jobbik. Ako pre SNS tak aj Smer-SD to znamenalo zvýšenie dôrazu na nacionalistický naratív, ktorý bol prítomný počas celého vládneho obdobia.⁴⁷

V kampani sa nepertraktovala len otázka financovania SDKÚ-DS, čo malo za následok výmenu volebného lídra, ale neskôr aj Smeru-SD, na ktorú poukázal jej bývalý člen Bohumil Hanzel.⁴⁸ Tesne pred voľbami bola medializovaná zvuková nahrávka, ktorá zachytáva „hlas podobný Ficovi“. Ten v nej hovorí o paralelnom financovaní strany a zháňaní peňazí „vlastnou hlavou“, ktoré nemali prechádzať oficiálnym účtovníctvom.⁴⁹ Hoci Robert Fico označil nahrávku za falzifikát, kauza mohla ovplyvniť menej stabilnú časť voličov Smeru-SD ako aj nerozhodnutých voličov, aby uprednostnili inú stranu alebo sa volieb nezúčastnili.

2.2 Stranícky systém pred parlamentnými voľbami v roku 2010

Od vzniku samostatného Slovenska predstavuje slovenský stranícky podľa Blondelovej definície podobu bipolarizovaného multipartizmu s dominujúcou stranou⁵⁰. V rokoch 1993 až 2006 to bolo dominantnou stranou HZDS a od roku 2006 strana Smer-SD. Politická aréna je rozdelená na dve hlavné ideologicky diferentné skupiny, a to populisticko-nacionalistické a stredo-pravé proreformné subjekty. Toto bipolárne rozdelenie sa počas obdobia do volieb v roku 2010 pohyboval v hraniciach umierneného pluralizmu na základe Sartoriho teórie. Do parlamentu sa pravidelne prebojovalo 6 subjektov (s výnimkou roku 1994 a 2002 kedy ich bolo celkovo 7). Sartori sám poukazuje na to, že samotná účasť viac ako piatich strán ešte nemusí inherentne znamenať, že stranícky systém je extrémne polarizovaný.⁵¹

V straníckom systéme do parlamentných volieb 2010 nebola prítomná žiadna relevantná antisystémova strana (okrem obdobia 2002 až 2006 keď sa do NR SR

⁴⁷ Nacionalistický tón vládnej politiky sa prejavil napríklad postojom vlády v prípade napadnutia Hedvigy Malinovej alebo kontroverzným jazykovým zákonom.

⁴⁸ Informácie, ktoré Bohumil Hanzel zverejnil hovorili o nelegálnom financovaní Smeru-SD tým, že strana predávala miesta na kandidátke vo voľbách do NR SR v roku 2002 a získavala od svojich sponzorov finančnú podporu výmenou za nominácie na výhodné miesta v štátnej správe.

⁴⁹ Vagovič, Marek: Hanzel: Fico sám vybavoval sponzorov. *SME* [on-line]. 19. máj 2010. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/5382025/hanzel-fico-sam-vybavoval-sponzorov.html> [cit. 25. marec 2016].

⁵⁰ Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Chytilík, Roman. Op. cit., s. 40-42.

⁵¹ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 131.

dostala Komunistická strana Slovenska), prevažovala dostredivá politická taktika nad odstredivou a taktiež absentovala dvojstranná ako aj nezodpovedná opozícia. Na druhej strane, systém bol bipolarizovaný a bola prítomná politika maximálnych sľubov ako aj ideologizovaná mentalita, kulminujúca najmä v počiatkových rokoch samostatnosti a v období mečiarizmu. Tá však postupne po roku 1998 ustupovala, zatiaľ čo politický stred obsadila strana SDKÚ-DS.

2.3 Antisystémové strany pred parlamentnými voľbami v roku 2010

Ako už bolo spomenuté vyššie, do roku 2010 na politickej scéne nefigurovala, okrem Komunistickej strany Slovenska (KSS) vo volebnom období 2002-2006, žiadna relevantná antisystémová strana. KSS vo voľbách v roku 2002 dosiahla 6,33%⁵², čo bol ich historicky najvyšší výsledok po roku 1992, kedy získala až 13,35%⁵³ hlasov. KSS predstavuje typický antisystémový subjekt podľa Capocciho vymedzenia, ktorý nie len polarizuje stranický systém, ale stojí aj v opozícii voči samotnému režimu, najmä spochybňovaním ekonomického zriadenia, alebo členstva v EÚ a NATO.

Druhou antisystémovou stranou, ktorá sa pohybovala na politickej scéne bola krajne pravicová a extrémistická Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS), ktorá vznikla v roku 2010 transformáciou Strany priateľov vína, ľuďmi z rozpuštenej strany Slovenská pospolitosť. Spolu s ďalšou extrémistickou stranou – Slovenskou ľudovou stranou (SĽS) taktiež spadajú do kategórie klasických antisystémových strán svojou ideologickou aj relačnou antisystémovosťou. Obe strany spochybňujú legitimitu liberálnej demokracie a usilujú o zmenu celého politického systému v duchu ideológie, ktorú vyznávajú. Spochybňovaním politického systému – ideológie liberálnej demokracie, trhového hospodárstva, členstva v EÚ a NATO napĺňajú Capocciho znaky jednak ideologickej antisystémovosti a kritikou stranického systému, ktorý polarizuje aj znaky relačnej antisystémovosti.

Všetky tri antisystémové strany (s výnimkou KSS, kedy pôsobilo v parlamente) však v období do roku 2010 nepredstavovali relevantné politické sily, ktoré by dokázali na stranický systém akokoľvek vplyvať a pôsobiť.

⁵² Štatistický úrad SR, 2002.

⁵³ Štatistický úrad SR, 1992.

2.4 Populizmus pred parlamentnými voľbami v roku 2010

Slovenská spoločnosť už pred vznikom samostatnej republiky, bola historicky inherentne spätá s populizmom, na čele ktorého vždy stála osoba charizmatického vodcu, spĺňajúca atribúty Weberovho konceptu charitmatického panstva. Už od čias Andreja Hlinku, Jozefa Tisa cez Vladimíra Mečiara až po Roberta Fica bol populizmus dominantnou silou na politickej scéne. Tento populizmus mal prirodzene rôzne podoby, no ich spoločným menovateľom bol a stále aj je nacionalizmus. Rozdeľovanie spoločnosti a hľadanie nepriateľov je patologickým elementom, ktorý veľkej časti slovenského elektorátu stále imponuje.

Vladimír Mečiar založil svoje ĽS-HZDS v čase veľkých spoločensko-ekonomických transformácií v roku 1991 a počas 90. rokov bolo dominantnou politickou silou. Spolu s populisticko-nacionalistickou SNS a populistickým Zrušením robotníkov Slovenska (ZRS) vládlo, v rokoch 1994 až 1998, autokratickým a kleptokratickým spôsobom, čím spôsobili odklon k neliberálnej demokracii. ĽS-HZDS sa usilovalo stať tzv. catch-all stranou, ktorá oscillovala medzi pravicom a ľavicou v sociálno-ekonomickom ponímaní⁵⁴. SNS na druhej strane predstavovalo klasicky pravicový, nacionalistický populizmus, ktorý zodpovedá Muddeho a Kaltwasserovmu vymedzeniu. ZRS zase prezentovalo ľavicový populizmus, sociálne inklizívny so zameraním na robotnícku triedu a ekonomiku. ĽS-HZDS sa však postupom času stalo ideologicky vyprázdnenou stranou, ktorej elektorát prebral nový populistický subjekt – Smer-SD, ktorý vznikol v roku 1999.

Smer-SD už od svojho vzniku, cez deklarovанú „tretiu cestu“ až po sociálnu demokraciu, bol vždy pragmaticko-populistickou stranou, ktorá potrebovala reálneho alebo domnelého nepriateľa voči ktorému sa môže vymedzovať. Vytváranie konfliktných a antagonických línií, a tým polarizovať spoločnosť, sú jej hlavnými mobilizačnými nástrojmi. Rétorika, ktorou útočila na predošlé pravicové vlády a situovala sa do pozície bojovníkov proti korpucii a tvrdým ekonomickým opatreniam síce vykazovala relatívne príbuzenstvo s latinsko-americkými obdobami ľavicového populizmu podľa Muddeho a Kaltwassera, ktoré sú zamerané najmä na kritiku politických elít, ekonomické otázky a sociálnu inklúziu, išlo však len o politický marketing, precízne sledujúci spoločenský dopyt. Grigorij Mesežnikov

⁵⁴ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 85.

Smer-SD definuje ako: „ ...*politický projekt, založený na personálnych mocenských ambíciách bývalého podpredsedu postkomunistickej SDL Roberta Fica a ekonomických záujmoch pomerne úzkej skupiny podnikateľov, ktorí zbohatli počas Mečiarovej éry vďaka privatizácii a štedrým štátnym objednávkam.*“⁵⁵ Stranu kategorizuje ako klasický populistický subjekt, ktorého ideologickou podstatou je jednak etatistický, ľavicový naratív prezentujúci potrebu „silného sociálneho štátu“ ako aj etnický nacionalizmus, ktorým poukazuje na „národno-štátne“ záujmy a kritiku voči „veľkomadžarskej politike“.⁵⁶ Strana tak prebrala agendu a slovník typický pre pravicových populistov, ktorých na Slovensku reprezentovalo SNS. Na základe toho možno konštatovať, že Smer-SD svojim pragmatickým oportunizmom kombinuje prvky ako ľavicového, tak aj pravicového populizmu.

Strana vznikla a rástla na sile v čase, kedy sa spoločnosť pomaly, skrz ťažké ekonomické reformy, dostávala z mečiarovského marazmu a ekonomické ťažkosti ako aj postupná diskreditácia vládnych síl boli jej motorom. Boli tak splnené dôležité predpoklady k vzniku novej populistickej strany, ktoré Panizza vo svojej teórii uvádza. Svojou účasťou, a najmä štýlom spravovania štátu sa však stala súčasťou a nosným predstaviteľom pranierovaného skorumpovaného establishmentu, zatiaľ čo predošlé kritizované ekonomické reformy pozmenila len minimálne. Keďže sa strana stala súčasťou vládnej koalície a logicky už nemohla útočiť na vládu (kritika bývalých vlád však ostala naďalej v jej repertoári), osvojila si nový národnostný antagonický naratív, odkopírovaný od svojho koaličného spojenca SNS.

Rovnako tak aj SNS je populistický subjekt založený na antagonizme, vyvárať nepriateľov a popularite svojich lídrov. Obsahová politika strany je viac-menej vyprázdnená. Tak isto ako v prípade ĽS-HZDS ide prevažne o pravicový populizmus zameraný na etnickej identite a sociálnej exklúzii. SNS možno definovať ako stranu „*etnického partikularizmu, ktorá indoktrinuje verejný diskurz radikálno-nacionalistickými predstavami, hostilnými voči národnostným menšinám a odporujúcimi duchu liberálnej demokracie.*“⁵⁷

⁵⁵ Mesežnikov, Grigorij: Parlamentné voľby na Slovensku 2010: výsledky a kontext. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 29. jún 2010. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6127/sk/publicistika/parlamentne-volby-na-slovensku-2010-vysledky-a-kontext> [cit. 27. marec 2016].

⁵⁶ Tamtiež.

⁵⁷ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 73.

Všetky spomínané strany spadajú do kategórie populisticko-nacionalistických strán s výrazným, charizmatickým a nenahraditeľným lídrom ako dôležitým definičným znakom populizmu.

2.5 Výsledky volieb

Dňa 12. júna 2010 sa uskutočnili voľby do NR SR. Kandidovalo v nich celkovo 18 subjektov, z ktorých 6 získalo zastúpenie v parlamente. Volebná účasť dosiahla 58,83%. Víťazom volieb sa stal vládny Smer-SD so ziskom 34,79% hlasov a 62 poslaneckými mandátmi, čo je o 12 viac ako v predošlých parlamentných voľbách. Na druhom mieste skončila opozičná SDKÚ-DS so ziskom 15,42% a 28 mandátmi. Pohoršila si tak o 3 poslanecké mandáty. Za ňou sa umiestnila SaS s 12,15% a 22 poslaneckými kreslami, KDH s 8,53% a 15 mandátmi a Most-Híd s 8,13%, ktorý obdržal 14 poslaneckých mandátov. Na poslednom mieste sa umiestnila SNS, ktorá získala 5,08%. S tesným výsledkom si vybojovala účasť v NR SR s 9 poslancami. Historický prvýkrát pred bránami parlamentu ostali dve stálice slovenskej politickej scény, a to Mečiarovo ĽS-HZDS a SMK, ktorej elektorát sa preskupil do konkurenčného Mosta-Híd.

Tabuľka č. 1 Výsledky volieb do NR SR v roku 2010

Politická strana	Počet platných hlasov	Podiel hlasov v %	Počet mandátov	Počet mandátov oproti 2006
Smer-SD	880 111	34,79	62	+ 12
SDKÚ-DS	390 042	15,42	28	- 3
SaS	307 287	12,15	22	+ 22
KDH	215 755	8,53	15	+ 1
Most-Híd	205 538	8,13	14	+ 14
SNS	128 490	5,08	9	- 15
SMK	109 638	4,33	0	- 20
ĽS-HZDS	109 480	4,32	0	- 15

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2010.

Poverenie na zostavenie vlády z rúk prezidenta obdržal Robert Fico, ako predseda strany, ktorá získala vo voľbách najväčší počet hlasov. Koaličný potenciál Smeru-SD bol však nulový, pretože všetky stredo-pravé strany s ním už pred

voľbami možnú spoluprácu odmietli a spojenectvo s SNS na vytvorenie vládnej väčšiny nestačilo. Toto vylúčenie zo strany stredo-pravých subjektov nebolo spôsobené len programovými, či ideologickými rozdielmi, ale aj konfliktným spôsobom ako Smer-SD pristupoval k výkonu moci, kedy dochádzalo k pokusom delegitimizovať a kriminalizovať opozíciu, ako aj nejasným a pokútnym pozadím samotného vzniku a činnosti strany.⁵⁸

Keďže Robert Fico nedokázal poskladať potrebnú nadpolovičnú väčšinu, poverenie na zostavenie vlády si následne prevzala líderka SDKÚ-DS Iveta Radičová, ktorej sa v polovici júna podarilo dohodnúť s ostatnými stredo-pravými stranami na vytvorení koalície vlády. Dovtedajšie opozičné subjekty tak vytvorili vládnu koalíciu, na čele s premiérkou Ivetou Radičovou, zloženú z umiernených konzervatívcov a centristov (SDKÚ-DS), kresťanských demokratov (KDH) a liberálov (SaS) a strany, ktorá zastupuje maďarskú národnostnú menšinu (Most-Híd). Nová vládna koalícia tak bola po ideologickej stránke veľmi podobná druhej vláde Mikuláša Dzurindu (stranu ANO však nahradila SaS a SMK strana Most-Híd).

Volebný výsledok stredo-pravých strán bol skôr prekvapením, no k ich víťazstvu výraznou mierou prispel aj Smer-SD, ktorý: „...svojou masívnou mobilizačnou kampaňou tesne pred voľbami odobral vo svoj prospech hlasy mnohých voličov SNS a LS-HZDS, a tým zničil základnú podmienku pre pokračovanie nacionálno-populistickej koalície.“⁵⁹ Smer-SD síce získal viac hlasov ako v roku 2006 avšak nedokázal poskladať vládnu väčšinu a musel sa uberať do opozičných poslaneckých lavíc. Nešetril však kritikou a rodiacu sa vládnu koalíciu nazval „zlepencom“ ideologicky nekompatibilných strán.

Úspech stredo-pravých subjektov súvisel s tým, ako Ficova vláda pristupovala k výkonu moci. Tá sa vyznačovala ako aroganciou moci, porušovaním princípov právneho štátu, protimenšinovou antagonickou rétorikou, vysokou mierou korupcie a klientelizmom tak aj zadlžovaním štátu.⁶⁰ Hoci väčšia časť voličov túto politiku odmietla a odovzdala svoj hlas opozičným stranám a priori to však neznamenalo

⁵⁸ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 43.

⁵⁹ Mesežnikov, Grigorij: Parlamentné voľby na Slovensku 2010: výsledky a kontext. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 29. jún 2010. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6127/sk/publicistika/parlamentne-volby-na-slovensku-2010-vysledky-a-kontext> [cit. 27. marec 2016].

⁶⁰ Tamtiež.

pokles populisticko-nacionalistického prúdu v spoločnosti, ale iba posun elektorátu SNS a ĽS-HZDS k Smeru-SD.⁶¹

Výsledky dvoch nových politických strán – SaS a Most-Híd možno hodnotiť ako veľmi úspešné, keďže sa dokázali, iba rok po vzniku, prebojovať nie len do parlamentu, ale aj priamo do vlády. V prípade SaS, najviac voličov strany predstavovali bývalí voliči SDKÚ-DS a Smeru-SD, zatiaľ čo stranu Most-Híd, neprekvapujúco volili najviac voliči, ktorí v minulosti volili SMK. Obe strany volila aj značná časť prvovoličov.⁶²

Na kandidátných listinách oboch strán sa nachádzali ako zástupcovia inej, menšej strany – Občianskej konzervatívnej strany (OKS) na kandidátke Mosta-Híd, tak predstavitelia „občianskeho hnutia“ Obyčajní ľudia (OL) na posledných štyroch miestach kandidátky SaS. Keďže sa do parlamentu podarilo prekrúžkovať štyrom kandidátom OKS a OL, prejavila sa sila inštitútu preferenčného hlasovania.⁶³

Voľby v roku 2010 so sebou priniesli viaceré novinky a zmeny na politickej scéne. Iveta Radičová sa stala historicky prvou ženou na čele slovenskej vlády, od roku 1989 prvýkrát nebol vo vláde žiaden člen bývalej komunistickej strany⁶⁴ a po prvý raz sa do NR SR nedostal bývalý hegemón slovenskej politiky Vladimír Mečiar a jeho ĽS-HZDS. Pred bránami parlamentu skončilo aj SMK, ktorému značná časť elektorátu prešla k Mostu-Híd.

Postupný úpadok ĽS-HZDS bol spôsobený jednak už spomínaným presunom časti voličov k Smeru-SD, ich postupným vymieraním (voliči hnutia boli prevažne ľudia s vyšším vekom), ale aj poklesom charizmy osoby Vladimíra Mečiara. ĽS-HZDS ako populisticko-nacionalistická strana, ktorá sa časom ideologicky vyprázdnila, oslovovala rovnaký typ elektorátu ako SNS a neskôr Smer-SD. Ide o nemalú skupinu voličov, ktorí sú náchylní k populistickému a nacionalistickému naratívu.

⁶¹ Deegan-Krause, Kevin: 2010 Slovak Parliamentary Elections: Post-Election Report. *Monkey Cage* [on-line] 13. júl 2010. Dostupné z http://www.themonkeycage.org/2010/07/2010_slovak_parliamentary_elec.htm [cit. 28. marec 2016]

⁶² Gyárfašová, Oľga: SaS berie hlasy Smeru a SDKÚ, Most získava voličov SMK. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 2. jún 2010. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6082/sk/aktuality/sas-berie-hlasy-smeru-a-sdku-most-ziskava-volicov-smk> [cit. 29. marec 2016].

⁶³ Bútora, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 75.

⁶⁴ Mesežnikov, Grigorij: Parlamentné voľby na Slovensku 2010: výsledky a kontext. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 29. jún 2010. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6127/sk/publicistika/parlamentne-volby-na-slovensku-2010-vysledky-a-kontext> [cit. 27. marec 2016].

Napriek tomu, že ĽS-HZDS vo veľkej politike skončilo, nemožno tak konštatovať o období mečiarizmu. Nielen z personalných dôvodov, napr. jeden z popredných predstaviteľov mečiarizmu – Ivan Gašparovič bol opätovne zvolený za prezidenta, ale hlavne preto, že toto obdobie v spoločnosti zanechlo hlboko zakorenenú nedoveru v politiku, kde spravovanie vecí verejných sa vykonáva korupčným, klientelistickým a netransparentným spôsobom, kde pravidlá neplatia rovnako pre všetkých a tí, ktorí porušujú zákon nie sú potrestaní, čím sú nabúravané základy právneho štátu. Hoci Smer-SD prebral bývalý elektorát ĽS-HZDS, jeho politika nezašla až tak daleko ako tomu bolo počas vlády Vladimíra Mečiara, kedy štátne orgány spolupracovali s organizovaným zločinom a podieľali sa na akte štátneho terorizmu.

3 Vláda Ivety Radičovej

Na rozdiel od predošlej vládnej koalície, rozloženie síl medzi vládnymi stranami bolo vyvážené bez prítomnosti strany s dominantným postavením. Koalícia disponovala iba miernou väčšinou t.j. 79 poslancami. Na krehkosti jej prídaval aj fakt, že poslanecké kluby Mosta-Híd a SaS v sebe zahŕňali frakcie, a to poslancov za OKS a OL. To predstavovalo isté riziká ich možného nezávislého vystupovania ako aj ich prípadného osamostatnenia, čo sa v prípade OL aj naplnilo.⁶⁵

Nová vláda sa okrem iného zaviazala systémovo bojovať s korupciou a klientelizmom, ktoré sa v predošlom volebnom období výraznejšie rozrástli. Bola prijatá novela „infozákona“, ktorá zvýšila transparentnosť a kontrolu s nakladaním s prostriedkami z verejných zdrojov. Novela zaviedla povinné zverejňovanie zmlúv, objednávok a faktúr uzatvorené štátnymi orgánmi pri verejných nákupoch, na základe ktorého boli sprístupnené pre verejnosť prostredníctvom internetu. Došlo k zmene zákona o verejnom obstarávaní ako aj k novele zákona o slobodnom prístupe k informáciám, na základe ktorých obchodné zmluvy štátu a orgánov VÚC so súkromnými spoločnosťami nadobúdajú platnosť až po ich zverejnení na internete.⁶⁶

Vládna koalícia sa usilovala zvýšiť transparentnosť, otvorenosť a efektivitu súdneho systému, posilniť rovnosť pred zákonom, ale aj obmedziť poslaneckú imunitu a znížiť poslanecké platy. Dôležitou témou boli aj sociálno-ekonomické opatrenia, ktorými sa vláda snažila odstrániť defekty, spôsobené nezodpovednou politikou predošlej vlády a zaviesť poriadok vo verejných financiách.⁶⁷ Rovnako sa pokúšala upokojiť napäté slovensko-maďarské vzťahy, čomu napomáhala účasť strany Most-Híd vo vláde.

3.1 Komunálne voľby v roku 2010

Dňa 27. novembra 2010 sa na Slovensku uskutočnili voľby do orgánov miestnej samosprávy, teda do obecných a mestských zastupiteľstiev, primátorov miest a starostov obcí. Keďže v komunálnych voľbách, rovnako ako vo voľbách do VÚC a prezidentských voľbách sa hlasuje podľa väčšinového volebného systému, mohli kandidovať aj občianski kandidáti bez straníckej príslušnosti.

⁶⁵ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 44.

⁶⁶ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 46-47, 278-283.

⁶⁷ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 47.

Volebná účasť bola vyššia než v predošlých komunálnych voľbách a dosiahla 49,69%. Najviac primátorov a starostov ako aj poslancov získali nezávislí kandidáti. Nasledovali ich kandidáti Smeru-SD. Strany stredo-pravého politického spektra si v porovnaní s komunálnymi voľbami 2006 pohoršili.⁶⁸

Výber kandidátov a vytváranie predvolebných koalícií ovplyvnili štyri politické, ekonomické a sociálne súvislosti. Jednak to bol neúspešný výsledok strán predošlej vládnej koalície v parlamentných voľbách 2010. Hoci Smer-SD opäť zvíťazil voľby a dokonca si aj výsledkovo polepšil, nedokázal vytvoriť vládnú väčšinu. Spolu s SNS sa presunuli do opozície, zatiaľ čo ĽS-HZDS sa parlamentu nedostalo. Ďalej to boli nové politické strany SaS a Most-Híd, ktoré sa stali súčasťou vládnej koalície a ich kandidáti zaznamenali úspech aj v komunálnych voľbách. Svoju úlohu zohrala aj hospodárska kríza, ktorá spôsobila, že sa mnohé mestá a obce dostali do finančných problémov. Posledným faktorom bola kríza straníckej politiky.⁶⁹ V spoločnosti postupne dochádzalo k paušálnemu znechuteniu a sklamaniu z politických strán a jej štruktúr. To malo za následok príklon určitej časti voličov k stranícky nezávislým kandidátom.

Výsledky komunálnych volieb poukázali na rastúci trend podpory nezávislých kandidátov, na krízu straníckej politiky teda narastajúcu nedôveru voličov v politické strany a ich nominantov ako reprezentantov záujmov občanov.

3.2 Problémy vládnej koalície

Koalícia síce bola zložená zo strán, ktoré mali k sebe po ideologickej stránke blízko no vyznačovala sa komplikovanými vzťahmi a zdĺhavými procesmi pri hľadaní konsenzuálnych riešení. Dôležitú úlohu zohrávala premiérka Iveta Radičová, ktorá sa jednak snažila presadzovať program SDKÚ-DS, ale aj prijímať rozhodnutia, ktoré vychádzali z jej osobného presvedčenia a skúseností.⁷⁰ To viackrát vyústilo do rozporov medzi premiérkou a jej stranou.

Aj keď vláda Ivety Radičovej jasne deklarovala svoj zámer bojovať proti korupcii, klientelizmu a za väčšiu transparentnosť pri využívaní verejných zdrojov, kauzy s podozreniami na klientelizmus sa nevyhli ani jej, hoci v neporovnateľne

⁶⁸ Štatistický úrad SR, 2010.

⁶⁹ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 134-135.

⁷⁰ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 48.

menšom finančnom meradle ako tomu bolo počas predchádzajúcej vlády. Tie do určitej miery spochybňovali v očiach verejnosti snahu vlády reálne riešiť problémy narastajúcej chudoby, korupcie, klientelizmu a oligarchizácie demokratického zriadenia. Častokrát riešila interné spory cez médiá, čo tiež neprispievalo k dôveryhodnosti a popularite vládnej koalície.

Stupňovanie napätia medzi Ivetou Radičovou a jej straníckymi kolegami viackrát prerástlo do otvorených konfliktov, kedy bola premiérka nútená hroziť svojou rezignáciou. Hoci bola volebnou líderkou SDKÚ-DS, po voľbách sa naplno prejavilo jej slabé postavenie v rámci strany. Vo viacerých prípadoch sa mohla oprieť iba o voličskú podporu avšak nie o podporu strany, ktorá ju nominovala.⁷¹ Veľkým problémom sa ukázalo vykonávanie funkcie predsedu vlády (Iveta Radičová) a predsedu najsilnejšej koalícnej strany (Mikuláš Dzurinda) dvomi ľuďmi, ktorí sa od seba odlišovali optikou aj filozofiou riadenia štátu. Vládnej koalícii chýbala elementárna ochota pristupovať ku kompromisom, ktoré sú v koalícnych vládoch nevyhnutné a stupňovalo sa napätie, zlá komunikácia a osobné animozity medzi koalícnyimi partnermi.

Prvá vážnejšia kríza vládnej koalície prišla voľbou kandidáta na funkciu generálneho prokurátora. Tá spôsobila dovedy najväčšie napätie vo vládnej koalícii od jej vzniku. Funkčné obdobie dovedajšieho generálneho prokurátora Dobroslava Trnku končilo začiatkom roka 2011. Spoločné rokovania strán vládnej koalície však nevedli k zhode na spoločnom kandidátovi. Končiaceho generálneho prokurátora navrhol v NR SR poslanec za SDKÚ-DS Stanislav Janiš, pričom malo ísť o jeho individuálny návrh. Toho podporoval aj celý poslanecký klub Smeru-SD. Koalícna kríza vyvrcholila, keď premiérka vyhlásila, že považuje zmenu na čele generálnej prokurátory za tak podstatnú a principiálnu, že v prípade znovuzvolenia Dobroslava Trnku, bude zvažovať svoju abdikáciu.⁷²

Keďže ani v prvej ani nasledujúcej voľbe žiaden z kandidátov nezískal nadpolovičnú väčšinu hlasov prítomných poslancov, nebol za generálneho prokurátora zvolený nikto. Zástupcovia koalícnych strán sa napokon dohodli na spoločnom kandidátovi, ktorým sa stal Jozef Čenteš. Nezvolenie spoločného kandidáta v tretej voľbe znamenalo, že 6 koalícnych poslancov nehlasovalo za

⁷¹ Rybář, Marek: *Politická participácia na Slovensku v kontexte parlamentných volieb 2012*. 2014, s. 6.

⁷² Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútora, Martin. Op. cit., s. 50-51.

spoločného kandidáta.⁷³ Každá zo strán vylučovala, že by niektorý z ich poslancov odovzdal hlas v prospech Dobroslava Trnku a pokúšali sa hodiť zodpovednosť na koalíčných partnerov. V tejto súvislosti začali silnieť podozrenia z možného kupovania poslancov. Dôvera v koalícii klesla na úroveň, že niektorí poslanci si fotografovali svoje hlasovacie lístky alebo ich ukázali ďalším poslancom na overenie ich hlasovania. Premiérka opätovne vyhlásila, že ak bude zvolený Dobroslav Trnka podá demisiu. Voľbu generálneho prokurátora však nespojila s hlasovaním o dôvere vláde. Koalíční partneri sa ešte pred nasledujúcim hlasovaním dohodli zmeniť spôsob voľby generálneho prokurátora z tajnej na verejnú voľbu.⁷⁴

V ďalšej voľbe, ktorá sa uskutočnila v lete roku 2011, kandidoval iba Jozef Čentíš, keďže Dobroslav Trnka sa kandidatúry vzdal s odôvodnením, že voľbu považuje za protiústavnú. Jozef Čentíš bol tak zvolený za generálneho prokurátora, avšak prezident Ivan Gašparovič ho odmietol do funkcie vymenovať. Ústavný súd neskôr vyhlásil prezidentov postup za protiústavný.⁷⁵

3.3 Pád vlády

Definitívny koniec vlády Ivety Radičovej nastal po necelom roku a pol jej trvania. Nezhody medzi koalíčnými partnermi postupne narastali a vyvrcholili samotným hlasovaním o dôvere vláde. Na rozdiel od predošlých sporov však nešlo o otázku súvisiacu s personálnou nomináciou, ale o problematiku tzv. eurovalu – finančného a stabilizačného mechanizmu eurozóny⁷⁶, teda otázku zahranično-politického charakteru.

Do tej doby vo vzťahu Slovenska k EÚ a integrácii existovala vysoká miera politickej zhody medzi všetkými relevantnými politickými stranami. Slovensko však ako jediná krajina eurozóny nesúhlasilo s bilaterálnou pôžičkou Grécku. Na druhej strane však všetky parlamentné strany naprieč politickým spektrom súhlasili so vznikom eurovalu. Jeho účelom bolo pomôcť ďalším krajinám, ktoré by mali problémy s verejnými financiami.⁷⁷ V tomto období bol spoločenský postoj k EÚ

⁷³ Spoločný kandidát vládnych strán Jozef Čentíš získal 73 hlasov, čo bolo dokonca o jeden hlas menej ako dostal kandidát opozície Dobroslav Trnka, ktorému dalo hlas 74 poslancov.

⁷⁴ Kollár, Miroslav, Mesežnikov, Grigorij, Bútor, Martin. Op. cit., s. 52.

⁷⁵ TASR, SITA: Čentíša zvolili za prokurátora, prezident avizuje, že ho nevymenuje. *Pravda* [on-line]. 17. jún 2011. Dostupné z <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/170777-centesa-zvolili-za-prokuratora-prezident-avizuje-ze-ho-nevymenuje> [cit. 2. apríl 2016].

⁷⁶ Rybář, Marek. Op. cit., s. 6.

⁷⁷ Bilčík, Vladimír: *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2011. 2012*, s. 13-14.

väčšinou kladný a jediná strana, ktorá EÚ ostro kritizovala a žiadala vystúpenie z Európskych štruktúr bola extrémistická Kotlebova ĽSNS, ktorá však bola irelevantnou antisystémovou stranou.

V koalícii však panovali rozdiely názory v otázke ďalšieho navyšovania eurovalu. Dlhodobo odmietavý postoj zastávala strana SaS, ktorá svoj názor nezmenila ani po viacerých koalíčných rokovaníach a presvedčaniach zo strany premiérky ako aj ostatných koalíčných strán. „*SaS, ktorá sa dlhšie ideologicky a programovo profilovala na témach rozpočtovej zodpovednosti a kritike nedodržiavania finančných pravidiel niektorými európskymi krajinami, kritizovala zámer vlády schváliť navrhované zmeny.*“⁷⁸ Ani viaceré rokovania koalíčnej rady nepriniesli dohodu v rámci koalície na podpore navýšenia eurovalu, čo viedlo premiérku Ivetu Radičovú k spojeniu hlasovania o eurovale s hlasovaním o vyslovení dôvery vláde. Na druhej strane strana SaS bola proti spojenému hlasovaniu. „*Na Slovensku na rozdiel napríklad od Nemecka neplatí a priori dohoda či zhoda veľkých koalíčných a opozičných strán v strategických otázkach európskej integrácie.*“⁷⁹

Spojené hlasovanie o eurovale a vyslovení dôvery vláde sa uskutočnilo 11. októbra 2011. Za euroval a zároveň za dôveru vláde nehlasovali poslanci za stranu SaS a zo 124 prítomných poslancov zahlasovalo len 55 poslancov. Vláda Ivety Radičovej tak nezískala súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov, a teda ani dôveru NR SR.⁸⁰ Smer-SD síce prezentoval, že je za navýšenie eurovalu, avšak za uznesenie nehlasoval. Druhá opozičná strana – SNS bola zásadne proti navýšeniu.

Následne sa v parlamente odhlasovalo skrátenie volebného obdobia a stanovil sa termín konania predčasných parlamentných volieb. V ďalšom hlasovaní za euroval hlasovali aj poslanci Smeru-SD, ktorých podmienkou pre jeho podporu bolo vyhlásenie predčasných volieb.⁸¹ Smer-SD síce uprednostnil svoje partikulárne stranícke záujmy avšak nehlasovaním za navýšenie eurovalu by riskoval svoju zahranično-politickú reputáciu predovšetkým postavenie medzi frakciou socialistov v Európskom parlamente. Strana sa snažila predísť tomu, aby jej opätovne nebolo pozastavené členstvo v európskej strane PES ako tomu bolo počas jej vlády s SNS a ĽS-HZDS.

⁷⁸ Rybář, Marek. Op. cit., s. 6.

⁷⁹ Bilčík, Vladimír. Op. cit., s. 15.

⁸⁰ Dobiaš, Daniel, Eštok, Gabriel, Bzdilová, Renáta: *Volby 2012: kam kráčaš demokracia*. 2013, s. 140.

⁸¹ Rybář, Marek. Op. cit., s. 6.

3.4 Kauza Gorila

V decembri 2011 sa na internete objavil tzv. spis Gorila, ktorý poukázal na korupčné väzby medzi politikmi a podnikateľskými skupinami v rokoch 2005 až 2006.⁸² „*Spis mal vzniknúť na základe odposluchov v jednom bratislavskom byte, kde sa údajne schádzali politické a ekonomické špičky a mal svedčiť o narastajúcom korupčnom prerastaní politickej a ekonomickej sféry.*“⁸³ Mali tam prebiehať rozhovory medzi viacerými vysokopostavenými koalíčnými a opozičnými politikmi s predstaviteľmi finančnej skupiny Penta. Odpočúvanie prebiehalo v rokoch 2005 až 2006, teda počas druhej vlády Mikuláša Dzurindu. Hovorí sa v ňom o financovaní SDKÚ-DS, Smeru-SD, KDH a SMK, o kupovaní poslancov, získavaní vysokých finančných zdrojov z predaja a privatizácie štátnych podnikov a poskytovaní štátnych zákaziek netransparentným spôsobom.⁸⁴

Aj keď pravosť dokumentu nie je dodnes overená, spis rozvíril hladiny slovenskej politiky nebývalým spôsobom. „*V podivných praktikách prepletenia politickej a ekonomickej moci mali byť zapletení predstavitelia bývalých vládnych aj opozičných strán, ale najväčší podiel zodpovednosti sa pripisoval pravicovým stranám, ktoré v tom čase vládli.*“⁸⁵ Ako odpoveď na uverejnený dokumenty vzniklo v priebehu nasledujúcich týždňov občianske protestné hnutie, ktoré zorganizovalo na začiatku roku 2012 viacero protestných zhromaždení.⁸⁶ Tie predstavovali najväčšie protestné zhromaždenia občanov na Slovensku po roku 1998 a „*...pôsobili ako ventil, prostredníctvom ktorého sa uvoľnila frustrácia aktívnej časti obyvateľstva, no po nich nasledovalo obdobie občianskej pasivity a neaktivity.*“⁸⁷

Narastajúcu krízu dôvery občanov v politickú reprezentáciu kauza Gorila iba prehĺbila a utvrdzovala ich v paušalizácii, že „všetci politici a politické strany sú rovnaké“ a primárne hľadia len na svoje partikulárne záujmy, pričom sa neštítia na ich dosiahnutie používať korupčné a klientelistické prostriedky. Zasiahlo to najmä pravicové strany, ktoré boli pri moci počas Dzurindovej a Radičovej vlády. Do vtedy boli veľkou časťou svojho elektorátu, napriek kauzám ktoré mali, vnímané ako

⁸² Rybář, Marek. Op. cit., s. 7.

⁸³ Tamtiež.

⁸⁴ Vagovič, Marek: Spis Gorila: Fico ako poistka? *.týždeň* [on-line]. 4. február 2012. Dostupné z <https://www.tyzden.sk/casopis/10548/spis-gorila-fico-ako-poistka> [cit. 3. apríl 2016].

⁸⁵ Rybář, Marek. Op. cit., s. 7..

⁸⁶ Tamtiež.

⁸⁷ Rybář, Marek. Op. cit., s. 13.

reformné politické sily, ktoré sú nositeľmi hodnôt liberálnej demokracie, programu pre reálne zlepšovanie životnej úrovne a dobiehanie vyspelých krajín Západnej Európy.

Ako tvrdia autori teórie populizmu Francisco Panizza a Chantall Mouffe, takáto kríza politických elít je prirodzene najvhodnejšou podmienkou pre populistov, ktorí sa vyhradzovaním voči nim stavajú do role „tých slušných“, ktorí sú skutočnými reprezentantmi záujmov ľudu. V tomto prípade však došlo k paradoxu, keďže dominantný reprezentant populizmu na Slovensku – Smer-SD už nebol tabula rasa a jeho výkon moci bol rovnako resp. ešte viac skorumpovaný ako tých, ktorých kritizoval. Nehovoriac o tom, že Robert Fico je tiež aktérom spomínaným sa v spise Gorila, ktorý sa mal rozprávať so šéfom finančnej skupiny Penta okrem iného aj o sponzoroch svojej strany⁸⁸. Na opakujúcu sa otázku, či k takémuto stretnutiu došiel Robert Fico dodnes nedal odpoveď. Napriek tomu, Smer-SD zaujal ku kauze lapidárny postoj, že ide o „kauzu druhej Dzurindovej vlády“, ktorá so Smerom-SD nemá nič spoločné.

3.5 Stranícky systém v rokoch 2010-2012

Parlamentné voľby v roku 2010 spôsobili preskupenie síl v rámci slovenského straníckeho systému. Nespôsobili však radikálne zmeny straníckeho systému, čo sa týka jeho veľkosti ani charakteru. Opäť sa do NR SR dostalo 6 strán bipolárne rozdelených na stredo-pravé a populisticko-nacionalistické sily. Slovenský bipolárny multipartizmus naďalej ostal v medziach obmedzeného pluralizmu, napriek tomu, že bola prítomná ideologická bipolarizácia (stredo-pravé strany versus populisticko-nacionalistické strany), politika triumfovania reprezentovaná Smerom-SD a obsadením stredového priestoru stranou SDKÚ-DS. V systéme totiž nefigurovala žiadna relevantná antisystémova strana, nedošlo k preváženiu odstredivých tendencií politickej súťaže, nebola prítomná ideologizovaná mentalita ani nezodpovedná opozícia. Ako uvádza politológ Grigorij Mesežnikov, naďalej však: „*pretrvávali z minulosti zdedené prvky polarizácie, ktoré do značnej miery určovali charakter straníckych interakcií, ovplyvňovali vzájomné väzby strán a ich koaličné stratégie.*“⁸⁹

⁸⁸ Vagovič, Marek: Spis Gorila: Fico ako poistka? *tyždeň* [on-line]. 4. február 2012. Dostupné z <https://www.tyzden.sk/casopis/10548/spis-gorila-fico-ako-poistka> [cit. 3. apríl 2016].

⁸⁹ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 77.

Ani podľa neho však tieto prvky nepredstavovali taký posun stranického systému, že by to znamenalo jeho premenu na polarizovaný pluralizmus.⁹⁰

3.6 Antisystémové strany v rokoch 2010-2012

V parlamentných voľbách v roku 2010 sa do NR SR nedostala žiadna antisystémová strana, či už z hľadiska ideologickej alebo relačnej antisystémovosti. Ľudová strana Naše Slovensko získala iba 1,33% a Komunistická strana Slovenska 0,83%⁹¹, čím ostali v Sartoriho kategórii irelevantných strán. Strany nedosiahli úspech ani na nižších volebných úrovniach, či to boli regionálne, komunálne alebo európske voľby. Zaujímavosťou však je samotná účasť týchto strán vo voľbách do Európskeho parlamentu, keďže obe strany ostro kritizujú členstvo Slovenska v EÚ.

Na konci skráteného volebného obdobia sa však sformoval nový politický subjekt – Obyčajní ľudia (neskôr Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti), ktorý môžeme zaradiť do kategórie protestných antisystémových strán resp. hnutí. Hnutie vzniklo v novembri 2011 odchodom štyroch poslancov platformy Obyčajní ľudia zo strany SaS, na ktorej kandidátke vo voľbách v roku 2010 kandidovali. Hnutie OĽaNO síce kritizuje oligarchizáciu demokracie, čo je jeden definičných znakov slovenského podtypu demokracie, nemožno to však klasifikovať ako ideologickú antisystémovosť. Oligarchická demokracia je totiž zmenšený podtyp demokracie, teda demokracia s určitými nedostatkami na základe Sartoriho koncepcijnej diferenciácie⁹². Hnutie však polarizuje stranický systém, čím napĺňa znaky protestnej antisystémovosti.

3.7 Populizmus v rokoch 2010-2012

V parlamentných voľbách 2010 sa síce ĽS-HZDS do parlamentu nedostalo, populizmu, ktorý Mečiarovo hnutie razil však naďalej ostal prítomný v podobe Smeru-SD a SNS. Najmä strana Roberta Fica ťažila z kolapsu stredo-pravej vlády a kauzy Gorila, ktorá zmietala predovšetkým strany vládnej koalície. Smer-SD sa opäť priklonil k ľavicovému populizmu (využívajúci najmä v opozícii), a to ako kritikou hospodárskej politiky vlády tak hlasnou kritikou jej korpupčných káuz.

⁹⁰ Tamtiež.

⁹¹ Štatistický úrad SR, 2010.

⁹² Collier, David, Levitsky, Steven: *Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research*. World Politics, 1997, s. 435-439.

Politickú mapu doplnili dve nové hnutia s výraznou populistickou rétorikou – hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti a hnutie 99%. Obe hnutia sa štylizovali do pozície nepolitických resp. nových politikov, ktorí sú „iní ako tí ostatní“, ponúkali bipolarizovanú prizmu medzi nimi (ako tými, ktorí sú hlasmi bežných ľudí) a skorumpovanou politickou elitou, čo zodpovedá Panizzovmu, Muddeho a Kaltwasserovmu vymedzeniu populistických subjektov.

Hoci hnutie OĽaNO nemožno exaktne zdefinovať, vyznačuje sa skôr ľavicovým populizmom, teda sociálne inkluzívnym, zameraným na ekonomické otázky avšak v samotných ekonomických, sociálnych a kultúrnych otázkach predstavuje stredo-pravý politický subjekt.

Slovenskú spoločnosť v danom období zmietala jednak kríza politických elít, ktorá začala pádom Radičovej vlády a vyvrcholila kauzou Gorila, ako aj hospodárska a ekonomická kríza, čo sú podľa Panizzu dve dôležité okolosti počas ktorých dochádza k vzostupu populizmu.

4 Predčasné parlamentné voľby v roku 2012

4.1 Politická situácia pred parlamentnými voľbami

Dosluhujúca vládna koalícia sa do predčasných volieb vyznačovala predovšetkým vnútornými konfliktmi, osobnými animozitami a prenášaním viny za pád vlastnej vlády. Na opačnej strane najsilnejšia politická strana Smer-SD naberala v opozičných laviciach na popularite, pričom jej stačilo populisticky poukazovať na rozdelenú vládnu koalíciu, prezentujúc sa ako jej silná a stabilná alternatíva.⁹³

Opozičná SNS a mimoparlamentné ĽS-HZDS sa v kampani nijako výraznejšie nepresadili. V prípade SNS jej rétorika a politické zameranie ostalo nezmenené a stále hrala populistickou maďarskou kartou. Vo vnútri strany však došlo ku konfliktom, keď v roku 2011 bola zo strany vylúčená jej dlhoročná podpredsedníčka a bývalá predsedníčka Anna Belousovová. Tá neskôr založila vlastnú stranu – Národ a spravodlivosť (NaS), ktorá však nezískala na politickej relevancii. ĽS-HZDS sa z volebnej porážky v roku 2010 nedokázalo spamätať a hoci došlo v jej radoch k značnej generáčnej výmene jej predseda Vladimír Mečiar nenašiel stranenú silu a zašlú slávu z 90. rokov. V oboch prípadoch veľká časť voličov prešla k Smeru-SD, ktorý marginalizoval svojich bývalých koalíčných partnerov už v parlamentných voľbách 2010, čo sa mu stalo paradoxne osudným.

Pre stredo-pravé strany končiacej koalície to znamenalo extrémne zložitú situáciu, pretože potrebovali presvedčiť nie len sklamaných a znechutených voličov (z položenia vlastnej vlády a kauzy Gorila), ale aj ostatné strany na možnú vládnu spoluprácu. Vzťahy medzi nimi však boli natoľko vyhrotené, že to predstavovalo takmer nesplniteľnú úlohu. Po programovej stránke medzi stranami neboli zásadné rozdiely s výnimkou odlišných postojov na európske otázky medzi stranou SaS a ostatnými troma koalíčnými stranami.

Hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti sa zameriavalo hlavne na získanie voličov, ktorí stratili dôveru v politické strany. Rovnako sa usilovalo o možnosť kandidovať do NR SR mimo straníckej listiny, teda nezávislým kandidátom. Platný volebný systém však umožňuje len kandidatúru prostredníctvom kandidátnej listiny strany, ktorej oficiálnymi členmi sú iba štyria zakladatelia hnutia

⁹³ Rybář, Marek. Op. cit., s. 7.

OLaNO.⁹³ Subjekt mal na svojej kandidátke viacero známych osobností z novinárskej, kultúrnej či vedeckej oblasti ako aj predstaviteľov dvoch malých politických subjektov – OKS a KDS. Posledné štyri miesta opäť obsadili štyria oficiálni členovia hnutia. Ešte pred voľbami však v hnutí vznikol konflikt, keď Igor Matovič žiadal predsedov OKS a KDS, aby spoločne podstúpili test na detektore lži a zodpovedali na otázku, či niekedy vzali alebo poskytlí úplatok. Ako reakcia na túto požiadavku OKS aj KDS z kandidátky odišli spolu s viacerými osobnosťami.⁹⁴ Zo strany Igora Matoviča išlo o politický marketing, ktorým si však znepriatelil značnú časť voličov.

Napriek masívnej kampani hnutie 99% muselo vysvetľovať obvinenia z falšovania podpisov, ktoré sú potrebné k registrácii politickej strany. Pochybnosti o dôveryhodnosti tohto politického projektu vzbudzovali aj informácie o prepojeniach hnutia na finančné skupiny a oligarchov. Lakonický volebný program hnutia, ktorý sa nekonkrétne orientoval predovšetkým na boj proti korupcii taktiež nebol presvedčivý.⁹⁵

Dosluhujúca premiérka Iveta Radičová oznámila svoj odchod z politického života ako aj zo strany SDKÚ-DS. Nepopulárny Mikuláš Dzurinda naďalej zostal predsedom strany, a na rozdiel od volieb 2010 kandidoval aj ako volebný líder. Predvolebné preferencie SDKÚ-DS však naznačovali, že strana môže mať reálny problém získať hlasy potrebné na vstup do NR SR, hoci sa dlhé roky vyznačovala fenoménom nerozhodnutého resp. skrytého voliča. Prepad preferencií spôsobili viaceré faktory. Tými boli jednak pád vlády, nezhody vo vnútri strany medzi Ivetou Radičovou, Mikulášom Dzurindom a Ivanom Miklošom, rôzne kauzy s podozreniami z korupcie a klientelizmu, ale predovšetkým kauza Gorila, ktorá sa odohrávala najmä počas druhej Dzurindovej vlády a ku ktorej vedenie strany nedokázalo zaujať vierohodné stanovisko. Podpredsedníčka Lucia Žitňanská prezentovala svoju ambíciu kandidovať po voľbách na post predsedníčky SDKÚ-DS, ak jej voliči vo voľbách

⁹³ Mesežnikov, Grigorij: Analýzy volebných programov - politický systém, demokratické inštitúcie a právny štát. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 28. február 2012. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6727/sk/publicistika/analyzy-volebnych-programov-politicky-system-democraticke-institutcie-a-pravny-stat> [cit. 4. apríl 2016].

⁹⁴ SITA: Matovičovi sa rozpadá kandidátka, dôvodom je detektor lži. *Pravda* [on-line]. 6. február 2012. Dostupné z <https://spravy.pravda.sk/volby/clanok/243823-matovicovi-sa-rozpada-kandidatka-dovodom-je-detektor-lzi> [cit. 4. apríl 2016].

⁹⁵ Mesežnikov, Grigorij: Analýzy volebných programov - politický systém, demokratické inštitúcie a právny štát. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 28. február 2012. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6727/sk/publicistika/analyzy-volebnych-programov-politicky-system-democraticke-institutcie-a-pravny-stat> [cit. 4. apríl 2016].

vyjadria dôveru formou preferenčných hlasov, čím sa vlastne snažila pritiahnúť späť sklamaných voličov strany.

4.2 Výsledky volieb

Dňa 10. marca 2012 sa uskutočnili historicky tretie predčasné parlamentné voľby. O priazeň voličov sa uchádzalo celkovo 26 politických strán a rovnako ako v predošlých voľbách sa do NR SR dostalo šesť z nich. Napriek očakávanej nízkej volebnej účasti, voliť nakoniec prišlo 58,14% voličov.

Podľa všetkých očakávaní zvíťazila strana Smer-SD, ktorá však získala oveľa väčší počet hlasov ako sa predpokladalo. So ziskom 44,41% hlasov a 83 mandátmi sa Smeru-SD podarilo niečo, čo sa nepodarilo žiadnej inej politickej strane na Slovensku v jej krátkej histórii. Robert Fico získal nadpolovičnú väčšinu, ktorá mu umožnila zostaviť jednofarebnú vládu, bez potreby koaličného partnera. Oproti minulému volebnému obdobiu si Smer-SD polepšil o 21 mandátov. Na druhom mieste, s priepastným rozdielom, skončilo KDĽK s 8,82% hlasov a 16 poslaneckými kreslami, teda o jedného viac ako vo voľbách 2010. Po desiatich rokoch tak vystriedalo SDKÚ-DS na pozícii druhej najsilnejšej strany. Na treťom mieste skončilo hnutie OĽaNO Igora Matoviča so ziskom 8,55% a taktiež 16 mandátmi. Za ním nasledovala strana Most-Híd s 6,89% a 13 poslancami. Strana si tak udržala relatívne stabilnú pozíciu a prišla iba o jedného zástupcu v parlamente. Dlhoročná najsilnejšia stredo-pravá strana SDKÚ-DS sa prepadla o 9,33% a získala len 6,09% hlasov a 11 mandátov. Stratila tak až 17 poslaneckých kresiel. Z parlamentných strán horší výsledok dosiahli už iba liberáli, keď stranu SaS volilo len 5,88%, čo predstavovalo taktiež 11 poslancov, teda polovicu z minulých volieb. Národnári z SNS získali 4,55% hlasov a po šiestich rokoch tak opustili parlamentné lavice. Druhá strana, ktorá zastupovala maďarskú menšinu – SMK s 4,28% opäť nezískala potrebný počet hlasov na vstup do NR SR. Konkurenčná strana Most-Híd odmietla spoločnú volebnú koalíciu s SMK. To spôsobilo, že Most-Híd si vo voľbách pohoršil a SMK sa opäť nepodarilo dostať do parlamentu. Práve prípadná účasť SMK v zákonodárnom zbore (alebo 10% zisk spoločnej maďarskej koalície) by mohol zmeniť pomer síl v parlamente⁹⁶.

⁹⁶ Mesežnikov, Grigorij: Fico zvíťazil so založenými rukami. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 14. marec 2012. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6744/sk/publicistika/fico-zvitazil-so-zalozenyimi-rukami> [cit. 7. apríl 2016].

Prekvapením bol neúspech hnutia 99%, ktoré získalo len 1,58% hlasov, zatiaľ čo predvolebné preferencie ukazovali, že hnutie sa môže do parlamentu dostať. Mečiarovo ĽS-HZDS skončilo so svojimi 0,93% celkovo na 13. mieste. Boli to posledné parlamentné voľby na ktorých sa niekdajší líder politickej scény zúčastnil a zároveň politický testament Vladimíra Mečiara. Ten dokonca o necelé dva roky stranu opustil a krátko na to hnutie úplne zaniklo. Kotlebova ĽSNS získala 1,58% a KSS 0,72%.⁹⁷ Ani jedna z exaktných antisystémových strán tak neprekročila brány parlamentu.

Tabuľka č. 2 Výsledky volieb do NR SR v roku 2012

Politická strana	Počet platných hlasov	Podiel hlasov v %	Počet mandátov	Počet mandátov oproti 2010
Smer-SD	1 134 280	44,41	83	+ 21
KDH	225 361	8,82	16	+ 1
OĽaNO	218 537	8,55	16	+ 12
Most-Híd	176 088	6,89	13	- 1
SDKÚ-DS	155 744	6,09	11	- 17
SaS	150 266	5,88	11	- 11
SNS	116 420	4,55	0	- 9
SMK	109 484	4,28	0	0

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2012.

Dvomi nováčikmi z parlamentných volieb v roku 2010, stranám SaS a Most-Híd, sa na rozdiel od predošlých prípadov (ZRS, SOP a ANO) podarilo opätovne dostať do NR SR a nestat' sa povestnými stranami na jedno použitie.⁹⁸ „Zotrvanie SaS v parlamente aj počas ďalšieho volebného cyklu má pre konfiguráciu stranického systému dôležitý programovo-ideologický rozmer, pretože znamená stabilizáciu podpory pre centristický subjekt liberálnej orientácie.“⁹⁹

Výsledky volieb dopadli pre stredo-pravé strany bývalej koalície, s výnimkou KDH a Mosta-Híd, veľkým neúspechom. Kresťanskí demokrati si výrazne

⁹⁷ Štatistický úrad SR, 2012.

⁹⁸ Mesežnikov, Grigorij: Stranický systém po voľbách 2012 - zmeny a kontinuita. *Inštitút pre verejné otázky* [online]. 16. marec 2012. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6748/sk/aktuality/grigorij-meseznikov-stranicky-system-po-volbach-2012-zmeny-a-kontinuita> [cit. 7. apríl 2016].

⁹⁹ Tamtiež.

nepohoršili, ale ani nepolepšili a naďalej si udržali svoju stabilnú voličskú základňu, najmä staršieho, konzervatívneho a rurálneho obyvateľstva. Strana Most-Híd si pohoršila iba minimálne. Avšak diverzifikácia maďarských voličov opäť spôsobila prepadnutie hlasov v prospech SMK. Najhoršie dopadlo SDKÚ-DS, ktoré síce nakoniec dokázalo prekročiť prah parlamentu, ale stratilo až sedemnášť poslancov. To bolo spôsobené jednak odchodom najpopulárnejšej politickej strany Ivety Radičovej, pádom vlastnej vlády, konfliktmi medzi bývalou premiérkou a vedením strany a v neposlednom rade kauzou Gorila. Rovnako neúspešne dopadli voľby aj pre stranu SaS, ktorá bola označovaná za hlavného resp. jediného vinníka pádu vlády, keďže nehlasovala za vyslovenie dôvery vláde, a tým de facto vládu položila. Bezpochyby najúspešnejšie dopadlo populistické a protestné hnutie OĽaNO, ktorému sa podarilo získať časť znechuteného a deprimovaného elektorátu SDKÚ-DS, SaS, prvovoličov a nevoličov¹⁰⁰, napriek odchodu časti jej kandidátov v období pred voľbami.

Opozičné strany SNS ako aj ĽS-HZDS boli, ešte vo väčšej miere ako tomu bolo vo voľbách 2010, voličsky vyprázdnené Smerom-SD. V prípade Mačiarovho hnutia to znamenalo aj jeho definitívny politický koniec. Ako však už bolo spomenuté, mačiarizmus predstavujúci spôsob spravovania vecí verejných neskončil a pokračuje v sofistikovanejšej verzii, predovšetkým stranou Smer-SD. Výsledky SNS a SMK poukazujú, že aj maďarská karta ako ďalšia významná deliaca čiara slovenskej politickej scény, začala strácať na význame.

¹⁰⁰ Baboš, Pavol, Malová, Darina: *Prelietaví voliči: volebná volatilita v parlamentných voľbách medzi 2010 a 2012*. 2013, s. 138-142.

5 Druhá vláda Roberta Fica

Keďže Smer-SD získal pohodlnú nadpolovičnú väčšinu hlasov (83 mandátov), nepotreboval žiadneho koaličného partnera. Strana však bola ochotná vyjednávať s jednou zo stredo-pravých strán (hovorilo sa o KDĽK a Moste-Híd) o možnosti vytvorenia vládnej koalície s ústavnou väčšinou k čomu však neprišlo. Bola tak vytvorená prvá jednofarebná vláda v demokratických dejinách Slovenska. Nešlo však o úplnú novinku v geopolitickom prostredí, najmä Vyšehradskej štvorky, keďže v susednom Maďarsku sa podobný výsledok podaril v roku 2010 Viktorovi Orbánovi a jeho strane Fidesz, ktorá získala dokonca ústavnú väčšinu.

Voľby do NR SR v roku 2012 síce priniesli bezprecedentnú situáciu, avšak na základe Sartoriho definície nezmenili stranický systém na systém predominantnej strany. Napriek tomu, že podľa definičného rámca nedošlo k premene na systém predominantnej strany, realna moc a vplyv, ktorý si strana môže počas svojej jednofarebnej vlády (hoci nezíska absolútnu väčšinu) vytvoriť a naďalej udržať a kontrolovať aj po jej skončení, sú dôležitými prvkami, ktoré vplývajú na jednotlivé strany, a tým aj na stranický systém. Smer-SD po dobu 10. rokov počas ktorých bol pri moci (s výnimkou skráteného obdobia Radičovej vlády) totiž dokázal preniknúť a ovládnuť všetky významné pozície v štáte cez políciu, prokuratúru, súdy až po orgány verejnej a štátnej správy. Na všetkých týchto úrovniach boli dosadené osoby, ktoré sú buď členmi strany, alebo to sú ľudia blízki strane Smer-SD. Prehĺbila sa tak nie len oligarchizácia spoločnosti, ale aj monopolizácia moci v štáte v rukách jednej strany resp. okruhu osôb blízkych tejto strane.

Na druhej strane, Sartori uvádza kritérium, na základe ktorého je strana uznaná ako dominantná. „*Kedykoľvek nachádzame v politickom zriadení stranu, ktorá predstihuje všetky ostatné, je táto strana dominantná v tom, že je významne silnejšia než ostatné strany... za predpokladu, že desať percentuálnych bodov rozdielu medzi silnejšou a ostatnými stranami dostičuje pre určenie dominantnej strany.*“¹⁰¹ V predmetnom období toto kritérium Smer-SD bezpodmienečne napĺňa. Tento termín je však použitý na opis strany, nie na deskripciu celého systému. Súhrne tak môžeme tvrdiť, že síce Smer-SD je dominantnou stranou s veľkým

¹⁰¹ Sartori, Giovanni. Op. cit., s. 94, 211.

vplyvom a mocou, avšak ani jeho jednofarebná vláda nepretransformovala stranický systém na systém predominantnej strany.

Možno tiež konštatovať, že v tomto období došlo ešte vo väčšom rozsahu k faktickému odklonu od parlamentného systému s prevahou zákonodárneho orgánu k parlamentarizmu s dominanciou exekutívy a k devalvácii sily parlamentu voči vláde. To bolo spôsobené štýlom politiky vládnej strany, ktorá podriaďovala parlament pod výkonnú zložku moci a stala sa iba jej predĺženou rukou a strojovo konzistentnou mašinériou 83 hlasov, ktorá hlasovala podľa pokynov predsedu vlády a vládnej strany. Tento patologický stav len dokresľovala účasť resp. neúčasť predstaviteľou vlády počas ich odvolávania v pléne NR SR. Rovnako ako počas prvej Ficovej vlády, ani v tomto volebnom období Smer-SD neodsúhlasil a odignoroval všetky opozičné návrhy zákonov.

Smer-SD síce mohol nominovať na všetky ministerské posty členov strany, niektoré rezorty však obsadili nestraníci, teda ľudia mimo straníckej štruktúry. Zrejme sa chcel vyhnúť prípadnej diskreditácii, či negatívnym dopadom pre stranu ako celok ak by došlo k pochybeniu straníckeho nominanta.

Výhodou vlády jednej strany bola nepochybne možnosť realizovania vlastných predstáv a ideí riadenia štátu, bez nutnosti vytvárania kompromisov medzi koalíčnymi partnermi. Znamenalo to však aj plnú zodpovednosť za prípadné zlyhania, kedy vláda nemôže prenášať vinu na niekoho iného. Oveľa zásadnejšou nevýhodou bolo riziko uzurpovania moci jednou stranou, neustále posilňovanie jej pozície ako aj nižšia miera jej kontroly.¹⁰²

Čo sa týka káuz s podozreniami z korupcie, klientelizmu a netransparentného vynakladania s verejnými zdrojmi, druhá Ficova vláda ďaleko predbehla vládu Ivety Radičovej z hľadiska ich počtu aj závažnosti. Robert Fico počas svojho druhého funkčného obdobia zabetónoval klientelisticko-korupčný systém, kde sa zákony a vládne rozhodnutia neprijímajú v prospech občanov, ale úzkej skupiny ľudí, ktorí sú finančnými sponzormi strany Smer-SD. Väzby medzi politikmi, podnikateľmi a finančnými skupinami boli posilnené dosadením politicky pohodlných ľudí do radov polície a prokuratúry. Došlo tak k zvýrazneniu oligarchickej demokracie, teda prepojeniu politiky a záujmových skupín, čo je jedným z najväčších ohrození

¹⁰² Dobiaš, Daniel, Eštok, Gabriel, Bzdilová, Renáta. Op. cit., s. 96.

demokracie. „Hrozbou pre občanov je tiché, postupné vyprázdňovanie viditeľnej politiky a presun rozhodovania do neviditeľnej sféry, čoho výsledkom je korupčný tlak súkromného priestoru na verejný a napokon ovládnutie verejného priestoru súkromnými záujmami.“¹⁰³ Tvorí sa duálna štruktúra moci, ktorá je zložená z viditeľnej, demokraticky zvolenej vlády a latentnej oligarchickej vlády postavenej na finančných zdrojoch a vzťahoch. Výsledkom je korupčný tlak súkromného priestoru na verejný a napokon k ovládnutiu verejného priestoru súkromnými záujmami.¹⁰⁴

Oligarchizácia demokracie na Slovensku začala divokou privatizáciou, začiatkom 90. rokov, pod taktovkou vtedajšieho predsedu vlády Vladimíra Mečiara. Jej cieľom bol vytvorenie kapitálotvornej vrstvy, netransparentným a pre štát nevýhodným rozpredávaním štátneho majetku „pocitívym domácim podnikateľom“, teda ľuďom blízkym vládnuemu HZDS, ktorí mali finančne sponzorovať vládnu garnitúru. Privatizácie prebiehali bez súťaže, cestou priamych predajov vopred vybraným záujemcom po politickej línii. Ľudia, ktorí mali personálne a mentálne blízko k bývalému režimu, rýchlo využili príležitosti, ktoré sa im ponúkli v spolupráci s vtedajšou vládou. Vytvorili si finančné zázemie prostredníctvom, ktorého dokázali a dokážu lobovať a vplývať na najvyšších politických predstaviteľom vo svoj prospech. Od mečiarovej privatizácie sa postupne zvyšovalo prepojenie a vzájomná závislosť podnikateľov a finančných skupín s politikmi.¹⁰⁵ Túto sieť nedokázali prerušiť ani dve reformné Dzurindove vlády, ktoré v zabehnutom systéme pokračovali, ani krátka vláda Ivety Radičovej, hoci si samotná premiérka určila čistotu verejného života ako svoju prioritu. Smer-SD, dosadením pohodlných ľudí na post generálneho prokurátora, špeciálneho prokurátora, prezidenta policajného zboru, Národnej kriminálnej agentúry (NAKA), tento systém podporuje a chráni, keďže z neho politicky aj ekonomicky profituje.

Kladne však môžeme hodnotiť pokračujúcu proeurópsku orientáciu vlády, hoci ide o pragmatizmus, keďže Robert Fico nikdy netajil osobnú blízkosť k Rusku a Vladimírovi Putinovi. To sa prejavilo napr. negatívnym postojom k sankciám EÚ voči Rusku, či návštevou Moskvy počas 40. výročia víťazstva nad fašizmom, kedy

¹⁰³ Radičová, Iveta: Sloboda je krásna vec, ale „prachy si za ňu nekúpiš“. *Bratislavský inštitút humanizmu* [online]. 1. marec 2014. Dostupné z http://www.bisla.sk/sk/wp-content/uploads/2014/03/Radicova_1989_BIH-BISLA.pdf [cit. 14. apríl 2016].

¹⁰⁴ Tamtiež.

¹⁰⁵ Radičová, Iveta, Lesná, Ľuba: *Krajina hrubých čiar*. 2013, s. 13-20.

ostatní európski politici túto udalosť bojkotovali ako protest proti ruskej anexii Krymu.¹⁰⁶ Vybočenie z proeurópskej politiky resp. vymedzenie sa proti určitým politikám EÚ nastalo až počas migračnej krízy, kedy vláda odmietla prijať navrhované povinné kvóty na prerozdelenie imigrantov. Avšak aj táto problematika ukázala dvojtvárnosť Smeru-SD, ktorý síce doma ústami jej predsedu povinné kvóty razantne odmietal, dokonca používal krajne pravicovo populistický slovník ako napr. „monitorovanie všetkých moslimov na území SR s cieľom zabrániť vzniku ucelenej moslimskej komunity“¹⁰⁷, no poslanci EP za Smer-SD opakovane za povinné kvóty hlasovali.

5.1 Pohyby na stredo-pravej scéne

Niekdajší líder pravice SDKÚ-DS skočil vo voľbách v roku 2012 s najhorším volebným výsledkom od jeho vzniku v roku 2000. Napriek deklarovanej snahe populárnej podpredsedníčky Lucii Žitňanskej uchádzať sa o predsednícke kreslo, strana skončila len s 6,09%. Mikuláš Dzurinda následne oznámil, že už nebude kandidovať na post predsedu. O predsednícku stoličku sa tak uchádzala Lucia Žitňanská, predsedna Bratislavského samosprávneho kraja Pavol Frešo a Viliam Novotný. V máji roku 2012 bol na kongrese zvolený za predsedu strany Pavol Frešo. Ten oznámil úsilie zreformovať stranu a získať stratenú dôveru voličov SDKÚ-DS. V strane však začalo postupne dochádzať k osobným rozporom medzi predsedom a ostatnými členmi strany, čo vyústilo k odchodu všetkých poslancov SDKÚ-DS s výnimkou samotného predsedu. V roku 2014 stranu opustili jej samotní zakladatelia Mikuláš Dzurinda a Ivan Mikloš. Neskôr sa k nim pridali všetci zvyšní poslanci NR SR za SDKÚ-DS. Viliam Novotný neskôr s Evou Babitzovou založil nový politický subjekt – Šanca, ktorý nenadobudol politickú relevanciu. Na konci volebného obdobia tak SDKÚ-DS v parlamentne zastupoval iba jej predseda. Vo všetkých prípadoch išlo o konflikty medzi Pavlom Frešom a odídenými poslancami. V prieskumoch verejnej mienky sa strana kontinuálne prepádala až na samotné dno. Klesajúca tendencia voličskej podpory sa odzrkadlila ako vo voľbách do VÚC v roku 2013, kde však Pavol Frešo obhájil mandát predsedu Bratislavského

¹⁰⁶ Tóda, Mirek: Fico hovoril o Rusku u Putina len v dobrom. Sankcie by zrušil, propagandu v TV neriešil. *Denník N* [on-line]. 2. jún 2015. Dostupné z <https://dennikn.sk/149348/fico-u-putina-o-rusku-len-v-dobrom> [cit. 15. apríl 2016].

¹⁰⁷ HNOnline.sk: Fico reagoval na incident v Kolíne: Nechceme, aby niekto obťažoval naše ženy. *Hospodárske noviny* [on-line]. 7. január 2016. Dostupné z <http://dennik.hnonline.sk/slovensko/567354-fico-reagoval-na-incident-v-koline-nehceme-aby-niekto-obtazoval-nase-zeny-video> [cit. 16. apríl 2016].

samosprávneho kraja, tak aj v komunálnych voľbách v roku 2014 a vo voľbách do EP v roku 2014. Prepad SDKÚ-DS bol spôsobený jednak odchodom Ivety Radičovej, konfliktom medzi ňou a vtedajším vedením strany, kauzou Gorila a neschopnosťou zaujať voči tejto kauze vierohodný postoj, postupná ideologická a personálna vyprázdnenosť ako aj nízka sebareflexia oboch predsedov vyvodit' voči sebe osobnú zodpovednosť.

Konzervatívci z KDĤ si vo voľbách 2012 polepšili len minimálne a zachovali si svoj stabilný elektorát s podporou 8,82%. Po neúspešných pokusoch bývalého ministra vnútra Daniela Lipšica o generačnú výmenu vedenia a funkcionárov KDĤ, v máji 2012 stranu opustil a v októbri 2012 založili hnutie NOVA (pod názvom Nová väčšina). Hoci spočiatku sa hnutiu v predvolebných prieskumoch darilo, dlhodobo však jej preferencie nedosahovali ani 5%. Situáciu nezvrátilo ani spojenie s bývalými poslancami zo strany SaS, ktorí založili občianske združenie Liberálna dohoda. Po vnútorných nezhodách hnutie NOVA opustili a následne založili novú liberálnu stranu – Slovenskú občiansku koalíciu (SKOK). Ďalšia populárna tvár hnutia Radoslav Procházka sa taktiež pokúsil o oživenie KDĤ a založil platformu Alfa. Keďže so svojou platformou v hnutí neuspel, odišiel z KDĤ a transformoval Alfu do občianskeho združenia. Neskôr v roku 2014 kandidoval na post prezidenta. Vo voľbách skončil na treťom mieste a rozhodol sa tak tento volebný kapitál zúžitkovať založením vlastného politického subjektu. S bývalým poslancom za SDKÚ-DS Miroslavom Beblavým a exposlancom Mosta-Híd Andrejom Hrnčiarom založili v roku 2014 stranu Sieť, naperiek prísľubu strane SaS, že tak neurobí výmenou za podporu v prezidentských voľbách.

Strane Most-Híd sa personálne zmeny vyhli. Z poslaneckého klubu vystúpil iba Andrej Hrnčiar. Do strany v roku 2015 dokonca vstúpila bývalá podpredsedníčka SDKÚ-DS Lucia Žitňanská. Strana nezaznamenala žiadne väčšie úspechy v komunálnych voľbách, vo voľbách do VÚC ani v eurovoľbách. Opozičná politika strany nebola vedená ofenzívne, na rozdiel od iných strán ako napr. SaS a OĽaNO, ktoré sa voči vláde vymedzovali najviac. Tento zdržanlivejší postoj voči Smeru-SD možno hodnotiť ako taktiku pre prípadnú budúcu spolupráciu po parlamentných voľbách 2016.

Všetky tri spomínané strany (SDKÚ-DS, KDĤ a Most-Híd) založili na začiatku volebného obdobia tzv. Ľudovú platformu. Jej predstavitelia to prezentovali

ako vytvorenie stredo-pravej alternatívy voči vládnemu Smeru-SD. Platforma však nefungovala podľa predstáv ich zakladateľov a častokrát nebola schopná sa dohodnúť na jednotnom postupe. V regionálnych voľbách 2013 sa strany nedokázali dohodnúť a nakoniec KDĽK a Most-Híd v niektorých prípadoch uzavreli dohody aj so Smerom-SD. Taktiež sa strany platformy nedokázali zhodnúť na spoločnom prezidentskom kandidátovi. SDKÚ-DS podporilo okrem Pavla Hrušovského, ktorý bol spoločným kandidátom KDĽK a Mosta-Híd, aj ďalších kandidátov. Platforma definitívne zanikla v marci 2014 vystúpením strany Most-Híd.¹⁰⁸ Ľudová platforma trpela ideovou a personálnou vyprázdnenosťou a bola skôr zúfalým prejavom troch upadajúcich strán, ktoré tvorili základ bývalých pravicových vlád Mikuláša Dzurindu a Ivety Radičovej (v Dzurindových kabinetoch to bolo SMK namiesto Mosta-Híd) ako akcieschopnou alternatívou.

SaS, ktoré stratilo v parlamentných voľbách 2012 viac ako polovicu svojich voličov, trápili aj vnútrostranícke problémy. V roku 2013 sa konali voľby predsedu strany a okrem Richarda Sulíka sa o tento post uchádzal aj Jozef Kollár. Predsednícku stoličku nakoniec obhájil Richard Sulík. Neúspešný kandidát na predsedu a skupina jeho podporovateľov zo strany odišli a založili občianske združenie Liberálna dohoda. Tá sa neskôr spojila s hnutím NOVA Daniela Lipšica. Avšak po interných konfliktov z hnutia odišli a následne založili stranu SKOK, ktorá sa definovala ako liberálno-občianska strana, usilujúca sa osloviť rovnaké spektrum voličov ako SaS. Ani ona sa však nestala relevantnou politickou silou. Liberáli nezaznamenali významne pozitívne výsledky ani v komunálnych ani v regionálnych voľbách. Vo voľbách do Európarlamentu v roku 2014 však kandidoval predseda Richard Sulík, ktorý sa stal europoslancom. Strana sa dlhodobo nachádzala v prieskumoch verejnej mienky na hranici 5%, pričom strane až do samotných volieb hrozilo, že nezíska potrebný počet hlasov na vstup do NR SR. Strana sa postupne ideovo centralizovala a po vypuknutí migračnej krízy začala používať (hlavne jej predseda Richard Sulík) populistický naratív a zvýšil skepticizmus voči niektorým politikám EÚ.

Hnutie OĽaNO ako jediné mohlo považovať výsledok, ktoré dosiahlo v parlamentných volieb 2012 za uspokojivé. Ziskom 8,55% sa umiestnilo na treťom

¹⁰⁸ TASR, SITA: Ľudová platforma končí, Most z nej vystúpil. *SME* [on-line]. 18. marec 2014. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/7140585/ludova-platforma-konci-most-z-nej-vystupil.html> [cit. 20. apríl 2016].

mieste za Smerom-SD a KDH. Štyrom oficiálnym členom hnutia, ktorí boli v predošlých voľbách na posledných miestach kandidátky SaS, sa vďaka preferenčnému hlasovaniu opäť podarilo prekrúžkovať z posledných miest na prvé štyri miesta kandidátky. Tieto príklady odzrkadľujú významnosť a silu preferenčných hlasov, ktorými volič disponuje.¹⁰⁹ Ani hnutiu OĽaNO sa nevyhli odchody poslancov, najvýznamnejším bol Alojz Hlina.¹¹⁰

Po prevalení predraženého nákupu CT prístroja do Piešťanskej nemocnice nominantmi Smeru-SD s prepojením na bývalú firmu predsedu parlamentu Pavla Pašku, začal Alojz Hlina spolu s Igorom Matovičom, Danielom Lipšicom a Richardom Sulíkom organizovať verejné protestné zhromaždenia. Pod verejným tlakom sa svojej funkcii Pavol Paška nakoniec vzdal. Štvorica pokračovala v organizovaní tlačových konferencií k rôznym kauzám a začala sa tak črtiť možnosť integrácie stredo-pravých síl. Zatiaľ čo Alojz Hlina sa rozhodol pokračovať samostatne, Igor Matovič, Daniel Lipšic a Richard Sulík začali rokovať o možnej predvolebnej koalícii. K tomuto kroku viedli do veľkej miery nízke preferencie SaS a hnutia NOVA, ktorým reálne hrozilo prepádnutie hlasov. Strana SaS sa napokon rozhodla pre riskantný krok, a to samostatný postup do parlamentných volieb.

Hnutia OĽaNO a NOVA sa v lete v roku 2015 rozhodli pre jednotný postup do nadchádzajúcich parlamentných volieb. Na svoju kandidátku pribralo členov hnutia NOVA a zmenilo svoj názov na OĽaNO-NOVA. Hoci predsedom ostal Igor Matovič, subjekty sa nezlúčili. OĽaNO sa počas štyroch rokov redefinovalo z antiestablishmentového subjektu na protikorupčné hnutie a spojením s Danielom Lipšicom dalo tomuto vymedzeniu aj hmatateľný rozmer. Hnutie však, ako už bolo spomenuté, vykazuje znaky jednak populizmu svojou dichotómiou antagonického rozdeľovania spoločnosti na „skorumpované politické elity“ (najmä Smer-SD a SNS) a „slušných, obyčajných ľudí“, tak aj protestnej strany, ktorá síce nebojuje priamo proti demokratickému systému, ale naopak proti jej deformáciám (oligarchizácia) avšak stranícky systém polarizuje.

¹⁰⁹ Spáč, Peter: *Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. 2013, s. 156-158.

¹¹⁰ Bývalý poslanci z hnutia OĽaNO nezaložili žiadny nový politický subjekt s výnimkou Alojza Hlinu, ktorý však so svojou stranou Občania nekandidoval v parlamentných voľbách, ale bol po vstupe do poslaneckého klubu KDH aj na jej kandidátnej listine.

Radoslav Procházka po prezidentských voľbách v roku 2014, v ktorých skončil tretí, založil novú stranu – Siet', ktorá už v prvých prieskumoch skončila druhá a stával sa z nej neformálny lídra pravice. Strana ako aj jej predseda od začiatku vystupovali sebavedomo s rozsiahlymi víziami a návrhmi reforiem. V lete roku 2014 však do médií prenikla zostrihaná zvuková nahrávka medzi Radoslavom Procházkom a Igorom Matovičom, ktorú vyhotovil predseda hnutia OĽaNO. Radoslav Procházka v nej mal pred prezidentskými voľbami od Igora Matoviča žiadať uverejnenie reklamy v novinách bez faktúry a vyhnúť sa tak platbe DPH. O rok neskôr sa na internete objavila celá nahrávka, v ktorej Radoslav Procházka žiada o zľavu a lepšie umiestnenie inzerátu v novinách. Predseda Siete následne čelil obvineniu z trestného činu krátenia dane, ktoré neskôr prokuratúra zastavila.¹¹¹ Strane ako aj osobe Radoslava Procházku celá aféra výrazne poškodila. Siet' a jej predseda však neskrývali ambície stať sa novým lídrom stredo-pravej scény a prevziať rozhodujúcu zodpovednosť za riadenie krajiny po voľbách 2016. Ideologicky sa profilovala ako reformná centristická strana, ktorá usilovala osloviť najmä bývalý elektorát SDKÚ-DS, sklamaných voličov a prvovoličov.

Jednou z posledných strán, ktoré vznikli pred parlamentnými voľbami v roku 2016 bolo hnutie Sme rodina – Boris Kollár. Hnutie vzniklo odkúpením Strany občanov Slovenska, krátko pred dátumom odovzdávania kandidátok do parlamentných volieb na konci roka 2015, podnikateľom Borisom Kollárom, ktorý ju premenoval a stal sa jej predsedom.

Medzi stredo-pravými subjektmi naďalej pretrvávali osobné animozity a nekonečné obviňovania z pádu Radičovej vlády. Dochádzalo tiež k atomizácii a štiepeniam, ktorým sa (s výnimkou strany Most-Híd) nevyhla žiadna pravicová parlamentná strana a zo zvyšných strán (SDKÚ-DS, KDH, SaS) sa postupne sformovali ďalšie štyri (NOVA, Siet', SKOK a Šanca). Relevantnou sa však stala iba jedna (Siet'). Založenie a krátke trvanie tzv. Ľudovej platformy len odzrkadľovalo neschopnosť spolupracovať, dodržiavať dohody ako aj ponúkať vierohodnú alternatívu. K jedinému spojeniu prišlo medzi hnutiami OĽaNO a NOVA, ktoré však bolo podmienené najmä nízkymi preferenciami hnutia Daniela Lipšica.

¹¹¹ Filo, Jakub: Prieskum Polís: Matovič verzus Procházka: Na webe je nezostrihaná nahrávka. *Aktuality.sk* [online]. 3. máj 2015. Dostupné z <http://www.aktuality.sk/clanok/275222/matovic-verzus-prochazka-na-webe-je-nezostrihana-nahravka> [cit. 22. apríl 2016].

5.2 Voľby do samosprávnych orgánov VÚC v roku 2013

5.2.1 Výsledky volieb

V dňoch 9. a 23. novembra 2013 sa uskutočnili voľby do orgánov samosprávnych krajov. V prvom kole boli zvolení traja predsedovia samosprávnych krajov (Trenčianskeho, Žilinského a Prešovského) a 408 poslancov. V ostatných samosprávnych krajoch boli predsedovia zvolení v druhom kole. Volebná účasť bola 20,11% v prvom kole, zatiaľ čo v druhom kole prišlo voliť iba 17,29% voličov.¹¹²

Vo voľbách najúspešnejšie dopadol Smer-SD, ktorý získal 6 predsedov VÚC a 175 poslancov krajských zastupiteľstiev. Strana kandidovala vo väčšine prípadov sama (s výnimkou Nitrianskeho a Banskobystrického kraja, kde vytvorila koalíciu s KDH). Opozičné stredo-pravé strany, ktoré vo väčšine krajov vytvorili spoločné koalície, získali 1 predsedu VÚC (Pavol Frešo v Bratislavskom kraji) a 137 poslanceckých mandátov. SNS kandidovala sama a získala iba 5 poslanceckých kresiel. Ostatné kandidujúce strany spolu získali 18 mandátov. Úspech zaznamenali aj nezávislí kandidáti, ktorí dokopy dosiahli 73 mandátov.¹¹³ Voľby poukázali na pokračujúci rast Smeru-SD, marasmus stredo-pravých strán a rastúcu popularitu nezávislých kandidátov.

Voľby sú pre prácu relevantné najmä z hľadiska skúmania antisystémových strán a populizmu pre úspech krajne pravicového kandidáta Mariána Kotlebu z ĽSNS. Jeho zvolenie za predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja bol prvým úspechom tejto antisystémovej a extrémistickej strany.

5.2.2 Vzostup Mariána Kotlebu

O najväčší rozruch sa postarali voliči Banskobystrického kraja, ktorí do druhého kola poslali krajne pravicového kandidáta zo strany ĽSNS Mariána Kotlebu proti kandidátovi Smeru-SD, KDH, SMK a ĽS-HZDS Vladimírovi Maňkovi. V druhom kole zvíťazil Marián Kotleba so ziskom 49,47% hlasov.¹¹⁴

Zaujímavé zhrnutie kontinuálneho rastu volebnej podpory Mariána Kotlebu a jeho strany poskytol po regionálnych voľbách politológ Grigorij Mesežnikov. Uvádza, že predsedu ĽSNS ako kandidáta na funkciu primátora Banskej Bystrice

¹¹² Štatistický úrad SR, 2013.

¹¹³ Tamtiež.

¹¹⁴ Tamtiež.

volilo v roku 2010 v komunálnych voľbách 848 voličov. V parlamentných voľbách 2010 získalo ĽSNS 33 724 hlasov z čoho 6628 bolo z Banskobystrického kraja. O dva roky neskôr, v predčasných parlamentných voľbách strana získala 40 460 hlasov z ktorých 7738 bolo z Banskobystrického kraja. V prvom kole regionálnych volieb 2013 získal Marián Kotleba ako kandidát na predsedu VÚC 26 251 hlasov z toho 4098 hlasov mu odovzdali voliči z Banskej Bystrici.¹¹⁵

Podpora Mariána Kotlebu v regionálnych voľbách 2013 niekoľkonásobne vzrástla v porovnaní s rokom 2010, pričom v roku 2013 bola nižšia volebná účasť ako v komunálnych voľbách v roku 2010. *„Aj keby platilo, že nie všetci voliči, ktorí podporili Mariána Kotlebu v regionálnych voľbách 2013, sú zároveň voličmi ĽSNS a keby nemuselo platiť pravidlo, že pätina voličov tejto strany pochádza z Banskobystrického kraja, je celkom možné, že by túto stranu v parlamentných voľbách podporilo niekoľkonásobne viac voličov než vo voľbách 2012.“*¹¹⁶ Pri zachovaní proporcie volebných ziskov ĽSNS medzi Banskou Bystricou a ďalšími časťami Slovenska, by mohlo ĽSNS získať až 130 tisíc hlasov v celoslovenskom meradle, čo by znamenalo pravdepodobný zisk nad 5% pri porovnateľnej volebnej účasti vo voľbách do NR SR v roku 2012.¹¹⁷

Podľa sociológa Martina Bútoru 70 tisíc voličov, ktorí odovzdali svoj hlas Mariánovi Kotlebovi neboli iba sympatizanti extrémizmu, ale najmä frustrovaní občania, ktorí sa cítia byť marginalizovaní a nespokojní s pomermi v spoločnosti.¹¹⁸ *„Ak nenájdu odpovede v štandardnom straníckom prostredí, budú sa čoraz viac obracať inde a pri nedostatku historickej pamäti tak môžu odmietnuť nielen celú politickú triedu, ale aj demokraciu.“*¹¹⁹

5.2.3 História Ľudovej strany Naše Slovensko

Marián Kotleba začal svoju politickú kariéru v roku 2003, zvolením za predsedu Slovenskej pospolitosti. Táto extrémistická organizácia sa zviditeľnila oslavou vojnového Slovenského štátu a pochodmi v uniformách Hlinkovej gardy, polovojenskej jednotky z obdobia druhej svetovej vojny. Slovenská pospolitosť

¹¹⁵ Mesežnikov, Grigorij: Xenofóbia na vzostupe. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 15. november 2013. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7234/sk/publicistika/xenofobia-na-vzostupe> [cit. 22. apríl 2016].

¹¹⁶ Tamtiež.

¹¹⁷ Tamtiež.

¹¹⁸ Bútoru, Martin: Banskobystrický budiček. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 25. november 2013. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7235/sk/publicistika/banskobystricky-budicek> [cit. 22. apríl 2016].

¹¹⁹ Tamtiež.

z ideologickej stránky predstavovala kombináciu extrémneho nacionalizmu, neofašizmu, určitých znakov neonacizmu, rasizmu a antisemitizmu. Aby mohla Slovenská pospolitosť kandidovať v parlamentných voľbách, snažila sa medzi rokmi 2004 a 2005 vytvoriť politickú stranu s totožným názvom. Najvyšší súd však stranu rozpustil pre jej flagrantne antidemokratický program. Jednotliví členovia rozpustenej Slovenskej pospolitosti však mohli vo voľbách kandidovať na kandidátke druhej krajne pravicovej strany – Slovenskej ľudovej strany (SLS), ktorá však bola z hľadiska výsledku volieb irelevantná.¹²⁰

Po tom, čo predstavitelia strany zistili, že oslavou vojnového Slovenského štátu a jeho klerofašistického režimu neoslovia dostatočné množstvo voličov a dokonca môžu opätovne čeliť rozpusteniu, zmenili v roku 2008 svoju stratégiu. Začali sa sústreďovať na protirómsku otázku, ktorá im pomohla pritiahnúť pozornosť a širšej časti voličov. Marián Kotleba sa po prvý raz uchádzal o post predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja v regionálnych voľbách v roku 2009. V nich získal skoro 14 tisíc hlasov, čo predstavovalo 10,03%.¹²¹

Politická strana ĽSNS vznikla v roku 2009 s názvom Naše Slovensko, transformovaním Strany priateľov vína. Na jej čele stál Marián Kotleba. V komparácii so Slovenskou pospolitosťou strana ĽSNS zjemplila svoju rétoriku a snaží sa prezentovať ako strana obhajujúca národné a kresťanské hodnoty. Hlavnou témou, ktorou sa snaží mobilizovať však naďalej zostala silná protirómska rétorika. Rómov označuje ako „cigánskych parazitov“, ktorí zneužívajú sociálny systém a sú zdrojom vysokej kriminality. Strana predstavuje klasický prípad krajne pravicového populizmu a antisystémovej strany. Okrem protirómskeho populizmu sa kriticky vymezuje aj voči ostatným demokratickým stranám. Naratív strany je založený na antagonickom polarizovaní spoločnosti na „slušných, bielych občanov“ a „nepriateľských cigánov“ ako aj „skorumpované politické elity“, ktorých záujmy zastupujú kúpené, mainstreamové médiá. Strana sa tak situuje do role ochrancov „slušných ľudí“, zdôrazňujúcich zákon a poriadok, sociálny šovinizmus a

¹²⁰ Nociar, Tomáš: Right-Wing Extremism in Slovakia. *Friedrich-Ebert-Stiftung* [on-line]. 10. november 2012. Dostupné z <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09567.pdf> [cit. 22. apríl 2016].

¹²¹ Tamtiež.

paternalizmus. Z pragmatických dôvodov, predísť opätovnému rozpusteniu, strana nevenuje rovnakú pozornosť antisemitizmu ako Slovenská pospolitosť.¹²²

5.3 Komunálne voľby v roku 2014

Dňa 15. novembra 2014 sa na Slovensku uskutočnili voľby do obecných a mestských zastupiteľstiev, primátorov miest a starostov obcí. Volebná účasť bola 48,34%¹²³, čo poukazuje na to, že úroveň komunálnej politiky je pre občanov viac blízka a zrozumiteľná, s ktorou sa vedia viac identifikovať ako s regionálnou alebo európskou úrovňou, v porovnaní s volebnou účasťou v regionálnych voľbách a vo voľbách do Európskeho parlamentu.

Najviac kresiel primátorov a starostov ako aj poslancov získali opäť nezávislí kandidáti. Na druhom mieste skončili kandidáti Smeru-SD. V oboch prípadoch vzrástol počet starostov ako aj poslancov. Kandidáti opozičných strán si oproti roku 2010 pohoršili, čo len dokresľovalo dlhodobý trend poklesu ich podpory v prospech kandidátov bez straníckej príslušnosti.¹²⁴

Napriek tomu, že v komunálnej politike do istej miery platia iné pravidlá ako v celoštátnej politike, výsledky odrážali nálady, ktoré v spoločnosti panovali. Sklamanie a frustrácia stredo-pravého voličstva ako aj celková kríza straníckej politiky sa premietla v uprednostnení nezávislých kandidátov pred straníckymi kandidátmi. Nezávislých kandidátov volili hlavne liberálne orientovaní voliči, alebo voliči, ktorí patria do ideologickej skupiny, ktorej chýba politická reprezentácia.¹²⁵

Samotná nezávislosť niektorých kandidátov, ktorí v komunálnych (ako aj regionálnych) voľbách kandidujú je však otázna. Mnohých formálne nezávislých kandidátov podporovali určité politické strany. Taktiez niektorí kandidáti boli v minulosti členmi politických strán a aj keď vo voľbách vystupovali ako nestraniční kandidáti, v skutočnosti úplne neprerušili svoje stranícke väzby.¹²⁶

¹²² Tamtiež.

¹²³ Štatistický úrad SR, 2014.

¹²⁴ Tamtiež.

¹²⁵ Gyárfášová, Oľga, Mesežnikov, Grigorij: Komunálne voľby 2014 – účet pre politické strany. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 12. december 2014. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7581/sk/aktuality/ivo-komentuje-priebeh-a-vysledky-komunalnych-volieb> [cit. 23. apríl 2016].

¹²⁶ Mesežnikov, Grigorij: Komunálne voľby 2014: fakty a kontexty. *Inštitút pre verejné otázky* [on-line]. 18. november 2014. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7581/sk/aktuality/ivo-komentuje-priebeh-a-vysledky-komunalnych-volieb> [cit. 23. apríl 2016].

5.4 Stranícky systém v rokoch 2012-2016

Hoci v parlamentných voľbách 2012 získal Smer-SD väčšinu a mohol tak vládnuť bez koalíčných partnerov, malo to vplyv charakter stranického systému. Na základe Sartoriho definície sa stranický systém nezmenili na systém predominantnej strany, ale ostal stále v medziach umierneného polarizmu s priblížením k polarizovanému pluralizmu. Smer-SD totiž nezískala absolutnu väčšinu hlasov a tiež nedokázal jednofarebnú vládu následne zopakovať.

V NR SR malo zastúpenie 6 strán z toho jedno protestné hnutie – OĽaNO avšak žiadna exaktne antisystémová strana, ktorá by bola relačne aj ideologicky antisystémová. Avšak prítomnosťou protestného hnutia, dvojstrannou opozíciou, ktorú stále sužovali nezhody a konflikty od čias pádu Radičovej vlády (aj keď po ideologickej stránke mali strany k sebe relatívne blízko), obsadením stredového priestoru stranou SDKÚ-DS, narastajúcou bipolarizáciou medzi vládnu a opozíciou a tradičnou politikou triumfovania sa stranický systém podľa Sartoriho definície mierne posunul k polarizovanému pluralizmu, hoci konšteláciu, ktorá nastala nemožno klasifikovať ako čistý extrémny pluralizmus.

5.5 Antisystémové strany v rokoch 2012-2016

Počas obdobia druhej vlády Roberta Fica došlo k vzostupu antisystémových síl. V parlamente mala zastúpenie iba jedna z nich – protestné hnutie OĽaNO. Avšak úspech predsedu ĽSNS v regionálnych voľbách v roku 2013 predstavoval budúci politický výtlak tejto antisystémovej strany v parlamentných voľbách 2016. Na konci volebného obdobia vzniklo ďalšie protestné hnutie Sme rodina – Boris Kollár. Rovnako ako v prípade OĽaNO ide o relačne antisystémové hnutie, ktoré polarizuje stranický systém a kritizuje oligarchický podtyp demokracie.

Hnutie OĽaNO svojou rétorikou vykazuje znaky antisystémovosti, ktoré opisuje Capoccia, napr. odmietaním oligarchizácie demokracie ako jedným z definičných znakov systému slovenskej demokracie. Keďže však oligarchizácia demokracie predstavuje patologický defekt a nie inherentný fundament demokratického zriadenia, jej kritiku nemožno brať ako ideologickú antisystémovosť. Kritika politických strán a volebného systému predstavovala isté znaky relačnej antisystémovosti, keďže hnutie do značnej miery stranický systém polarizovalo. OĽaNO tak na základe týchto charakteristík možno označiť za protestnú stranu resp.

protestné hnutie, ktorej antisystémovosť spočíva v kritike nezdravých atribútov slovenského podtypu demokracie tzv. oligarchickej demokracie a polarizácii stranického systému.

Dôležitým okamihom z hľadiska skúmania antisystémových strán bol úspech predsedu ĽSNS v regionálnych voľbách v roku 2013. Marián Kotleba bol totiž zvolený za predsedu VÚC. Hoci jeho klasická antisystémová strana nefigurovala v zákonodárnom zbore a ani v predvolebných prieskumoch nedosahovala preferencie nad 5%, jeho zvolenie malo za následok zviditeľnenie samotnej strany a postupné, latentné navyšovanie relevancie ĽSNS. Napriek tomu, že v regionálnych voľbách sa používa väčšinový volebný systém, úspech predstaviteľa takejto extrémistickej sily dalo strane ĽSNS značnú mieru relevantnosti, čo dokumentovala aj účasť Mariána Kotlebu v predvolebných diskusiách.

5.6 Populizmus v rokoch 2012-2016

Hlavným nositeľom populizmu aj naďalej ostávala vládna strana Smer-SD. Vzhľadom na zahranično-politickú situáciu, v súvislosti s migračnou krízou, si Smer-SD oportunisticky osvojil protiutečeneckú tému a išiel s ňou aj do predvolebnej kampane so sloganom: „Chránime Slovensko“. Populizmus a nacionalizmus ostal zachovaný iba tzv. maďarskú kartu vymenila protiimigračná rétorika. Nacionalizmus tak Smer-SD flexibilne využíva v situáciách, kedy mu to môže prinášať politické body. Nejde o nič iné len o novú antagonickú líniu, ktorej cieľom je vytváranie nepriateľa voči ktorému je potrebné sa vymedziť. Oportunistická a pragmatická flexibilita antagonizmu Smeru-SD nedovoľuje kategorizovať jeho populizmus, na základe Muddeho a Kaltwasserovej teórie, ani ako typický ľavicový (špecifický pre Latinskú Ameriku) ani ako pravicový (najmä krajne pravicový vyskytujúci sa v Európe). Spája a mieša niektoré prvky jedného typu s druhým. Spočiatku vykazoval bližšie príbuzenstvo s latinsko-americkými odnožami ľavicového populizmu (sociálna inklúzia, ekonomické témy) zameraného najmä na tvrdé ekonomické opatrenia, ale aj korupciu dvoch Dzurindových vlád. Neskôr však mutoval a priberal aj naratív pravicových populistov (etnická a národnostná exklúzia, vyhradzovanie sa voči medzinárodným organizáciám) ako bola nacionalistická protimaďarská karta a po vypuknutí migračnej krízy protiutečenecká politika. Dôležitým aspektom populizmu, ako pripomína Francisco Panizza, je nenahraditeľné postavenie charizmatického lídra, čo osoba Roberta Fica bezvýhradne spĺňa.

Nacionalistickým populizmom strana preukázateľne vyvrátila svoju deklarovanú sociálno-demokratickú ideológiu (ktorá je len jej bezobsažným obalom) a viac pripomínala pravicových populistov zo západnej Európy. Strana sa počas celej svojej histórie, či už vo vláde, alebo v opozícii, správala skôr ako pragmatický subjekt bez zásadového, hodnotového zakotvenia a flexibilne dokázala lavírovať na vlnách populizmu a ohýbať svoje postoje podľa aktuálnych spoločenských situácií. Počas obdobia prvej a najmä druhej vlády sa však Smer-SD, napriek zachovaniu populistického naratívu zameraného na nižšie chudobnejšie sociálne skupiny, stal súčasťou a hlavným reprezentantom skorumpovaného establishmentu voči ktorému začali zbrojiť nové populistické subjekty.

Počas jednofarebnej vlády Smeru-SD začal na sile naberať aj jeho bývalý koaličný partner – SNS. Po výmene predsedu Jána Slotu za menej kontroverzného Andreja Danka sa strana začala v prieskumoch verejnej mienky dlhodobo pohybovať nad 5%. Do značnej miery tomu mohol napomocť aj štedrý mediálny priestor, ktorý predseda SNS dostával v jednej z komerčných televízií. Strana sa deklaratívne prezentovala svojou vnútornou očistou a dištancovaním sa najmä od osoby Jána Slotu, avšak personálne aj ideovo ostala strana zakonzervovaná v populisticko-nacionalizme.

Okrem Smer-SD malo svoje zastúpenie v NR SR aj hnutie OĽaNO, ktoré v sebe zahŕňa prvky populizmu, predovšetkým poukazovaním na „skorumpovaný establishment“. V parlamente tak ku Smeru-SD pribudla nová strana s populistickými charakteristikami, avšak subjekt nespadá do kategórie populisticko-nacionalistických strán. Ide o neštandardný stredo-pravo orientovaný, ideologicky ťažko definovateľný subjekt s určitými konzervatívnymi prvkami.

Popri Smer-SD, SNS a opozičného hnutia OĽaNO sa na politickej mape objavil aj ďalší populistický subjekt podnikateľa Borisa Kollára – hnutie Smer rodina. Ide o klasický populistický projekt založený na vlne spoločenského trendu odporu voči establishmentu, ktorý začal zosilňovať najmä po prevalení kauzy Gorila. Nejde však výlučne o slovenský fenomén, keďže podobné tendencie sú viditeľné nie len v postkomunistických štátoch strednej Európy, ale aj v krajinách s dlhoročnou demokratickou tradíciou. Boris Kollár do volieb vstupoval so sloganom: „Môžete mi veriť, nie som politik“. Ide o podobný typ klasického populistického naratívu ako pri hnutí OĽaNO, ktorý kritizuje zdiskreditované politické elity, hlásajúc to, že práve oni

sú tí, ktorí reprezentujú záujmy bežných ľudí, marginalizovaných zo strany elít, že nie sú politici resp. nie sú ako „štandardní politici“. Hnutie vykazuje ako znaky krajne pravicovického populizmu najmä kritikou EÚ a protiimigrantskou rétorikou, tak aj ľavicového populizmu s dôrazom na sociálnu inklúziu a ekonomické otázky. Na rozdiel o ĽSNS však nie je za vystúpenie Slovenska z EÚ.

ĽSNS síce v uverejnených predvolebných prieskumoch nikdy neprekročilo 5% a ostávalo tak v rovine irelevantnej strany, avšak jej popularita latentne narastala, najmä na konci volebného obdobia. ĽSNS je aj klasickou európskou krajne pravicovou populistickou stranou na základe Muddeho a Kaltwasserovho konceptu, ktorá rozdeľuje spoločnosť podľa vzorcov sociálnej exklúzie a etnickej identity. Strana tiež poskytuje ľuďom nejakú formu nádeje a vieru v zmenu celého systému voči ktorému rastie spoločenská nedôvera. Ako však uvádza Chantal Mouffe, ide o demagogické a nereálne predpoklady a neprijateľné mechanizmy vylúčenia, kde xenofóbia hrá ústrednú úlohu. Súperi sú definovaní ako v morálnej rovine ako „tí zlí“ nepriatelia, nie ako politickí protivníci. Tými nepriateľmi sú Rómovia, imigranti, politickí elity, medzinárodné organizácie ako EÚ a NATO, USA, mimovládne organizácie, médiá a pod.

V skúmanom období došlo k paradoxnej situácii, kedy Smer-SD ako pragmaticko-populistická strana svojou nezodpovednou politikou, vysokou mierou korupcie, klientelizmom a až kleptokratickým spôsobom vládnutia, prispela k rastu krajne pravicovej, populistickej, antisystémovej strane ĽSNS Mariána Kotlebu. Takýto štýl vedenia politiky je podľa Panizzu jedným z hlavných dôvodov rastu populistických síl. Je to situácia kedy jeden druh populizmu sa vymedzuje voči druhému a rastie na jeho úkor. V tomto období začali rásť protestné hnutia ako OĽaNO a hnutie podnikateľa Borisa Kollára – Sme Rodina.

Klasický populistický naratív bol prítomný aj v prezidentských voľbách v roku 2014, najmä zo strany Andreja Kisku. Ten sa vymedzoval voči ostatným kandidátom prezentujúc sa, že on „nie je politik“, keďže všetci jeho relevantní súperi boli buď aktívnymi členmi politickej strany, alebo v minulosti pôsobili vo vrcholovej politike.

6 Prezidentské voľby v roku 2014

Voľba prezidenta SR v roku 2014 bola v poradí štvrtou priamou voľbou hlavy štátu na Slovensku. Uskutočnila sa 15. a 29. marca 2014. Celkovo sa úrad prezidenta uchádzalo štrnásť kandidátov, menovite: Robert Fico, Andrej Kiska, Radoslav Procházka, Milan Kňažko, Gyula Bárdos, Pavol Hrušovský, Helena Mezenská, Ján Jurišta, Ján Čarnogurský, Viliam Fischer, Jozef Behýl, Milan Melník, Jozef Šimko a Stanislav Martinčko.¹²⁷

6.1 Kandidáti a ich kampaň

6.1.1 Andrej Kiska

V roku 2012 ako prvý ohlásil kandidatúru na post hlavy štátu, verejnosti do vtedy neznámy, podnikateľ a filantrop Andrej Kiska. Do kampane vstupoval ako politický nováčik, ktorý nemá žiadne politické skúsenosti keďže v slovenskej politike dovtedy nefiguroval. To bol dôvod prečo sa rozhodol začať s kampaňou necelé dva roky pred konaním prezidentských volieb, v ktorej sa snažil predstaviť širokej verejnosti. Viaceré stredo-pravé strany reagovali na jeho zámer pozitívne, najmä strana SaS, ale žiadna zo strán ho formálne nepodporila.¹²⁸

Andrej Kiska sa prezentoval ako nezávislý kandidát narábajúc s populistickým vymedzovaním sa voči jeho protikandidátom, najviac však voči Robertovi Ficovi. Situoval sa roviny mimo politiku, tým, že akcentoval na svoje skúsenosti z podnikateľskej sféry a charity. Opakovane kritizoval neúspešné riešenie problému chudoby, zlý stav zdravotníctva a školstva, nízku dôveryhodnosť justície ako aj rastúcu korupciu a klientelizmus.¹²⁹

Po tom, čo Robert Fico oznámil svoju kandidatúru sa ústrednou témou kampane stala otázka, kto bude jeho hlavným vyzývateľom v druhom kole volieb. Z tohto dôvodu tak nebol pre Andreja Kisku primárnym súperom Robert Fico, ale ostatní kandidáti. V kampani sa tak snažil osloviť nie len tú časť voličov, ktorým imponoval jeho individuálny príbeh, ale aj sklamaných voličov, ktorým sa ponúkal ako alternatíva voči Robertovi Ficovi. K druhej skupine voličov sa prihovárал predovšetkým kritikou Ficovej vlády a jej snahou obsadiť a kontrolovať všetky tri

¹²⁷ Štatistický úrad SR, 2014.

¹²⁸ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr: *Prezidentské voľby na Slovensku v roku 2014*. 2010, s. 41,55.

¹²⁹ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 56.

najvyššie ústavné funkcie. V kampani tiež zdôrazňoval na nevyhnutnosť „deharabinizácie“ slovenského súdnictva s tým, že ako hlava štátu by v rámci svojich kompetencií odmietol vymenovať nepopulárneho a kritizovaného Štefana Harabina za predsedu Najvyššieho súdu SR, aj keby bol zvolený Súdnou radou.¹³⁰

Dva týždne pred prvým kolom volieb vypukla proti Andrejovi Kiskovi anonymná antikampaň, kedy boli neznámymi osobami do domácností distribuované tlačené správy, v ktorých bol vykresľovaný ako úžerník a príslušník scientologickej sekty.¹³¹ Denník SME zistil, že objednávku zadala firma s neznámym majiteľom, ktorá mala objednať propagačné letáky Roberta Fica.¹³² Hoci sa Smer-SD od týchto materiálov dištancoval, premiér opakovane argumentoval informáciami, ktoré látky obsahovali. Andreaj Kiska všetky obvinenia poprel s tým, že ide o negatívnu kampaň, ktorá ho má zdiskreditovať ako najsilnejšieho protikandidáta Roberta Fica. Premiér tiež zdôrazňoval, že víťazstvom Andreja Kisku by došlo k nestabilite a konfliktom medzi prezidentom a vládou, ako to bolo v prípade bývalého predsedu vlády Vladimíra Mečiara a exprezidenta Michala Kováča. Kritikou voči Andrejovi Kiskovi nešetrili ani ďalší kandidáti. Tí mu vyčítali politickú neskúsenosť, neschopnosť viesť tak dôležitú politickú funkciu ako aj jeho nie príliš jasné politické názory.¹³³

6.1.2 Robert Fico

Napriek tomu, že sa kandidatúra Roberta Fica na post hlavy štátu všeobecne predpokladala, oficiálne bola oznámená až na konci roka 2013. Samotná účasť úradujúceho a navyše aj mimoriadne populárneho premiéra v boji o funkciu prezidenta bola bezprecedentná. V prípade zvolenia Roberta Fica, by to pre Smer-SD znamenalo ambivalentnú situáciu. Síce by došlo k monopolizácii v obsadení navyšších štátnych funkcií jednou stranou¹³⁴, avšak strana by prišla o najdôležitejšiu osobu a lídra, ktorého by nemusela byť schopná nahradiť. Taktiež

¹³⁰ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 57-59.

¹³¹ Burčík, Matúš, Kern, Miroslav: Letáky za Fica a proti Kiskovi išli jedným smerom. *Denník SME* [on-line]. 18. marec 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7140780/letaky-za-fica-a-proti-kiskovi-isli-jednym-smerom.html> [cit. 25. apríl 2016].

¹³² Piško, Michal, Kern, Miroslav: Slovom prezidentskej kampane je scientológia. *Denník SME* [on-line]. 18. marec 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7139900/slovom-prezidentskej-kampane-je-scientologia.html> [cit. 25. apríl 2016].

¹³³ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 59-60.

¹³⁴ K faktickej monopolizácii došlo už zostavením jednofarebnej vlády Smeru-SD v roku 2012, keďže funkciu prezidenta vykonával Ivan Gašparovič, ktorý kandidoval s podporou Smeru-SD a ktorý o sebe otvorene tvrdil, že je „akoby členom Smeru-SD“.

určitá skupina elektorátu Smeru-SD, by nemusela podporovať odchod Roberta Fica z postu premiéra na post prezidenta, ktorý je z mocenského aspektu slabší. Výmenou predsedu vlády by sa z formálneho hľadiska musela celá vláda (na čele s novým premiérom) znovu uchádzať o vyslovenie dôvery v parlamente.

Robert Fico odštartoval svoju prezidentskú kampaň videom, v ktorom hovorí ako vyrastal v katolíckej rodine a ako naňho za mlada vplývala katolícka viera.¹³⁵ Vo volebnom videu však nespomínal svoju komunistickú minulosť a členstvo v KSČ. Podľa denníka SME, ktorý si vypýtal Ficovu prihlášku do komunistickej strany z pražského archívu, boli súčasťou spisu aj posudky jednotlivých členov strany, v ktorých sa o ňom hovorí ako o oddanom súdruhovi. Sám seba označil za prísneho ateistu, keď sa v 80. rokoch uchádzal o členstvo v komunistickej strane.¹³⁶ Dokumentuje to oportunistickú názorovú flexibilitu Roberta Fica, ktorou sa populisticky prispôsobuje aktuálnym náladám a spoločenským situáciám, so snahou čo najviac rozšíriť svoj elektorát, častokrát aj bezostyšným a flagrantným negovaním svojich vlastných vyjadrení.

Pred prvým kolom volieb sa Robert Fico viac orientoval na vyzdvihovanie svojich kladov a celkovo sa snažil viesť pozitívne zameranú kampaň. Tri dni pred voľbami však zmenil rétoriku a obvinil Andreja Kisku z úžerníctva a zo vzťahov so scientologickou sektou. Na otázky, či on sám je ateistom alebo vyznáva katolícku vieru však odmietol odpovedať s odôvodnením, že ide o jeho súkromnú záležitosť. Zmena pozitívnej kampane na útočnú kampaň, tesne pred konaním prvého kola volieb, naznačovala, že premiér považoval Andreja Kisku za svojho potenciálne najväčšieho súpera v nasledujúcom druhom kole. Šanca na úspech v druhom kole by totiž bola pre Roberta Fica väčšia, keby namiesto Andreja Kisku postúpil ďalší z kandidátov, ťažiaci z antikampane namierenej proti Kiskovi.¹³⁷

6.1.3 Radoslav Procházka

Radoslav Procházka začiatkom roku 2013 opustil KDĽAP a krátko na to potvrdil svoj záujem zúčastniť sa prezidentských volieb. Na začiatku kandidatúry menil

¹³⁵ Benedikovičová, Mária: Fico sa vo videu spovedá, akým je katolíkom. Členstvo v KSČ vynechal. *Denník SME* [on-line]. 8. január 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7060721/fico-sa-vo-videu-spoveda-akym-je-katolikom-clenstvo-v-ksc-vynechal.html> [cit. 26. apríl 2016].

¹³⁶ Benedikovičová, Mária: Fico v prihláške do KSČ: Som prísny ateista. *Denník SME* [on-line]. 17. január 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7070789/fico-v-prihlaske-do-ksc-som-prisny-ateista.html> [cit. 26. apríl 2016].

¹³⁷ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 55.

stratégiu svojej kampane, keď najprv odmietal kandidovať ako občiansky kandidát, ale chcel sa situovať do pozície dôverhodného a kompetentného reprezentanta novej stredo-pravej politickej alternatívy. Následne sa však začal prezentovať ako silný občiansky kandidát s podporu rôznych organizácií mimo politickú scénu. V kampani sa tiež zameriaval na vyzdvihovanie svojich politických skúseností, aj keď na politickej scéne pôsobil relatívne krátke obdobie. Tým chcel poukázať na to, že nie je zapletený do starých konfliktov a rôznych tajných politických dôhod. Jeho ďalším leitmotívom bolo vlastenectvo a hrdosť na Slovensko v súvislosti s úlohou prezidenta reprezentovať krajinu navonok, teda v zahraničí. V predvolebných diskusiách sa ako jediný kandidát opakovane ohradil voči akatom Roberta Fica voči Andrejovi Kiskovi.¹³⁸ Radoslavovi Procházkovi vyjadrila podporu iba jedna politická strana, a to SaS, ktorá tak urobila po odstúpení jej kandidáta Petra Osuského. Táto podpora však obsahovala podmienku, že v prípade neúspechu v prezidentských voľbách nezaloží novú politickú stranu.

6.1.4 Milan Kňažko

Do súboja o funkciu prezidenta vstúpil na poslednú chvíľu aj herec a bývalý minister kultúry Milan Kňažko. Vo svojej kampani sa ostro vymedzil voči Robertovi Ficovi a jeho vláde. Tvrdil, že občania by si mali zvoliť nezávislého a nestraničského prezidenta, keďže počas vlády Smeru-SD došlo ku koncentrácii moci vládnu stranou. Kritizoval Roberta Fica, že chce utiecť z vlády, pretože nie je schopný realizovať predvolebné sľuby, ktoré dal svojim voličom. Ako prvý z kandidátov oznámil, že podporí každého protikandidáta Roberta Fica, ktorý sa dostane do prípadného druhého kola.¹³⁹ Roberta Fica dokonca označil za „komunistu, a teda extrémistu“ a členov Smeru-SD za extrémistov.¹⁴⁰

6.1.5 Gyula Bárdos

V prezidentských voľbách 2014 nominovala strana SMK vlastného prezidentského kandidáta. Dôvodom tohto kroku bolo, že strana sa nachádzala mimo parlament už druhé volebné obdobie a o voličov maďarskej minority súťažila

¹³⁸ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 60-62.

¹³⁹ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 62-63.

¹⁴⁰ Kern, Miroslav: Kňažko: Fico je komunist, takže aj extrémista. *Denník SME* [on-line]. 29. november 2013. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7023216/knazko-fico-je-komunista-takze-aj-extremista.html> [cit. 26. apríl 2016].

s konkurenčným Mostom-Híd.¹⁴¹ Aby strana pritiahla na seba väčšiu pozornosť a dostala sa z tieňa svojho rivala, navrhla do prezidentských volieb svojho stranického kandidáta Gyulu Bárdosa, ktorý sa usiloval osloviť predovšetkým maďarských voličov. Kandidatúru Gyulu Bárdosa možno hodnotiť najmä ako snahu o zviditeľnenie strany, keďže SMK ako mimoparlamentná strana nedostávala v médiách rovnaký priestor ako Most-Híd. Prezidentské voľby tak slúžili hlavne ako prostriedok na reštart strany SMK a predpríprava na nadchádzajúce parlamentné voľby v roku 2016.

6.1.6 Pavol Hrušovský

Strany Ľudovej platformy (SDKÚ-DS, KDH a Most-Híd), rovnako ako v prezidentských voľbách v roku 2009, hľadali vzájomnú dohodu na spoločnom kandidátovi, ktorý by dokázal poraziť kandidáta vládneho Smeru-SD. Predstavitelia strán sa však dlho nedokázal zhodnúť, čo len odzrkadľovalo komplikované vzťahy a neakčioschopnosť Ľudovej platformy. Strany KDH a Most-Híd, bez jednoznačnej podpory SDKÚ-DS, prezentovali ako svojho kandidáta na post hlavy štátu Pavla Hrušovského. SDKÚ-DS sa netajilo snahou presvedčiť bývalú premiérku Ivetu Radičovú, aby sa opäť uchádzala o prezidentský úrad, čo však zásadne odmietla. Nakoniec sa SDKÚ-DS pridalo k zvyšným dvom partnerom z Ľudovej platformy a podporilo Pavla Hrušovského.

O prívlastok kandidáta pravice sa de facto uchádzali okrem Pavla Hrušovského sčasti aj Radoslav Procházka ako aj Milan Kňažko. Kandidátovi Ľudovej platformy výrazne uškodila dohoda medzi KDH a Smerom-SD na ústavných zmenách v súdnictve a deklarácii manželstva ako zväzku muža a ženy. Tento krok zo strany KDH však kritizovalo aj SDKÚ-DS a Most-Híd, čím sa ešte viac spochybnila dôveryhodnosť strán Ľudovej platformy ako spojenej alternatívy voči Smeru-SD.¹⁴² Pavol Hrušovský však vyhlásil, že ústavná ochrana manželstva bola pre neho podstatnejšia ako úspech v prezidentských voľbách.¹⁴³ Keďže pre Pavla Hrušovského znamenal Andrej Kiska najvážnejšieho protikandidáta, nesústredil sa na

¹⁴¹ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 65.

¹⁴² Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 66-67.

¹⁴³ Mikušovič, Dušan: Na Hrušovského pri debate bučali pre pakt so Smerom. *Denník SME* [on-line]. 4. marec 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7124116/na-hrusovskeho-pri-debate-bucali-pre-pakt-so-smerom.html> [cit. 26. apríl 2016].

vymedzovanie sa voči Robertovi Ficovi, ale na kritiku práve Andreja Kisku. Kritizoval ho z nejasných politických postojov a hodnotových ukotvení.¹⁴⁴

6.1.7 Ostatní kandidáti

K spoločnej dohode na jednom pravicovom kandidátovi sa spočiatku hlásilo aj SaS, ktoré však zdôrazňovalo, že prezidentský kandidát by mal byť otvorený aj liberálnejším voličom. Zdlhavý proces hľadania dohody na spoločnom kandidátovi v rámci Ludovej platformy presvedčilo SaS, aby nominovala vlastného kandidáta, ktorým sa stal Peter Osuský. Keďže jeho predvolebné preferencie boli dlhodobo nízke, rozhodol sa stiahnuť svoju kandidatúru v prospech Radoslava Procházku.¹⁴⁵ Dá sa však predpokladať, že aj v prípade skoršej dohody na kandidatúre Pavla Hrušovského, by SaS nakoniec aj tak postupovala samostatne, keďže hodnotové parametre, ktoré SaS na kandidáta kládla, by osoba Pavla Hrušovského nespĺňala.

Do súťaže o prezidentský úrad sa zapojil aj ďalší bývalý člen a predseda KDH Ján Čarnogurský, ktorý sa najprv pokúšal získať podporu zo strany kresťanských demokratov, avšak nakoniec kandidoval ako občiansky kandidát a vzápätí hnutie opustil. Od začiatku kampane nešetril kritikou Roberta Fica, ktorý by podľa neho chcel zvýšiť kompetencie prezidenta najmä smerom k justícii. Ján Čarnogurský bol častokrat kritizovaný za svoje kontroverzné názory najmä v súvislosti s jeho kladným vzťahom k Rusku a prezidentovi Vladimirovi Putinovi. Počas volebnej kampane v súvislosti s rusko-ukrajinským konfliktom napr. odmietal, že by ruský prezident niesol zodpovednosť za násilnosti na východe Ukrajiny.¹⁴⁶ Taktiež tvrdil, že referendum o pripojení Krymu k Rusku predstavovalo logické východisko, keďže ukrajinská vláda porušila dohody.¹⁴⁷

Jedinou ženou – kandidátkou na post hlavy štátu bola Helena Mezenská, poslankyňa NR SR za hnutie OĽaNO, ktorá však kandidovala ako občianska kandidátka. Prezidentských volieb sa zúčastnili aj ďalší kandidáti, či už s podporou irelevantných subjektov alebo ako nezávislí, ktorých šance na úspech boli minimálne až nulové.

¹⁴⁴ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 66-67.

¹⁴⁵ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 37-38.

¹⁴⁶ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 68.

¹⁴⁷ Vražda, Daniel: Čarnogurský navštívil Kotlebu, Krym za referendum neodsudzuje. *Denník SME* [on-line]. 6. marec 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7126756/carnogursky-navstivil-kotlebu-krym-za-referendum-neodsudzuje.html> [cit. 26. apríl 2016].

6.2 Výsledky volieb

6.2.1 Prvé kolo volieb

Víťazom prvého kola prezidentských volieb, ktoré sa konalo 15. marca 2014, sa podľa očakávaní stal predseda vlády a strany Smer-SD Robert Fico s 28% hlasov. Napriek predpokladanému prvému miestu však nezískal taký počet hlasov aký mu prisudzovali predvolebné prieskumy. V porovnaní s parlamentnými voľbami v roku 2012 strana Smer-SD získala viac než o 600 tisíc hlasov viac a konkrétne Robert Fico o vyše 200 tisíc preferenčných hlasov viac ako v prvom kole prezidentských volieb.¹⁴⁸ Napriek tomu, že vo voľbách do zákonodárneho zboru sa používa pomerný volebný systém a tiež sa vyznačujú vyššou volebnou účasťou, výsledky prvého kola prezidentských volieb signalizovali relatívne slabý výsledok. Jedným z dôvodov mohol byť tzv. „Kukanov efekt“¹⁴⁹, keď Robert Fico ako predpokladaný jasný víťaz prvého kola mohlo odradiť časť jeho voličov zúčastniť sa prvého kola, pretože to nepovažovali za potrebné. Na druhej strane voliči Smeru-SD, a teda aj Roberta Fica sa vyznačujú vysokou mierou disciplinovanosti, čo do značnej miery vyvracia, že by za slabším volebným výsledkom bol práve spomínaný „Kukanov efekt“. Pravdepodobnejšie vysvetlenie je, že časť jeho voličov si neželala, aby odišiel z mocensky silnejšej funkcie predsedu vlády a preto ho nevolila. Rovnako tak zapôsobila aj mobilizácia ostatných kandidátov, ktorých leitmotívom bolo zabrániť mocenskej koncentrácii v rukách jednej strany.

Na druhom mieste skončil občiansky kandidát Andrej Kiska s 24% hlasov, čo predpovedali aj posledné predvolebné prieskumy. Na treťom mieste sa prekvapujúco umiestnil Radoslav Procházka, ktorý získal 21,24% hlasov. Za ním nasledoval Milan Kňažko s 12,86% hlasov. Piate miesto s 5,10% hlasov znamenalo pre kandidáta SMK Gyulu Bárdosa relatívny úspech vzhľadom na vyššie uvedené ciele kandidáta a strany SMK. Kandidát strán Ľudovej platformy – Pavol Hrušovský dokázal osloviť iba 3,33% hlasov, čo bolo hlboko pod hranicou preferencií strán, ktoré ho nominovali.

¹⁴⁸ Spáč, Peter. Op. cit., s. 186.

¹⁴⁹ V prezidentských voľbách v roku 2004, kandidát stredo-pravej vládnej koalície a minister zahraničných vecí Eduard Kukan bol predpokladaným vyzývateľom Vladimíra Mečiara do prípadného druhého kola volieb, čo odradilo časť jeho voličov prísť k urnám. Nakoniec Eduardovi Kukanovi chýbalo iba 3644 hlasov na druhého v poradí Ivana Gašparoviča, ktorý spolu s Vladimírom Mečiarom postúpil do druhého kola. Zdroj: Weiss, Peter: Podajú si Mečiar s Klausom ruky v NATO a EÚ? *Slovo* [on-line]. 6. apríl 2004. Dostupné z <http://www.noveslovo.sk/node/25309> [cit. 26. apríl 2016]

Keďže ani v týchto prezidentských voľbách nebol zvolený kandidát v prvom kole, postúpili do druhého kola prvý dvaja kandidáti – Robert Fico a Andrej Kiska. Celková účasť v prvom kole prezidentských volieb dosiahla 43,4%.¹⁵⁰

Tabuľka č. 3 Výsledky prvého kola prezidentských volieb v roku 2014

Kandidát	Počet platných hlasov	Podiel platných hlasov v %
Robert Fico	531 919	28,00
Andrej Kiska	455 996	24,00
Radoslav Procházka	403 548	21,24
Milan Kňažko	244 401	12,86
Gyula Bárdos	97 035	5,10
Pavol Hrušovský	63 298	3,33
Helena Mezenská	45 180	2,37
Ostatní	57 955	3,03

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2014.

Robert Fico, v kampani pred druhým kolom, pokračoval v obviňovaní Andreja Kisku z úžerníctva a blízkosti k scientológom. Andrej Kiska v reakcii na túto antikampaň podal na Roberta Fica trestné oznámenie za ohovárenie a krivé obvinenie.¹⁵¹ Neúspešní kandidáti z prvého kola volieb – Radoslav Procházka a Milan Kňažko mali, po dohode s Andrejom Kiskom, poskytnúť pred médiami spoločné vyhlásenie, na ktorom mali verejne podporiť Andreja Kisku a požiadať svojich voličov, aby za neho hlasovali v druhom kole. Samotná vystúpenie však prebehlo zvláštne, keďže Milan Kňažko nakoniec neprišiel a Radoslav Procházka po počiatočnom váhaní Andreja Kisku priamo nepodporil, iba voličov vyzval, aby sa zúčastnili druhého kola volieb. Zdôvodnil to tým, že voliči vedia najlepšie, koho majú voliť.¹⁵²

¹⁵⁰ Štatistický úrad SR, 2014.

¹⁵¹ SITA: Andrej Kiska sa bráni, na Fica už podal trestné oznámenie. *Webnoviny.sk* [on-line]. 18. marec 2014. Dostupné z <http://www.webnoviny.sk/prezidentske-volby-2014/clanok/802986-andrej-kiska-sa-brani-na-fica-uz-podal-trestne-oznamenie> [cit. 27. apríl 2016].

¹⁵² Piško, Michal: Pár minút pred vystúpením s Kiskom poslal Kňažko SMS, že nepriđe. *Dennik SME* [on-line]. 25. marec 2014. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7148588/par-minut-pred-vystupenim-s-kiskom-poslal-knazko-sms-ze-nepride.html> [cit. 27. apríl 2016].

6.2.2 Druhé kolo volieb

Druhé kolo volieb sa konalo 29. marca 2014 a zvíťazil v ňom neustraník Andrej Kiska s 59,31% hlasov. Andrej Kiska objem svojho elektorátu takmer strojnásobil a Roberta Fica prevýšil o necelú polovicu. Predseda vlády Robert Fico v druhom kole za víťazom značne zaostal, keď získal 40,61% hlasov. Účasť v druhom kole sa oproti prvému kolu mierne zvýšila a dosiahla 50,48%.¹⁵³

Tabuľka č. 4 Výsledky druhého kola prezidentských volieb v roku 2014

Kandidát	Počet platných hlasov	Podiel platných hlasov v %
Andrej Kiska	1 307 065	59,39
Robert Fico	893 841	40,61

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2014.

Andreja Kisku volili najmä voliči, ktorí neboli spokojní s vládou Smeru-SD a nechceli, aby došlo k ešte väčšej koncentrácii moci v jej rukách. Na druhej strane kandidáti stredo-pravých opozičných strán, konkrétne Ľudovej platformy, ich nedokázali presvedčiť. Na druhej strane Andrej Kiska sa s istou dávkou populizmu prezentoval ako občiansky a nezávislý kandidát, ktorý dovtedy nebol v politike a nemal žiadne vzťahy s politickými stranami. Voličom imponoval aj jeho osobný príbeh, prevažne pozitívne orientovaná kampaň ako aj nekonfliktná povaha, ktorou dokázal odolávať atakom, najmä zo strany Roberta Fica.¹⁵⁴

Prezidentské voľby 2014 tak spolu s regionálnymi voľbami v roku 2013 a komunálnymi voľbami na konci roku 2014, upozornili na absenciu dôveryhodných politických lídrov na stredo-pravej časti politického spektra, znechutenie voličov zo straníckej politiky a rast podpory pre neustranických kandidátov. Neúspech ako aj samotná nominácia Pavla Hrušovského dokumentovala na túto personálnu vyprázdnenosť a krízu strán tzv. Ľudovej platformy. Voľby poukázali aj na možný začiatok sukcesívneho poklesu voličskej podpory pre vládnu stranu Smer-SD, ako aj jej lídra Roberta Fica, ktorí pravdepodobne svoj politický zenit dosiahli parlamentnými voľbami v roku 2012.

¹⁵³ Štatistický úrad SR, 2014.

¹⁵⁴ Rybář, Marek, Spáč, Peter, Voda, Petr. Op. cit., s. 201.

7 Parlamentné voľby v roku 2016

7.1 Politická situácia pred parlamentnými voľbami

Európsku úniu začala v roku 2015 sužovať medzinárodná migračná kríza, ktorú spôsobili veľké počty imigrantov z Blízkeho východu (najmä zo Sýrie, kde prebieha občianska vojna) a severnej Afriky. Boli medzi nimi ako utečenci utekajúci pred vojnou, tak aj ekonomickí migranti hľadajúci lepšie miesto pre život. Na rozdiel od susedného Rakúska a Maďarska, sa Slovenska táto kríza priamo nedotkla, keďže nebola tranzitnou ani cieľovou krajinou. Stala sa však ústrednou politickou témou vládnej strany Smer-SD na čele s premiérom Robertom Ficom. Smer-SD začal využívať protiimigrantské nálady s populisticko-nacionalistickým naratívom. Strana postavila svoju volebnú kampaň na utečeneckej otázke ako jej hlavnej téme. Deklaruje to aj predvolebý slogan: „Chránime Slovensko“. Na dôležitosť utečeneckej karty pre vládnu stranu, s ktorou do volieb išla, ukazuje aj fakt, že Smer-SD do posledných mesiacov ani nemal vypracovaný volebný program.

Povinné kvóty na prerozdelenie imigrantov medzi jednotlivé členské štáty, však zásadne odmietli všetky parlamentné aj mimoparlamentné strany. Výrazný protiimigrantský postoj si okrem Smeru-SD osvojila aj strana SaS resp. jej predseda Richard Sulík, ktorý ako europoslanec začal čoraz viac zaujímať kritické postoje voči EÚ. Kritikou niektorých jej politik, a najmä negatívnym postojom voči prijímaniu imigrantov sa strana SaS, ktorá sa v predvolebných prieskumoch potácala na hranici zvoliteľnosti, značne odklonila od liberálnej politiky ku konzervativizmu a centrizmu. Rétorika strany (najmä jej predsedu) sa síce priblížila k pravicovo populistickej avšak nemožno ju hodnotiť ako čistý krajne pravicový populizmus akým je napr. Národný front vo Francúzsku alebo AfD v Nemecku, ktorí usilujú o vystúpenie z EÚ a mávajú často šovinistický a xenofóbny slovník.

O tom, či strana SaS vôbec bola niekedy liberálna však vyjadril pochybnosti politológ Miroslav Kusý, vzhľadom na postoje a kroky jej predsedu. Podľa neho si strana z liberalizmu vyberá len to, čo sa jej hodí.¹⁵⁵ Martin Bútor a Zora Bútorová v roku 2011 označili SaS ako stranu, ktorá v sebe spája libertariánske prvky (konzervativizmus v oblasti fiškálnej politiky, liberalizmus v kultúrno-etických

¹⁵⁵ Cosculluela, Veronika: Sloboda možno, solidarita menej. Je SaS ešte liberálna strana? *Aktuálne.sk* [on-line]. 9. november 2015. Dostupné z <https://aktualne.atlas.sk/sloboda-mozno-solidarita-menej-je-sas-este-liberalna-strana/slovensko/politika.html> [cit. 16. jún 2017].

otázkach) a euroskepticizmus, ktorý neodôvodňovali kultúrno-politickými a etickými otázkami, ale otázkami ekonomickej a sociálnej politiky.¹⁵⁶ Otázka individualizmu a slobody je podľa politológov Miroslava Kusého a Michala Cirnera tá, ktorou sa SaS najviac odlišuje od iných strán na slovenskej politickej scéne, ako je napr. odluka cirkvi od štátu, registrované partnerstvá, či dekriminalizácie marihuany.¹⁵⁷ Podľa Kusého, ale: „...*liberál nemôže povedať, že tieto tri zásady zastáva a ostatné nie, hlavne nie vtedy, keď je ďalších päť liberálnych zásad, ku ktorým sa SaS nehlási.*“¹⁵⁸ Cirner však hovorí, že: „*tam, kde svoju úlohu zohrávajú kultúrno-etické otázky, je SaS navonok zoskupením liberálnym, a to dokonca v zmysle sociálneho alebo ľavicového liberalizmu.*“¹⁵⁹ Na druhej strane však liberálne hodnoty rovnosti a tolerancie nie sú v súlade s euroskepticizmom, negatívnym postojom k solidarite medzi Európskymi štátmi, či odmietaním utečencov, ktoré SaS a jej predseda prezentujú. Kusý tvrdí, že názory SaS a predovšetkým jej predsedu sú protikladné k tým, ktoré razia európski liberáli, najmä vo vzťahu k inštitúciám a celkovej európskej politike.¹⁶⁰ „*Príklon k euroskepticizmu sklamal časť voličov, i keď na druhej strane populizmus a názory na utečeneckú krízu či európske otázky predsedu SaS Richarda Sulíka strane mohli priniesť nových voličov, ale tým už nezáleží na liberálnych témach*“¹⁶¹ dopĺňa Cirner.

V predvolebnom období došlo aj k veľkým demonštráciám učiteľov a zdravotných sestier, ktorí kritizovali zlý stav zdravotníctva a školstva. Hoci sa Smer-SD snažil odpútať pozornosť od týchto problémov sústredením sa na antimigrantskú otázku, protesty do značnej miery oslabili protiutečenecké emócie v spoločnosti a začali poukazovať na dlhodobu neriešene situácie v oblasti školstva a zdravotníctva.

7.2 Výsledky volieb

Voľby do NR SR v roku 2016 sa uskutočnili 5. marca. Volebná účasť dosiahla 59,82%.¹⁶² Novinkou oproti predchádzajúcim voľbám bolo dvojtýždňové

¹⁵⁶ Bútorá, Martin, Bútorová, Zora. Op. cit., s. 71.

¹⁵⁷ Coscolluela, Veronika: Sloboda možno, solidarita menej. Je SaS ešte liberálna strana? *Aktuálne.sk* [on-line]. 9. november 2015. Dostupné z <https://aktualne.atlas.sk/sloboda-mozno-solidarita-menej-je-sas-este-liberalna-strana/slovensko/politika.html> [cit. 16. jún 2017].

¹⁵⁸ Tamtiež.

¹⁵⁹ Tamtiež.

¹⁶⁰ Tamtiež.

¹⁶¹ Tamtiež.

¹⁶² Štatistický úrad SR, 2016.

moratórium na zverejňovanie predvolebných prieskumov podpory politických strán. Aj to prispelo k neočakávaným a prekvapujúcim výsledkom volieb, keďže množstvo voličov sa rozhodlo pre konkrétnu stranu až v deň volieb.

Vít'azom volieb sa stala strana Smer-SD s 28,28% hlasov, čo znamenalo prepad o 16,13%. Zisk 49 mandátov značilo stratu až 34 poslaneckých kresiel. Napriek predpokladom, že vládna strana neobháji svoju väčšinu v zákonodarnom zbore, jej výsledky boli značne horšie ako predpovedali posledné predvolebné prieskumy. Posledný prieskum agentúry Focus nameral Smeru-SD 34,60%.¹⁶³ Ďalším prekvapením bolo umiestnenie strany SaS na druhom mieste s 12,10% a 21 poslaneckými mandátmi. Liberáli dlhodobo bojovali o účasť v NR SR a strane posledné uverejnené prieskumy namerali len niečo vyše 5%.¹⁶⁴ Na treťom mieste, taktiež nečakane, skončilo hnutie OĽaNO-NOVA, ktoré získalo 11,02% a 19 mandátov. Hnutiu OĽaNO po dohode s hnutím NOVA, pripisovali predvolebné prieskumy približne 6% hlasov.¹⁶⁵ Na štvrtom mieste sa ocitlo SNS so ziskom 8,64% a 15 mandátmi. Výsledok národniarov nebol neočakávaný, keďže úspešný reštart po výmene jej kontroverzného predsedu Jána Slotu, za umiernenějšíeho Andreja Danka, sa predpokladal. Najväčším prekvapením volieb bol výsledok antisystémovej a krajne pravicovej populistckej strany ĽSNS, ktorá historicky prekročila brány parlamentu s 8,04% a 14 mandátmi. Podľa posledného predvolebného prieskumu, by strana Mariána Kotlebu dosiahla len 2,1%.¹⁶⁶ Za ňou nesledoval ďalší populistický a protestný subjekt Smer rodina – Boris Kollár s výsledkom 6,62% hlasov a 11 poslaneckými mandátmi. Na siedmom mieste sa umiestnil Most-Híd so ziskom 6,50% a rovnako 11 poslancami. Strana Bélu Bugára tak opäť mierne klesla a stratila 2 poslancov. Poslednou stranou, ktorá sa dostala do parlamentu bola Siet' s 5,60% hlasov a 10 kresiel v NR SR. Strana sa pritom dlhodobo umietňovala na druhej priečke voličskej podpory.

Prvýkrát sa od svojho vzniku do NR SR nedostalo KDH. Strana síce dlhodobo čelila poklesu voličskej podpory, no volebný výsledok 4,94% a neúčasť

¹⁶³ Kern, Miroslav: Posledné prieskumy: súboj pravice a bloku Smer – SNS môže byť tesný. *Denník N* [on-line]. 18. február 2016. Dostupné z <https://dennikn.sk/375938/posledne-prieskumy-suboj-pravice-bloku-smer-sns-moze-byt-tesny> [cit. 29. apríl 2016].

¹⁶⁴ Tamtiež.

¹⁶⁵ Tamtiež.

¹⁶⁶ Krbatová, Lucia: Posledný prieskum Focusu: Smer nestúpa, potreboval by partnera. *Denník SME* [on-line]. 18. február 2016. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/20098383/prieskum-focus-smer-nestupa-potreboval-by-koalicneho-partnera.html> [cit. 29. apríl 2016].

v parlamentne sa však nepredpokladal. Po tretíkrát neprekročilo prah parlamentu SMK s 4,04%. Jej preferencie taktiež klesli v porovnaní s výsledkami v roku 2012.

Tabuľka č. 5 Výsledky volieb do NR SR v roku 2016

Politická strana	Počet platných hlasov	Podiel hlasov v %	Počet mandátov	Počet mandátov oproti 2012
Smer-SD	737 481	28,28	49	- 34
SaS	315 558	12,10	21	+ 10
OLaNO	287 611	11,02	19	+ 3
SNS	225 386	8,64	15	+ 15
ESNS	209 779	8,04	14	+ 14
Sme rodina	172 860	6,62	11	+ 11
Most-Híd	169 593	6,50	11	+ 11
Sieť	146 205	5,60	10	+ 10
KDH	128 908	4,94	0	- 16
SMK	105 495	4,04	0	0

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2016.

7.3 Povolebná konštelácia

Do parlamentu sa dostalo až osem politických subjektov, čo je historické maximum. Došlo tiež k výraznému oslabeniu vládnej strany Smer-SD, vstupu troch nových strán do parlamentu, z ktorých dve sú populistické a anstisystémové strany (ESNS a Sme rodina) a ostatná je stredo-pravá, centristická strana (Sieť), od ktorej sa očakávalo, že preberie bývalý elektorát SDKÚ-DS a stane sa lídrom proreformných pravicových síl. Samotná SDKÚ-DS získala iba 0,26%¹⁶⁷ hlasov a stratila na relevancii.

Výsledky volieb spočiatku spôsobili patovú situáciu, keďže všetky strany odmietli spoluprácu s Kotelbovou ESNS a nebolo tak možné vytvorenie vlády bez dovedy nepredstaviteľnej spolupráce medzi stranami SNS a Most-Híd. Situácia tak neumožňovala poskladať väčšinovú vládnu koalíciu podľa programovej a ideologickej kompatibility politických strán, tradične rozdelených medzi populisticko-nacionalistické a stredo-pravé proreformné. Toto bipolárne rozdelenie

¹⁶⁷ Štatistický úrad SR, 2016.

prestalo platiť, keďže do NR SR sa nedostali dve hlavné reformné strany SDKÚ-DS a KDH, došlo k miernej populizácii SaS, hnutie OĽaNO a Sme rodina predstavovali protestné hnutia a zastúpenie získali aj extrémisti z ĽSNS, ktoré stranický systém polarizujú. Zaujímavosťou bolo, že nacionalistická SNS sa pod vedením nového predsedu Andreja Danka, v komparácii s Kotlebovou stranou, javila ako umiernená strana, ktorá sa zo dňa na deň stala prijateľným partnerom pre stredo-pravé subjekty.¹⁶⁸

Kľúčovým momentom bol snem strany SNS týždeň po voľbách, kedy národnári odmietli možnú účasť vo vláde s „neštandardnými stranami“ za ktoré považovali hnutia OĽaNO-NOVA a Sme rodina. Ešte v ten istý deň sa zišlo predsedníctvo Mosta-Híd, ktoré odsúhlasilo rokovania so Smerom-SD, čím dementovalo svoje predošlé vyhlásenia.¹⁶⁹ Na druhý deň bolo zvolané aj predsedníctvo strany Siet', ktoré rovnako zmenilo svoje stanovisko a vyjadrilo pripravenosť rokovať so Smerom-SD.¹⁷⁰ V reakcii na toto rozhodnutie ohlásili traja novozvolení poslanci Siete, na čele s Miroslavom Beblavým, svoje rozhodnutie opustiť stranu, ak vstúpi do vlády so Smerom-SD.¹⁷¹ Napokon sa strany Most-Híd aj Siet' dohodli na spoločnej koalícii so Smerom-SD a SNS. Nová vládna koalícia však prišla o piatich poslancov, keďže okrem štyroch poslancov Siete vystúpil zo strany Most-Híd jej podpredseda Zsolt Simon¹⁷², a tak jej ostala väčšina s 81 mandátmi.

Rovnako tak ako volebné výsledky, tak aj rýchle zostavenie vlády v zdanlivo neriešiteľnej situácii vyvolali prekvapenie ako aj značnú časť pobúrenia nie len voličov strán Most-Híd a Siet', ale aj opozičných strán. *„Začali padať obvinenia z politického kupovania, z vydierania, z podľahnutia tlakom, vyvíjaným miestnymi oligarchami, ktorí by neradi prišli o svoje doterajšie výhodné postavenie pri biznise*

¹⁶⁸ Mesežnikov, Grigorij: Šokující výsledky slovenských voleb. *Tidenik Dotyk* [on-line]. 12. marec 2016. Dostupné z http://www.dotyk.cz/11-2016/20_sokujici-vysledky-slovenskych-voleb-fakta-a-souvislosti [cit. 30. apríl 2016].

¹⁶⁹ Krajánová, Daniela, Pažitková, Martina: Bugár je pripravený rokovať s Ficom, ak dostane pozvánku. *Denník N* [on-line]. 12. marec 2016. Dostupné z <https://dennikn.sk/403795/bugar-pripraveny-rokovat-ficom-dostane-pozvanku> [cit. 30. apríl 2016].

¹⁷⁰ SITA: Predsedníctvo Siete odsúhlasilo rokovania so Smerom o vláde. *Webnoviny.sk* [on-line]. 13. marec 2016. Dostupné z <http://www.webnoviny.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/1047552-predsednictvo-siete-odsuhlasilo-rokovania-so-smerom-o-vlade> [cit. 30. apríl 2016].

¹⁷¹ TASR: Beblavý, Macháčková a Petrik odídu zo Siete, ak pôjde so Smerom. *SME* [on-line]. 14. marec 2016. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/20116600/beblavy-machackova-a-petrik-odidu-zo-siete-ak-pojde-so-smerom> [cit. 30. apríl 2016].

¹⁷² Onuferová, Marianna: Most-Híd ide definitívne do vlády so Smerom, Zsolt Simon vystúpil zo strany. *Denník N* [on-line]. 19. marec 2016. Dostupné z <https://dennikn.sk/411666/most-hid-ide-definitivne-do-vlady-so-smerom-zsolt-simon-vystupil-zo-strany> [cit. 30. apríl 2016].

so štátom, ktoré im zabezpečoval Smer-SD.“¹⁷³ Skloňovali sa aj úvahy o dopredu dohodnom postupe ešte pred snemom SNS.

Zloženie vládnej koalície z populisticko-nacionalistických a stredo-pravých reformných stran síce predstavovalo významnú premenu vzťahov medzi jednotlivými politickými subjektmi, ale vzhľadom na dominantné mocenské postavenie Smeru-SD oproti jeho koalíčným partnerom, aj kontinuitu s predchádzajúcou vládou a jej spôsobom výkonu moci. Smer-SD si totiž ponechal až 9 ministerstiev, SNS získalo 3, Most-Híd len 2 a Siet' 1 ministerstvo. Strany Most-Híd a Siet', napriek tomu, že disponovali vydieračským potenciálom, teda bez ich účasti by žiadna vláda nemohla vzniknúť, argumentovali svoje slabé postavenie vo vláde nízkymi volebnými výsledkami. Vo všeobecnosti ale strany s nižšími volebnými výsledkami v koalíciách dostávajú viac postov ako predstavuje ich volebný výtlak. Obe stredo-pravé strany však na túto svoju pozičnú výhodu rezignovali.

Toto hegemonné postavenie Smeru-SD v rámci vládnej koalície deklaruje aj samotné Programové vyhlásenie vlády v ktorom sa uvádza, že vládna koalícia je „vládou kontinuity a pokroku“. „*No samotný fakt, že Smer-SD poľahky odsúdil dve stredo-pravé strany de facto do pozície štatistov, svedčí o tom, že musel počítať od samého začiatku, že tieto strany nebudú mať proti takémuto rozdeleniu pozícií vážnejšie námietky.*“¹⁷⁴ Zachovanie mocenského postavenia a personálneho obsadenia najdôležitejších postov, ako je ministerstvo vnútra a orgánov činných v trestnom konaní (t.j. polícia a prokuratúra) nedôveryhodnými osobami znamená, že počas nasledujúceho volebného obdobia nedôjde k žiadnej významnej zmene, ktorá by mohla narušiť štruktúru, ktorú Iveta Radičová nazýva oligarchickou demokraciou a ktorá si dokáže prostredníctvom osobných, klientelistických a korupčných väzieb zabezpečiť vlastnú beztrestnosť.

Strany Most-Híd a Siet' argumentovali svoj vstup do koalície jednak nevyhnutnosťou zabezpečiť politickú stabilitu, proeurópske a transatlantické smerovanie Slovenska (narážka na kritické názory predsedu SaS na vybrané európske

¹⁷³ Mesežnikov, Grigorij: Slovenské voľby 2016: šok pre slovenskú demokraciu. *Heinrich Böll Stiftung Praha* [on-line]. 22. marec 2016. Dostupné z <http://cz.boell.org/cs/2016/03/22/slovenske-volby-2016-sok-pre-slovensku-demokraciu> [cit. 30. apríl 2016].

¹⁷⁴ Mesežnikov, Grigorij: Smer obsadil Most-Híd a Siet' do pozície štatistov. *Denník SME* [on-line]. 27. marec 2016. Dostupné z <http://komentare.sme.sk/c/20126237/smer-obsadil-most-hid-a-siet-do-pozicie-statistov.html> [cit. 1. máj 2016].

politiky) a zabrániť rastu extrémizmu (rastúca podpora ĽSNS).¹⁷⁵ Ich odôvodnenia sú však nepresvedčivé z viacerých príčin. Jeden z dôležitých faktorov vzostupu extrémistických síl bola spomínaná oligarchizácia demokracie, korupcia, klientelizmus a nevyožiteľnosť práva, teda neduhy spoločnosti, ktoré dve vlády Smeru-SD priamo svojou činnosťou podporovali. Rovnako tak aj rozdúchavanie protitečeneckých vášni Robertom Ficom a jeho stranou, teda populistckej politiky, ktorá je príznačná pre západoeurópske krajne pravicové strany, ktoré by mali byť z ideologického hľadiska opačným pólom pre skutočných sociálnych demokratov. Práve vstup do koalície so stranou, ktorá nesie osemročnú zodpovednosť za stav spoločnosti, čím Most-Híd a Siet' popreli vlastné predvolebné aj povolebné vyhlásenia spoločnosť viac frustrujú a posilňujú tak radikálne sily.

7.3.1 Dôvody úspechu ĽSNS

Až 8,04% voličov vo voľbách volilo stranu, ktorá je v úplnom protiklade s liberálnou demokraciou, geopolitickým ukotvením krajiny v západnom civilizačnom rámci (t.j. v štruktúrach EÚ a NATO), odmietaním extrémistických názorov a politik a dedičstvom nežnej revolúcie.¹⁷⁶ Hoci strana vstupovala do volieb s programom, ktorý už priamo nevelebil vojnový Slovenský štát a nepresadzoval otvorený prechod z demokracie na stavovské usporiadanie (ako tomu počas existencie Slovenskej pospolitosti), z pragmatických dôvodov vyhnúť sa opätovnému rozpusteniu, obsahoval však jasné xenofóbne prvky (napr. Rómov nazýva „cigánskymi parazitmi a extrémistami“) a spochynňovanie a delegitimizovanie princípov liberálnej demokracie. Strana oportunisticky opustila od flagrantného neofašizmu avšak jej program ostal krajne pravicovo populistický (tak ako ho definuje Chantal Mouffe), extrémistický a antisystémový (ideologicky aj relačne).

Zodpovednosť za náladu v spoločnosti, ktorá prispela k vzostupu ĽSNS však nesú demokratické politické strany. Prirodzene najväčší podiel nesie Smer-SD, ktorý vládol takmer desať rokov, z toho posledné štyri dokonca bez koalíčných partnerov. Po vypuknutí utečeneckej krízy začal využívať protiimigračnú tému takým spôsobom, že de facto legitimizoval nepriateľské emócie.¹⁷⁷ Vo všeobecnosti však platí, že posilňovanie antagonizmu voči istej skupine ľudí neposilňuje stranu, ktorá ju

¹⁷⁵ Tamtiež.

¹⁷⁶ Mesežnikov, Grigorij: Vírus extrémizmu a zlomový okamih. *Dennik SME* [on-line]. 6. marec 2016. Dostupné z <http://komentare.sme.sk/c/20111175/virus-extremizmu-azlomovy-okamih.html> [cit. 30. apríl 2016].

¹⁷⁷ Tamtiež.

rozpútala (ako sa Smer-SD domnieval), ale extrémistické sily. Za nárastom krajnej pravice však nemožno hľadať len protiutečeneckú otázku, ale skôr politické, sociálne a ekonomické faktory.

Posledné roky silnie frustrácia z oligarchizácie spoločnosti, únosu štátu, nevyožiteľnosti práva, korupcie, klientelizmu, neriešenie rómskej problematiky, problémov v zdravotníctve a školstve ako aj prehlbovaní rozdielov medzi bohatými a chudobnými. K týmto náladám sa pridala spomínaná antagonistická rétorika voči imigrantom, ktorá posvätila a vyburcovala nevraživosť aj k inej minorite, a to rómskej, ktorá na rozdiel od imigrantov je reálnym slovenským problémom. Pri dlhodobom zanedbávaní týchto otázok môže dôjsť aj k podkopávaniu celého systému liberálnej demokracie, keďže jej elity tieto problémy nedokázali resp. nechceli riešiť. Útočisko potom istá časť voličov hľadá práve v antisystémových až radikálnych stranách, ktoré, ako uvádza Giovanni Sartori, stoja v opozícii voči samotnému režimu a podkopávajú jeho legitimitu. Keď zlyhávajú elity, posilňujú extrémisti a antiestablishmentové strany so svojimi populistickými heslami a „riešeniami“. Ak teda nedôjde k riešeniu spomínaných problémov, ktoré by prinavrátili stratenú dôveru v demokratické politické strany, a tým aj celému systému liberálnej demokracie a bude sa strana ĽSNS vyvarovať flagrantných chýb, možno predpokladať, že si bude udržiavať svoju podporu, poprípade bude ešte posilňovať.

Hoci medzi voličmi ĽSNS sú pochopiteľne aj prívrženci fašistickej alebo nacistickej ideológie, časť elektorátu tvoria voliči, ktorí sú deprimovaní neriešením ich problémov a ktorí by za iných okolností volili demokratické politické subjekty. Ide o tzv. protestných voličov. Pozoruhodným a zároveň alarmujúcim ukazovateľom je fakt, že medzi voličmi ĽSNS bola aj veľká časť prvovoličov, čo je exemplárnou ukázkou krízy slovenského vzdelávacieho systému.¹⁷⁸

7.3.2 Stredo-pravé strany

Parlamentné voľby 2016 jasne poukázali na to, že si voliči nepriali pokračovanie vlády jednej strany. Voliči preferovali strany, ktoré sa dokázali jasne vyhraniť voči Smeru-SD – strany SaS a OĽaNO-NOVA a potrestali tie, ktoré takéto jasné poslanstvo nedokázali svojmu elektorátu poskytnúť, alebo ho poskytli príliš

¹⁷⁸ Vasilko, Tomáš: Kto volil Kotlebu a prečo? Nie, nie je to len pre utečencov. *Denník N* [on-line]. 6. marec 2016. Dostupné z <httphttps://dennikn.sk/395557/volil-kotlebu-preco-nie-nie-su-utecencitito-ludia-volili-kotlebu-tychto-dovodov> [cit. 24. apríl 2016].

neskoro, po viacerých ambivalentných reakciách, ako to bolo v prípade Siete a Mosta-Híd. Takisto voliči uprednostnili populistický a protestný subjekt Sme Rodina, alebo extrémistickú krajnú pravicu v podobe Kotlebovej ĽSNS. Pohoreli dve nosné reformné stredo-pravé strany KDĽH a SDKÚ-DS, ktoré nedokázali voličov presvedčiť svojimi programami a zakryť personálnu vyprázdnenosť. V prípade SDKÚ-DS bol jej výsledok očakávaný, keďže strana dlhodobo počas štyroch rokov upadala.

SaS sa stala novým lídrom stredo-pravého politického spektra. Strana sa za obdobie šiestich rokov viac centralizovala, do popredia situovala ekonomické otázky a kritiku niektorých politík EÚ pred otázkami osobnej slobody. Strana sa pred voľbami rozhodla pre riskantný krok, a to samostatný postup do volieb a odmietnutie koalície s hnutím OĽaNO a NOVA. Tento krok sa ukázal byť správny, keďže spoločná koalícia by nemusela nutne znamenať vyšší výsledok, aký dosiahli strany samostatne. Keďže strany majú rozdielny typ voličov, ich spojenie by automaticky nevedlo ku kumulácii hlasov.

Po neúspechu KDĽH tak v NR SR absentuje zastúpenie konzervatívnej pravicovej strany. Hnutie OĽaNO-NOVA predstavuje voľnejšie zoskupenie osôb, bez striktnej ideologickej profilácie, hoci väčšina jej poslancov inklinuje ku konzervativizmu. Rovnako tak hnutie Borisa Kollára – Sme rodina je doposiaľ ťažko definovateľný projekt, ktorý v sebe zahŕňa prvky populizmu a relačnej antisystémovosti, keďže polarizuje stranický systém. Subjekt sa však nevymedzuje voči systému liberálnej demokracii, na rozdiel od ĽSNS, takže mu nemožno priradiť ideologickú antisystémovosť. Sme rodina prezentuje konzervatívne postoje v sociálno-kultúrnych otázkach, čo však vzhľadom k osobnosti a spôsobu života jej predsedu vyznieva obskúrne.

Most-Híd po vstupe do koalície so Smerom-SD, SNS a Siet'ou, zrejme stratí časť svojho maďarského, ale predovšetkým slovenského elektorátu. Napriek tomu, že sa strana redefinovala z etnickej strany na stranu občiansku, nedokázala zvýšiť svoj elektorát. Budúcnosť strany bude závisieť od jej pôsobenia vo vláde a naplňania jej programu. Z pozície Mosta-Híd ako koaličného partnera Smeru-SD a SNS sa pravdepodobne bude snažiť ťažiť SMK.

Strana Sieť, ktorá sa pasovala do pozície vedúcej stredo-pravej sily, nakoniec skončila ako posledná strana, ktorá získala zastúpenie v NR SR. Jej slabý výsledok bol spôsobený najmä lavírovaním jej predsedu ohľadne možnej spolupráce so Smerom-SD. Radoslav Procházka menil svoje stanoviská a po kauze nahrávky s Igorom Matovičom sa stal pre časť elektorátu nedôveryhodným. Taktiež prehnané ambície predsedu Siete mohli odradiť voličov, ktorí dali hlas stranám, ktoré jednoznačne a nemenne odmietali spoluprácu so Smerom-SD. Po vstupe Siete do koalície stranu opustili štyria poslanci a množstvo členov strany. Sieť tak prišla o poslanecký klub skôr ako sa sformoval nový parlament. Potenciálny líder pravice sa tak stal štvrtoradým koalíčným partnerom strany, ktorej mal byť priamym vyzývateľom. Na rozdiel od Mosta-Híd, ktorý má stabilnejších voličov, je nepravdepodobné, že by sa Sieť v ďalších voľbách dostala do NR SR. Jej predseda ako aj celá strana sa vstupom do koalície so Smerom-SD diskvalifikovali. Následne v strane vznikla roztržka medzi predsedom Radoslavom Procházkom a časťou poslancov za Sieť. Konflikt vyústil do odchodu Radoslava Procházku nie len z predsedníckej stoličky, ale aj z politického života vôbec. Strana Sieť bola nakoniec z koalície odídená a jej poslanci vstúpili do poslaneckého klubu Mosta-Híd. Vládna štvorkoalícia sa tak zmenšila na trojkoalíciu strán Smer-SD, SNS a Most-Híd.

KDH, ktoré historicky ostalo pred bránami parlamentu, v reakcii na volebný debakel vymenilo vedenie strany. Za nástupcu Jána Figeľa bol zvolený Alojz Hlina, čo predstavovalo novú v radoch kresťanských demokratov, pretože za predsedov boli vždy zvolení dlhoroční členovia hnutia na odporúčanie odchádzajúceho predsedu. Budúcnosť KDH bude záležať od akcieschopnosti nového vedenia osloviť jednak stratený elektorát, tak prilákať nových voličov.

Pre SDKÚ-DS parlamentné voľby 2016 znamenali politický testament. Z pozície predsedu následne odstúpil Pavol Frešo, ktorému sa stranu nepodarilo za štyri roky vzkriesiť, ale pochovať. Napriek výmene nepopulárneho Mikuláša Dzurindu, strana nedisponovala, po odchode Ivety Radičovej z politického života osobnosťami, ktoré by stranu dokázali reštarovať. Aj keď nešlo a priori o stranu založenú na osobe lídra, štýl politiky oboch jej predsedov mal za následok postupné odchody výraznejších členov strany, ktorí mohli mať potenciál viesť stranu k opätovnému progresu.

7.4 Stranícky systém po parlamentných voľbách v roku 2016

Parlamentné voľby v roku 2016 znamenal zmenu stranického systému z dovtedajšieho umierneného pluralizmu k Sartoriho polarizovanému pluralizmu. Počet strán zastúpených v parlamente vzrástol na osem (čo predstavuje historické maximum), teda počet, ktorý Sartori uvádza vo svojej teórii extrémneho pluralizmu. Pre odlišenie od obmedzeného pluralizmu sú však dôležitejšie konkrétne znaky ako samotný počet strán. V systéme sa objavila klasická antisystémová a extrémistická strana – ĽSNS (hnutia OĽaNO a Sme rodina spadajú do podkategórie protestných strán), dvojstranná opozícia, ktorá sa navzájom vylučuje a nemôže sa spojiť (SaS a OĽaNO – Sme rodina – ĽSNS), vysoká miera polarizácie (ideologická vzdialenosť, ale aj vzájomné odcudzenie a vylučovanie), odstredivá logika súťaže, ideologicky obsadený stred (strana SaS, Siet' a čiastočne Most-Híd), ideologizovaná mentalita (predovšetkým hnutie Sme rodina a ĽSNS), politika maximálnych sľubov (vyhrotený politický jazyk, demagógia, politika prehánania a strašenia) a prítomnosť nezodpovedných opozícií (antisystémové strany sú trvalo vylúčené a nemusia sa zodpovedať zo svojej politiky, ale disponujú vydieračským potenciálom – ĽSNS).

Slovenský stranícky systém po voľbách 2016 vykazuje všetky znaky polarizovaného pluralizmu. Systém sa tak nepretransformoval na systém predominantnej strany, keďže Smer-SD nedokázal zopakovať väčšinový výsledok z volieb 2012 a získať väčšinu absolútnu. Do prvej polovice funkčného druhého Ficovej vlády to však vyzeralo, že Smer-SD môže svoju jednofarebnú vládu zopakovať.

7.5 Antisystémové strany po parlamentných voľbách v roku 2016

Parlamentné voľby 2016 flagrantne odzrkadlili vzostup antisystémových strán, ktorý začal už v roku 2011 kedy sa na politickej scéne objavilo hnutie OĽaNO, vykazujúce znaky relačnej antisystémovosti. V nasledujúcom období vznikli resp. rástli na sile aj ďalšie dva antisystémové politické subjekty, z toho jedno rovnako protestné hnutie – Sme Rodina a druhé dokonca extrémistické ĽSNS. Všetkým trom stranám sa v posledných voľbách do NR SR nie len podarilo prebojovať do zákonodarneho zboru, ale získali aj solídne volebné výsledky (v súčasnosti niečo cez 25%). V prípade ĽSNS išlo o postupný a kontinuálny rast podpory od vzniku v roku 2010 a premenu z irelevantnej strany na stranu relevantnú s nulovým koalíčným

avšak značným vydieračským potenciálom. V prieskomoch verejnej mienky sa síce strana pohybovala pod prahom zvoliteľnosti, ešte dva týždne pred voľbami 2016, avšak na jej latentný rast podpory poukázali už regionálne voľby v roku 2013.

7.6 Populizmus po parlamentných voľbách v roku 2016

Na Slovensku došlo počas skúmaného obdobia k značnému vyčerpaniu a diskreditácii politických elít. Taktiež prebehli a prebiehajú zmeny na úrovni ekonomiky, kultúry a spoločnosti najmä vo vzťahu k EÚ, ktorá rieši krízu identity, migračný problém a dôsledky finančnej krízy. Nemenej dôležité sú aj sociálne siete a alternatívne, konšpiračné médiá. Sú to okolnosti, ktoré podľa Panizzu, napomáhajú rastu populistických politík. K Smeru-SD a hnutiu OĽaNO získali parlamentné zastúpenie aj ďalšie populistické strany, a to nacionalistická SNS, hnutie Smer Rodina a extrémistické ĽSNS.

Keďže elektorát Smeru-SD a SNS sa do veľkej miery prelieva, úspech národnárov priamo úmerne súvisel z úbytkom hlasov pre strany Roberta Fica. Možno tak predpokladať, že bývalé voliči SNS, ktorí vo voľbách v roku 2012 dali svoj hlas Smeru-SD sa opäť vrátili k svojej strane po štyroch rokoch Ficovej vlády. Bývalý elektorát Smeru-SD sa preskupil aj do ďalších dvoch populistických strán – Sme rodina, ale najmä ĽSNS. Ide o voličov, ktorým imponuje viac autoritársky výkon moci zosobnený výrazným lídrom resp. vodcom.

Hoci existuje empiricky príklad podobnej strany – FPÖ v Rakúsku, ktorá po vstupe do koalície vlády stratila na sile, podobný postup v súčasných slovenských podmienkach nehrozí. Chantal Mouffe, narábajúc práve týmto príkladom, tvrdí, že práve takáto stratégia uberie populistom na ich sile, keďže sa stanú súčasťou establishmentu voči ktorému stáli v opozícii. Keďže však ĽSNS je momentálne izolovanou stranou, ktorá nedisponuje žiadnym koalíčným potenciálom, najúčinnjším postupom jej oslabovania by bolo riešenie vyššie uvedených problémov, ktorými slovenská spoločnosť trpí.

Historická spätosť Slovenskej politiky s populizmom dosiahla parlamentnými voľbami 2016 širší a pestrejší diapazón ako po kvantitatívnej tak po kvalitatívnej stránke. K pragmaticko-flexibilnému populizmu Smeru-SD, ktorý aj naďalej ostáva dominantnou politickou silou sa pridal aj staronový nacionalistický populizmus strany SNS, skôr ľavicový populizmus hnutia OĽaNO (napriek stredo-pravej

orientácii subjektu), pravicovo-ľavicový populizmus hnutia Sme rodina ako aj krajne pravicový populizmus ĽSNS. V utečeneckej otázke a otázke vybraných politik EÚ sa postoj strany SaS, konkrétne jej predsedu, dá považovať za mierne populistický avšak nejde o krajne pravicový populizmus (ako napr. Národný front vo Francúzsku alebo AfD v Nemecku). Po parlamentných voľbách 2016 tak straníckom systéme figuruje až 5 rôznych populistických subjektov, ktoré medzi sebou súperia a vzájomne sa vylučujú a ostrakizujú (s výnimkou Smeru-SD a SNS, ktoré spolupracujú vo vládnej koalícii).

Záver

Slovensko zažilo za posledných šesť rokov troje parlamentné voľby a zásadné prekreslenie politickej mapy. Vo voľbách v roku 2010 došlo k výmene vlády, kedy napriek volebnému víťazstvu Smer-SD nedokázal zostaviť vládnu väčšinu. Dovtedajšie vládne strany Smer-SD, SNS a ĽS-HZDS tak boli nútené odísť do opozície. V prípade ĽS-HZDS išlo o mimoparlamentnú opozíciu, po prvýkrát od svojho založenia. Na ich miesto nastúpili stredo-pravé strany na čele s Ivetou Radičovou a SDKÚ-DS. Tá sa spojila s KDH a dvoma novými politickými subjektmi – SaS a Most-Híd. Tie de facto nahradili predošlú liberálnu stranu (ANO) a stranu maďarskej menšiny (SMK), ktoré boli súčasťou poslednej vlády Mikuláša Dzurindu. Krehká koalícia však pri moci vydržala iba necelé dva roky. Od začiatku sužovali vládu osobné spory a animozity. Pád vlastnej vlády nakoniec spôsobilo hlasovanie o eurovale spojené s dôverou vláde. Na konci vlády Ivety Radičovej došlo aj ak k prevaleniu tzv. kauzy Gorila, ktorá neskôr prispela k porážke stredo-pravých strán.

Predčasné voľby v roku 2012 opäť spôsobili mocenskú diskontinuitu. Víťazom volieb sa očakávané stal Smer-SD s historicky najvyšším počtom hlasov a preferencií. To Robertovi Ficovi umožnilo zostaviť vládu bez potreby koalíčných strán. Voľby významne oslabili SDKÚ-DS a SaS. Strany ĽS-HZDS, SMK a SNS ostali pred bránami NR SR. ĽS-HZDS zakrátko prestalo existovať. Jedinou novou stranou, ktorá zaznamenala relatívny úspech bolo protestné hnutie OĽaNO. Zlý výsledok volieb stredo-pravých strán súvisel jednak s pádom vlády, kauzou Gorila, ale aj s programovým a najmä personálnym vyprázdňovaním a všeobecnou frustráciou a sklamaním ich voličov. Na krízu straníckej politiky poukázali dvoje komunálne voľby v rokoch 2010 a 2014, čiastočne prezidentské voľby v roku 2014, kedy uspeli kandidáti bez straníckej príslušnosti.

Naopak voľby do orgánov VÚC v roku 2013 potvrdili dominantné postavenie Smeru-SD. Tie sa stali významnými tým, že zvíťazil kandidát z krajne pravicovo populistickej a antisystémovej strany ĽSNS v súboji o post predsedu banskobystrického samosprávneho kraja. O rok neskôr sa konali prezidentské voľby, v ktorých favorita volieb – Roberta Fica porazil občiansky kandidát a do vtedy nie celkom známy Andrej Kiska. Prehra v prezidentských voľbách tak prvýkrát upozornila na zmenu trajektórie popularity dovtedy neohroziteľného Smeru-SD a

jeho predsedu Roberta Fica. Štyri roky jeho vlády znamenali aj preskupenie síl na stredo-pravej opozičnej scéne. Niekdajší líder proreformnej pravice SDKÚ-DS sa marginalizoval na stranu bez politickej relevancie. Tú mala nahradiť Siet', nová strana neúspešného prezidentského kandidáta Radoslava Procházku. Krátko pred voľbami v roku 2016 vznikla aj strana podnikateľa Borisa Kollára – Sme rodina, ktorá sa snažila osloviť sklamaných voličov. Tak ako v prípade OĽaNO, ide o populistickú a protestnú stranu. V opozícii vyrástla aj SNS, ktorá sa zmenou vedenia začala profilovať ako viac umiernená. Avšak jej populisticko-nacionalistický charakter ostal nezmenený.

Parlamentné voľby 2016 so sebou nepriniesli iba nové rozloženie v rámci parlamentu, ale aj novú politickú polarizáciu. Na lídra pravice sa dostala namiesto Siete, neočakávane SaS, ktorej ešte pár mesiacov pred voľbami hrozila neúčast' v NR SR. Siet' sa stala najslabšou politickou stranou v novom parlamente, v ktorom chýbali dve hlavné proreformné strany SDKÚ-DS a KDH. V parlamente tak absentuje zastúpenie klasickej konzervatívnej strany. Do parlamentu sa dostali nielen dve protestné strany OĽaNO-NOVA a Sme rodina, ale aj extrémistická strana Mariána Kotlebu – ĽSNS. Šokujúcim úspechom strany ĽSNS došlo k novej situácii, kedy najvyšší zákonodarný zbor obsadili aj antidemokratické sily. Vytvorili sa tak nové deliace čiary jednak medzi ľavo-pravou nacionalisticko-menšinovou vládou, demokratickou opozíciou a izolovanými extrémistami. Tento antagonizmus bol spôsobený vznikom vlády Smeru-SD, SNS, Mosta-Híd a Siete (Most-Híd aj Siet' pred voľbami odmietali spoluprácu so Smerom-SD) a prítomnosťou ĽSNS v parlamente.

Od volieb v roku 2010 tak prišlo k výraznej zmene v obsadení politických strán v parlamentných laviciach. V najvyššom zákonodarnom zbore ostali zastúpené iba štyri politické subjekty, ktoré boli súčasťou NR SR v roku 2010, a to Smer-SD, SaS, SNS a Most-Híd. Toto obdobie, a najmä posledné parlamentné voľby, poukázali na vyššiu úroveň volatility stredo-pravého elektorátu a nestabilizovaný stranický systém. Jediným relatívne stabilným prvkom je najsilnejšia politická strana Smer-SD, ktorá pravidelne víťazí voľby na všetkých úrovniach. Z dlhodobých trendov však možno konštatovať, že svoj politický zenit už dosiahla vo voľbách v roku 2012. Nie je vylúčená ani jej postupné oslabovanie, ako tomu bolo v prípade ĽS-HZDS, avšak v

súčasnosti neexistuje politický subjekt s rovnako silným vodcovským princípom, ktorý by Smer-SD nahradil.

Okrem analýzy zmien na politickej mape si diplomová práca kládla za cieľ dať odpoveď aj na vývoj, prípadnú zmenu slovenského stranického systému. Na jeho skúmanie bola aplikovaná teória stranických systémov, ktorú ponúka Giovanni Sartori.

Slovenský stranický systém už od vzniku samostatnosti vykazuje znaky Blondelovho bipolarizovaného multipartizmu s dominujúcou stranou, kde hlavná deliaca čiara rozdeľuje politickú scénu na populisticko-nacionalistické a stredo-pravé proreformné strany a kde dlhodobo figuruje strana s dominantným postavením (HZDS a neskôr Smer-SD). Voľby v roku 2016 toto delenie čiastočne narušili, jednak prítomnosťou antisystémových strán (v prípade ESNS možno hovoriť aj o antidemokratickej strane), ale aj vytvorením koalíciej vlády medzi populistami a nacionalistami (Smer-SD a SNS) a stredo-pravými proreformnými stranami (Most-Híd a Siet’).

Napriek tejto polarizácii stranický systém až do parlamentných volieb 2016 naplňal prvky Sartoriho umierneného pluralizmu. V stranickom systéme nefigurovala žiadna relevantná antisystémová strana, odstredivá logika politiky, ideologizovaná mentalita a nezodpovedná opozícia. Systém sa k polarizovanému pluralizmu mierne priblížil parlamentnými voľbami v roku 2012, hoci konšteláciu, ktorá nastala nemožno klasifikovať ako čistý extrémny pluralizmus. Systém sa vyznačoval prítomnosťou dvojstrannickej opozície, kde však opozícia nebola jednotná, ale delila sa ešte na viaceré navzájom znepriatelené skupiny aj keď po ideologickej stránke mali strany k sebe blízko, politicky obsadeným centrom, ale bez prítomnosti klasickej antisystémovej strany, aj keď v prípade OĽaNO ide o relačnú resp. protestnú stranu, ktorá stranický systém polarizuje.

Zásadný zlom nastal parlamentnými voľbami 2016, ktoré posunuli stranický systém z doterajšieho obmedzeného pluralizmu k polarizovanému pluralizmu. Systém naplnil všetky prvky extrémneho pluralizmu, ktoré Sartori vo svojej teórii vymedzuje. V systéme sa objavila relevantná antisystémová a extrémistická strana – ESNS, k hnutiu OĽaNO sa pridala ďalšia, nová protestná strana Sme rodina, opäť bola prítomná dvojstranná opozícia, ktorá sa navzájom vylučuje (vládna koalícia –

SaS a OĽaNO – Sme rodina – ĽSNS), vysoká miera polarizácie (ideologická vzdialenosť, ale aj vzájomné odcudzenie a vylučovanie), odstredivá logika súťaže, ideologicky obsadený stred (strana SaS, Siet' a čiastočne Most-Híd), ideologizovaná mentalita (strany medzi sebou súťažia pomocou ideologických argumentov), politika maximálnych sľubov (vyhrotený politický jazyk, demagógia, minimum poctivej súťaže, politika prehánania a strašenia) a prítomnosť nezodpovedných opozícií, kde typická antisystémová strana ĽSNS je vylučovaná a nemusí sa zodpovedať zo svojej politiky. Napriek tomu, že vo voľbách 2012 Smer-SD získal väčšinu, nedokázal tento úspech zopakovať a stranický systém sa tak nepretransformoval na systém predominantnej strany.

Ďalšou otázkou, ktorou sa diplomová práca zaoberala je problematika antisystémových strán a ich vzostup. Analýza vychádzala z teoretických konceptov Giovanni Sartoriho a Giovanni Capoccia.

Prvou relevantnou antisystémovou stranou v slovenskom straníckom systéme bola Komunistická strana Slovenska, ktorá bola prítomná v zákonodarnom zbore vo volebnom období 2002 až 2006. Strana sa však po voľbách 2006 do NR SR nedostala a postupne sa marginalizovala. Po roku 2010 došlo k nárastu politických strán a hnutí vykazujúcich rôznu formu antisystémovosti. Prvou stranou, ktorú možno klasifikovať ako antisystémovu je hnutie OĽaNO, ktoré vzniklo v roku 2011. Na základe Capoccioho delenia spadá do podkategórie relačnej – protestnej strany, ktorá síce nespochybňuje demokratické zriadenie (ale kritizuje jeho patologické atribúty) avšak stranický systém polarizuje. Do podobnej kategórie patrilo hnutie 99%, ktoré však nezískalo na politickej relevancii. Ďalšou stranou, ktorá spĺňa obdobné prvky protestnej strany je aj hnutie Sme rodina – Boris Kollár, ktoré vzniklo pred voľbami 2016. Posledná strana – ĽSNS je typickou antisystémovou stranou, ktorá stojí v opozícii voči politickému ako aj straníckemu systému. Strana tak vykazuje znaky ideologickej aj relačnej antisystémovosti. Spochybňuje princípy liberálnej demokracie, zahraničné a geopolitické zakotvenie Slovenska a polarizuje stranický systém. V súčasnom straníckom systéme tak sú prítomne až tri relevantné antisystémové strany, pričom jedna je klasickou antisystémovou stranou, zatiaľ čo dve ďalšie vykazujú znaky protestných strán.

Dôvody rastu podpory pre antisystémové strany súvisia najmä s krízou straníckej politiky a jej predstaviteľov, keďže všetky tri strany sú (aj) protestné

strany. Voliči ĽSNS totiž nepredstavujú iba podporovateľov antidemokratických myšlienok, ale značná časť z nich stranu podporila a podporuje z protestu, či vzdoru voči establishmentu. Táto kríza je inherentne spätá so spôsobom, akým sa vykonáva politika a moc v štáte, kde existujú jasné prepojenia vrcholových politikov s rôznymi oligarchami, finančnými skupinami s dosahmi na políciu, prokuratúru a súde. Mnohí občania sa cítia byť marginalizovaní a ich sociálno-ekonomické problémy neriešené. Rovnako tak fenomén oligarchizácie demokracie, rozšírenej korupcie a klientelizmu, nerovnosť príležitostí, kríza právneho štátu, problémy v sférach zdravotníctva, školstva a justície, prehlbovanie chudoby a neriešenie rómskej otázky podkopávajú legitimitu pro-systémových strán, ktoré tieto problémy nedokázali alebo nemali záujem riešiť a prihrávajú antisystémovým stranám, či už z dôvodu protestu, alebo straty dôvery istej časti voličstva v liberálnu demokraciu.

Práca sa tiež venovala aj otázke populizmu a jeho rastu v sledovanom období. Teoretické vymedzenia autorov, zaoberajúcich sa populizmom, ktorými sú Francisco Panizza, Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser a Chantal Mouffe ponúkli konkrétne rámce k jeho analýze.

Slovenská spoločnosť bola a stále je s fenoménom populizmu historicky spätá. Populistické strany dodnes predstavujú dominantné politické sily s najväčším počtom voličov. Na čele každého populistického prúdu stála a stojí charizmatik vodca resp. líder, či už to bol Andrej Hlinka a jeho nasledovník Jozef Tiso z HĽS, Vladimír Mečiar a jeho ĽS-HZDS a napokon Robert Fico a strana Smer-SD. Každý z nich prirodzene predstavoval inú podobu populizmu od klerofašizmu (HĽS), národného konzervativizmu (ĽS-HZDS) až po sociálnu demokraciu (Smer-SD). Ich spoločným ideologickým znakom však je nacionalizmus. Medzi relevantné populisticko-nacionalistické strany zaraďujeme aj SNS, ktorej agenda je od znovuzaloženia v roku 1990 založená primárne na narodnostnom a etnickom antagonizme, ktorý však parlamentnými voľbami v roku 2016 ustúpil z dôvodu koalíciej vlády s Mostom-Híd.

Smer-SD je od parlamentných volieb 2006 najsilnejšou politickou stranou, ktorá postupne prebrala elektorát predchádzajúceho populistického hegemóna a svojho bývalého koalícieho partnera ĽS-HZDS. Smer-SD nemožno charakterizovať ani ako typickú ľavicovú ani ako pravicovú populistickú stranu ako ich definujú Mudde a Kaltwasser. Strana v sebe spája prvky oboch typov populizmu. Hoci

spočiatku vykazovala bližšie príbuzenstvo s ľavicovým populizmom, zameraným najmä na tvrdé ekonomické opatrenia, ale aj korupciu dvoch Dzurindových vlád, neskôr však preberala rétoriku pravicových populistov ako bola nacionalistická protimaďarská karta alebo protimigrantská politika. Z tohto dôvodu Smer-SD možno považovať za pragmaticko-populistickú stranu, ktorá oportunisticky využíva rôzne antagonistické naratívy, podľa aktuálnych spoločenských nálad, ktorým sa marketingovo prispôsobuje. Smer-SD vznikol a naberal na popularite v čase ťažkých a nepopulárnych ekonomických opatrení Dzurindových vlád. Svojou účasťou a spôsobom výkonu moci sa však Smer-SD stal súčasťou a hlavným reprezentantom skorumpovaného establishmentu, ktorý prehľbil tzv. oligarchizáciu demokracie a pokrivenie princípov právneho štátu.

V období rokov 2010 až 2016 došlo k situácii, kedy Smer-SD ako fundamentálny predstaviteľ populizmu svojou nezodpovednou politikou, vysokou mierou korupcie, klientelizmom až kleptokratickým spôsobom vládnutia, prispel k rastu iných populistických strán – hnutie OĽaNO, Sme rodina a ĽSNS. Došlo tak k stavu keď jeden druh populizmu sa vymedzuje voči druhému a rastie na jeho úkor. Všetky tri nové populistické strany používajú klasický populistický slovník a antagonické delenie medzi nich ako „tých dobrých“ bojujúcich proti „skorumpovaným elitám“, alebo sa štylizujú do role nepolitických resp. nových politikov, ktorí sú „iní ako tí ostatní“. Zatiaľ čo hnutie Sme rodina predstavuje kombináciu ľavicového a pravicového populizmu (sociálna inklúzia, dôraz na ekonomiku, ale aj identitu a kritika EÚ), OĽaNO sa vyznačuje viac ľavicovým populistickým naratívom (sociálne inkluzívnym, zameraným na ekonomické otázky) napriek tomu, že v sociálno-ekonomických a kultúrnych otázkach ide o stredo-pravý politický subjekt. Isté populistické črty vykazuje aj strana SaS (predovšetkým jej predseda Richard Sulík) v niektorých európskych otázkach. Pre objektivnosť je však nutné podotknúť, že všetky spomenuté strany sa vyhraňujú najmä voči strane Smer-SD, ktorej kritika za stav spoločnosti je vo väčšine prípadov adekvátne. V prípade ĽSNS ide dokonca o krajne pravicový populizmus, ako ho definuje Mudde, Kaltwasser a Mouffe, s typickými prvkami sociálnej inklúzie a xenofóbie.

Slovenský stranický systém tak po parlamentných voľbách 2016 obsahuje 2016 až päť rôznych populistických subjektov rôzneho druhu a rozsahu (od

čiasťkového populistického postoja SaS cez oportunistický populizmus Smeru-SD až po krajne pravicový populizmus ĽSNS.

Okolnosti, ktoré vedú k vzostupu populizmu, ako uvádza Panizza, sú jednak zrútenie spoločenského poriadku a strata dôvery v schopnosť obnovenia politického systému (napr. ekonomická kríza a kríza EÚ – predstavuje jeden z leitmotívov ĽSNS hoci k skutočnému zrúteniu nedošlo), vyčerpanie politických tradícií a diskreditácia politických strán (tomu čelili najmä stredo-pravé strany po páde Radičovej vlády a prevalení kauzy Gorila, ale aj Dzurindovej vlády v roku 2006), vysoká miera korupcie, nezodpovedný výkon moci ako aj zameranosť politických elít na vlastný prospech (politika Smeru-SD), ale aj zmeny na úrovni ekonomiky, kultúry a spoločnosti ako sú procesy urbanizácie a hospodárskej modernizácie, posuny medzi sociálnymi triedami a medzi regionálnymi či etnickými skupinami, rovnako ako vplyvy globalizácie (napr. migračná kríza, ktorá vyvolala protiutečenecké nálady). Dôvody, ktoré vedú k rastu antisystémových strán plne korešpondujú a dopĺňajú tie, ktoré majú za následok progres populizmu. Dôležitou súčasťou je aj propaganda, či už prostredníctvom masmédií, sociálnych sietí, ale napr. aj cirkevnej obce ako to bolo v prípade agitácie niektorých cirkevných predstaviteľov v prospech ĽSNS.

Politický vývoj na Slovensku v rokoch 2010 – 2016 nespôsobil iba zásadné prekreslenie politickej scény, najmä na stredo-pravom spektre, ale aj zmenu stranického systému z umierneného na polarizovaný pluralizmus. Rovnako tak došlo k vzostupu populizmu a populistických strán ako aj antisystémových a protestných politických subjektov, ktoré získali zastúpenie v slovenskom parlamente.

Zoznam použitej literatúry

Monografie

ALBERTAZZI, Daniele a Duncan MCDONNELL. *Twenty-first century populism: the spectre of Western European democracy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 978-0-230-01349-0.

BILČÍK, Vladimír. *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2011*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2012. ISBN 978-80-89645-01-5.

BÚTORA, Martin a Zora BÚTOROVÁ. *Slovenské voľby '10: šanca na zmenu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2011. ISBN 978-80-89345-29-8.

CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politickej vedy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6.

DOBIAŠ, Daniel, Gabriel EŠTOK a Renáta BZDILOVÁ. *Voľby 2012: kam kráčaš demokracia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. ISBN 978-80-8152-030-3.

DUVERGER, Maurice. *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: Wiley, 1954. ISBN 978-0416683202.

FIALA, Petr and Maxmilián STRMISKA. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister & Principal, 2009. ISBN 80-85947-31-5.

KOLLÁR, Miroslav, Grigorij MESEŽNIKOV a Martin BÚTORA. *Slovensko 2009: súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010. ISBN 978-80-89345-23-6.

KOLLÁR, Miroslav, MESEŽNIKOV, Grigorij a Martin BÚTORA: *Slovensko 2010: správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010. ISBN 80-89345-32-8.

MOUFFE, Chantal. *Populism and the mirror of democracy*. London: Verso, 2005. ISBN 1-85984-523-1.

NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1997. ISBN: 80-85850-22-2.

PANIZZA, Francisco. *Populism and the mirror of democracy*. London: Verso, 2005. ISBN 1-85984-523-1.

RADIČOVÁ, Iveta a Ľuba LESNÁ: *Krajina hrubých čiar*. Bratislava: Ikar, 2013. ISBN 978-80-551-3427-7.

RYBAŘ, Marek. *Politická participácia na Slovensku v kontexte parlamentných volieb 2012*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2014. ISBN 978-80-223-3842-4.

RYBÁŘ, Marek, Peter SPÁČ a Petr VODA. *Prezidentské voľby na Slovensku v roku 2014*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014. ISBN 978-80-7325-359-2.

SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-062-4.

SPÁČ, Peter. *Tichý hlas voličov: preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-317-2.

STRMISKA, Maxmilián, Vít HLOUŠEK, Lubomír KOPEČEK a Roman CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-038-0.

Odborné články

BABOŠ, Pavol a Darina MALOVÁ. *Prelietaví voliči: volebná volatilita v parlamentných voľbách medzi 2010 a 2012*. *European electoral studies*, Vol. 8 (2013), No. 2, s. 138-142.

BÚTORA, Martin: *Banskobystrický budiček*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7235/sk/publicistika/banskobystricky-budicek> [cit. 22. apríl 2016].

CAPOCCIA, Giovanni: *Anti-System Parties: A Conceptual Reassessment*, *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 14 (2002), No. 1, s. 9-35.

COLLIER, David, LEVITSKY, Steven: *Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research*. *World Politics*, Vol. 49, No. 3 (1997), s. 430-451

GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga: *Diagnóza napravo od stredu*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6717/sk/publicistika/diagnoza-napravo-od-stredu> [cit. 8. apríl 2016].

GYÁRFÁŠOVÁ, Oľga a Grigorij MESEŽNIKOV: *Komunálne voľby 2014 – účet pre politické strany*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7581/sk/aktuality/ivo-komentuje-priebeh-a-vysledky-komunalnych-volieb> [cit. 23. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Analyzy volebných programov - politický systém, demokratické inštitúcie a právny štát*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6727/sk/publicistika/analyzy-volebnych-programov-politicky-system-democraticke-institucie-a-pravny-stat> [cit. 4. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Fico zvíťazil so založenými rukami*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6744/sk/publicistika/fico-zvitazil-so-zalozenymi-rukami> [cit. 7. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Komunálne voľby 2014: fakty a kontexty*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7581/sk/aktuality/ivo-komentuje-priebeh-a-vysledky-komunalnych-volieb> [cit. 23. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Parlamentné voľby na Slovensku 2010: výsledky a kontext*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6127/sk/publicistika/parlamentne-volby-na-slovensku-2010-vysledky-a-kontext> [cit. 27. marec 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Prezidentské voľby na Slovensku: výsledky a súvislosti*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/5699/sk/publicistika/prezidentske-volby-na-slovensku-vysledky-a-suvislosti> [cit. 6. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Slovenské voľby 2016: šok pre slovenskú demokraciu*. Heinrich Böll Stiftung Praha [on-line]. Dostupné z <http://cz.boell.org/cs/2016/03/22/slovenske-volby-2016-sok-pre-slovensku-demokraciu> [cit. 30. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Stranícky systém po voľbách 2012 - zmeny a kontinuita*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z

<http://www.ivo.sk/6748/sk/aktuality/grigorij-meseznikov-stranicky-system-po-volbach-2012-zmeny-a-kontinuita> [cit. 7. apríl 2016].

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Xenofóbia na vzostupe*. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/7234/sk/publicistika/xenofobia-na-vzostupe> [cit. 22. apríl 2016].

MUDDE, Cas a Cristóbal Rovira KALTWASSER: *Voices of the Peoples: Populism in Europe and Latin America Compared*. Notre Dame: The Helen Kellogg Institute for International Studies, 2011, s. 5

NOCIAR, Tomáš: *Right-Wing Extremism in Slovakia*. Friedrich-Ebert-Stiftung [on-line]. Dostupné z <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09567.pdf> [cit. 22. apríl 2016].

RADIČOVÁ, Iveta: *Sloboda je krásna vec, ale „prachy si za ňu nekúpiš“*. Bratislavský inštitút humanizmu [on-line]. Dostupné z http://www.bisla.sk/sk/wp-content/uploads/2014/03/Radicova_1989_BIH-BISLA.pdf [cit. 14. apríl 2016].

Internetové zdroje

2010 Slovak Parliamentary Elections: Post-Election Report. Monkey Cage [on-line]. Dostupné z http://www.themonkeycage.org/2010/07/2010_slovak_parliamentary_elec.htm [cit. 28. marec 2016]

Andrej Kiska sa bráni, na Fica už podal trestné oznámenie. [on-line]. Dostupné z <http://www.webnoviny.sk/prezidentske-volby-2014/clanok/802986-andrej-kiska-sa-brani-na-fica-uz-podal-trestne-oznamenie> [cit. 27. apríl 2016].

Aliancia musí byť sklamaná, myslí si politológ Mesežnikov. [on-line]. Dostupné z <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/920701-aliancia-musi-byt-sklamana-mysli-si-politolog-meseznikov> [cit. 24. apríl 2016].

Beblavý, Macháčková a Petrik odídu zo Siete, ak pôjde so Smerom. [on-line]. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/20116600/beblavy-machackova-a-petrik-odidu-zo-siete-ak-pojde-so-smerom> [cit. 30. apríl 2016].

Bugar je pripravený rokovať s Ficom, ak dostane pozvánku. [on-line]. Dostupné z <https://dennikn.sk/403795/bugar-pripraveny-rokovat-ficom-dostane-pozvanku> [cit. 30. apríl 2016].

Čarnogurský navštívil Kotlebu, Krym za referendum neodsudzuje. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7126756/carnogursky-navstivil-kotlebu-krym-za-referendum-neodsudzuje.html> [cit. 26. apríl 2016].

Čentéša zvolili za prokurátora, prezident avizuje, že ho nevymenuje. [on-line]. Dostupné z <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/170777-centesa-zvolili-za-prokuratora-prezident-avizuje-ze-ho-nevymenuje> [cit. 2. apríl 2016].

Fico hovoril o Rusku u Putina len v dobrom. Sankcie by zrušil, propagandu v TV neriešil. [on-line]. Dostupné z <https://dennikn.sk/149348/fico-u-putina-o-rusku-len-v-dobrom> [cit. 15. apríl 2016].

Fico je komunista, takže aj extrémista. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7023216/knazko-fico-je-komunista-takze-aj-extremista.html> [cit. 26. apríl 2016].

Fico reagoval na incident v Kolíne: Nechceme, aby niekto obťažoval naše ženy. [on-line]. Dostupné z <http://dennik.hnonline.sk/slovensko/567354-fico-reagoval-na-incident-v-koline-nehceme-aby-nieкто-obtazoval-nase-zeny-video> [cit. 16. apríl 2016].

Fico sa vo videu sponďá, akým je katolíkom. Členstvo v KSC vynechal. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7060721/fico-sa-vo-videu-sponďa-akym-je-katolikom-clenstvo-v-ksc-vynechal.html> [cit. 26. apríl 2016].

Fico sám vybavoval sponzorov. [on-line]. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/5382025/hanzel-fico-sam-vybavoval-sponzorov.html> [cit. 25. marec 2016].

Fico v prihláške do KSC: Som prísny ateista. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7070789/fico-v-prihlaske-do-ksc-som-prisny-ateista.html> [cit. 26. apríl 2016].

Kostaričania aj schránky z Cypru, odkryli papierových vlastníkov Váhostavu. [on-line]. Dostupné z <http://ekonomika.sme.sk/c/7720605/kostaricania-aj-schranky-z-cypru-odkryli-papierovych-vlastnikov-vahostavu.html> [cit. 11. apríl 2016].

Kto volil Kotlebu a prečo? Nie, nie je to len pre utečencov. [on-line]. Dostupné z <https://dennikn.sk/395557/volil-kotlebu-preco-nie-nie-su-utecencitito-ludia-volili-kotlebu-tychto-dovodov> [cit. 24. apríl 2016].

Letáky za Fica a proti Kiskovi išli jedným smerom. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7140780/letaky-za-fica-a-proti-kiskovi-isli-jednym-smerom.html> [cit. 25. apríl 2016].

Ludová platforma končí, Most z nej vystúpil. [on-line]. Dostupné z <https://domov.sme.sk/c/7140585/ludova-platforma-konci-most-z-nej-vystupil.html> [cit. 20. apríl 2016].

Matovičovi sa rozpadá kandidátka, dôvodom je detektor lži. [on-line]. Dostupné z <https://spravy.pravda.sk/volby/clanok/243823-matovicovi-sa-rozpada-kandidatka-dovodom-je-detektor-lzi> [cit. 4. apríl 2016].

Most-Híd ide definitívne do vlády so Smerom, Zsolt Simon vystúpil zo strany. [on-line]. Dostupné z <https://dennikn.sk/411666/most-hid-ide-definitivne-do-vlady-so-smerom-zsolt-simon-vystupil-zo-strany> [cit. 30. apríl 2016].

Na Hrušovského pri debate bučali pre pakt so Smerom. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7124116/na-hrusovskeho-pri-debate-bucali-pre-pakt-so-smerom.html> [cit. 26. apríl 2016].

Pár minút pred vystúpením s Kiskom poslal Kňazko SMS, že nepríde. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7148588/par-minut-pred-vystupenim-s-kiskom-poslal-knazko-sms-ze-nepride.html> [cit. 27. apríl 2016].

Podajú si Mečiar s Klausom ruky v NATO a EÚ? [on-line]. Dostupné z <http://www.noveslovo.sk/node/25309> [cit. 26. apríl 2016]

Posledné prieskumy: súboj pravice a bloku Smer – SNS môže byť tesný. [on-line]. Dostupné z <https://dennikn.sk/375938/posledne-prieskumy-suboj-pravice-bloku-smer-sns-moze-byt-tesny> [cit. 29. apríl 2016].

Posledný prieskum Focusu: Smer nestúpa, potreboval by partnera. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/20098383/prieskum-focus-smer-nestupa-potreboval-by-koalicneho-partnera.html> [cit. 29. apríl 2016].

Predsedníctvo Siete odsúhlasilo rokovania so Smerom o vláde. [on-line]. Dostupné z <http://www.webnoviny.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/1047552-predsednictvo-siete-odsuhlasilo-rokovania-so-smerom-o-vlade> [cit. 30. apríl 2016].

Prieskum Polis: Matovič verzus Procházka: Na webe je nezostrihaná nahrávka. [on-line]. Dostupné z <http://www.aktuality.sk/clanok/275222/matovic-verzus-prochazka-na-webe-je-nezostrihana-nahravka> [cit. 22. apríl 2016].

SaS berie hlasy Smeru a SDKÚ, Most získava voličov SMK. Inštitút pre verejné otázky [on-line]. Dostupné z <http://www.ivo.sk/6082/sk/aktuality/sas-berie-hlasy-smeru-a-sdku-most-ziskava-voличov-smk> [cit. 29. marec 2016].

Sloboda možno, solidarita menej. Je SaS ešte liberálna strana? [on-line]. Dostupné z <https://aktualne.atlas.sk/sloboda-mozno-solidarita-menej-je-sas-este-liberalna-strana/slovensko/politika.html> [cit. 16. jún 2017].

Slovenský volič trestá pravicovú gorilu, ľavicová mu nevadí, myslí si analytik. [on-line]. Dostupné z [http://www.ivo.sk/6757/sk/publicistika/slovensky-voлич-tresta-pravicovou-gorilu-levicova-mu-nevadi-\(rozhovor\)](http://www.ivo.sk/6757/sk/publicistika/slovensky-voлич-tresta-pravicovou-gorilu-levicova-mu-nevadi-(rozhovor)) [cit. 8. apríl 2016].

Slovom prezidentskej kampane je scientológia. [on-line]. Dostupné z <http://domov.sme.sk/c/7139900/slovom-prezidentskej-kampane-je-scientologia.html> [cit. 25. apríl 2016].

Smer obsadil Most-Híd a Sieť do pozície štatistov. [on-line]. Dostupné z <http://komentare.sme.sk/c/20126237/smer-obsadil-most-hid-a-siet-do-pozicie-statistov.html> [cit. 1. máj 2016].

Spis Gorila: Fico ako poistka? [on-line]. Dostupné z <https://www.tyzden.sk/casopis/10548/spis-gorila-fico-ako-poistka> [cit. 3. apríl 2016].

Šokujúci výsledky slovenských voleb. [on-line]. Dostupné z http://www.dotyk.cz/11-2016/20_sokujici-vysledky-slovenskych-voleb-fakta-a-souvislosti [cit. 30. apríl 2016].

Úplná mocenská diskontinuita. [on-line]. Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=104&clanek=041005> [cit. 15. september 2017].

Vírus extrémizmu a zlomový okamih. [on-line]. Dostupné z <http://komentare.sme.sk/c/20111175/virus-extremizmu-azlomovy-okamih.html> [cit. 30. apríl 2016].

Zoznam tabuliek

Tabuľka č. 1 Výsledky volieb do NR SR v roku 2010

Tabuľka č. 2 Výsledky volieb do NR SR v roku 2012

Tabuľka č. 3 Výsledky prvého kola prezidentských volieb v roku 2014

Tabuľka č. 4 Výsledky druhého kola prezidentských volieb v roku 2014

Tabuľka č. 5 Výsledky volieb do NR SR v roku 2016